

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYALBİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

SANAT TARİHİ BİLİM DALI

**KAPADOKYA BÖLGESİ DUVAR RESİMLERİNDE YER
ALAN MÜNECCİM KRALLARIN TAPINMASI
SAHNESİ**

Özgül ULUYOL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Osman KUNDURACI

KONYA – 2014

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Özgül ULUYOL		
	Numarası	094204001001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi/Sanat Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
Tezin Adı	Kapadokya Bölgesi Duvar Resimlerinde Yer Alan Müneccim Kralların Tapınması Sahnesi			

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı:	Özgül ULUYOL		
	Numarası:	094204001001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi/Sanat Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Osman KUNDURACI		
	Tezin Adı	Kapadokya Bölgesi Duvar Resimlerinde Yer Alan Müneccim Kralların Tapınması Sahnesi		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Kapadokya Bölgesi Duvar Resimlerinde Yer Alan Müneccim Kralların Tapınması Sahnesi” başlıklı bu çalışma 15/01/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Doç. Dr. Osman KUNDURACI

Yrd. Doç. Dr. Yasar ERDEMİR

Doç. Dr. Erkin M. DOĞSANAKTİ

ÖNSÖZ

Kapadokya bölgesindeki yirmi kilisede yer alan Müneccim Kralların Tapınması sahnesi bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Sahne ikonografik olarak anlatılmış sahne şeması ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır.

Bu konunun belirlenmesinin nedeni konuyla ilgili çok fazla çalışmanın yapılmamış olması ve Lisans dönemimde Bizans Resim Sanatını bana sevdiren Prof. Dr. Bedia Yelda Uçkan Hocam'dır. Lisans döneminden resim sanatına ilgi duymaya başladım ve yüksek lisansa başladığımda kesinlikle Bizans Resim sanatı özellikle duvar resmi çalışmak istedim. Bu konuda tez danışmanım Doç. Dr. Osman KUNDURACI bana olan desteklerini esirgemedi ve Araş. Gör. İlker Mete MİMİROĞLU da yönlendirmeleriyle yanımda oldu.

Bu çalışmada ve okuldaki eğitimim sırasında bana destek olan hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Osman KUNDURACI'ya desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Ayrıca çalışmalarımı denetleyen İlker Mete MİMİROĞLU'na ve ulaşamadığım resimlere ulaşmamı sağladığı için değerli Prof. Dr. Sacit PEKAK'a arazi çalışmam sırasında beni yalnız bırakmayan arkadaşlarım Tuğba KUTLU'ya ve Ceylan YAMAN'a ayrıca maddi ve manevi desteğini hiç esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Özgül ULUYOL		
	Numarası	094204001001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi/Sanat Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Osman KUNDURACI		
Tezin Adı	Kapadokya Bölgesi Duvar Resimlerinde Yer Alan Müneccim Kralların Tapınması Sahnesi			

ÖZET

Kapadokya bölgesinde 9.ve 13.yüzyıllar arasına tarihlendirilmesi tartışmalı olan duvar resmi programlarında Üç Müneccim Kralın Tapınması sahnelerini oluşturan 20 adet kayaya oyma kilise bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada Üç Müneccim Kralın Tapınması sahnesinin bulunduğu Ağaçalı, Pürenli Seki, Kokar, Bahattin Samanlığı, Eğritaş, Kale Manastır, Ahmatlı, Çömlekçi, El Nazar, Karanlık, Çarıklı, Elmalı, Eski Tokalı, Yeni Tokalı Kılıçlar, Aziz Euthatios, Ayvalı, Haçlı, Tağar ve Archangelios olmak üzere Göreme, Ihlara, Güzelyurt çevresinde bulunan 20 kilisenin genel özellikleri, ikonografisi ve sahne şeması işlenmiştir.

Çalışmada Kapadokya duvar resimlerinin Bizans Sanatı içindeki yerini belirlemek için sanat tarihi değerlendirmesini tamamlayıcı unsurlar olarak tarih ve malzeme-teknik konuları üzerinde durulmuştur. Duvar resimlerinin büyükçoğunluğunda ustalar, baniler ve eserler hakkında yeterli bilgi olmaması nedeniyle tespitlerde resimler üslup ve ikonografi özellikleri ile tanımlanmaya çalışılmıştır. Çalışmada yirmi kilisede bulunan Müneccim Kralların Tapınması sahnesi, ikonografi ve üslup özelliklerine göre değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonucunda tarih, ikonografi ve üslupla ilgili değerlendirmeler, 9. ve 12. Yüzyıllar arasına atfedilen yirmi kilisenin kendi içlerinde bir bütünlük oluşturmadığını gerek ikonografi gerekse üslup açısından aralarında farklılıklar olduğu ve farklı zamanlarda üretildikleri saptanmıştır.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Özgül ULUYOL		
Numarası	094204001001		
Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi/Sanat Tarihi		
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
Tez Danışmanı	Doç.Dr. Osman KUNDURACI		
Tezin İngilizce Adı	The Scene of The Soothsayer Kings' Prostration on the Wall Paintings in Cappadocia Region		

SUMMARY

20 graven churches which consist of “The Scene of The Three Soothsayer Kings Prostration” underlie the basis of this thesis of which antedating is controversial between 9th and 12th centuries in Cappadocia region. In this thesis it's studied on the general characteristics, iconography and the scene schema of twenty churches which have the scene of Three Soothsayer Kings' Prostration around Ağaçalı, Pürenli Seki, Kokar, Bahattin Samanlığı, Eğritaş, Ahmatlı, Çömlekçi, El Nazar, Karanlık, Çarıklı, Elmalı, Eski Tokalı, Yeni Tokalı Kılıçlar, Ayvalı, Haçlı, Tağar and Archangelios to wiew the Göreme, Ihlara, Güzelyurt.

In this study, it's emphasized on the subject of meterial – technic and history as supplementary elements of history of art evaluation to identify the place of Cappadocia Wall paintings in Byzantine art. In these fixations the paintings are tried to describe according to their genre and iconography by reason of not enough information about masters, schemers and compositions on large majority of the wall paintings. In this study, “ The Scene of The Three Soothsayer Kings' Prostration” which are in twenty churches, are evaluated according to their genre and iconographie specialities.

At the and of the study, the evolutions about history, iconography and genre showed that the twenty churches which are attributed to between 9th and 12th centuries don't form a unity, were produced in different times and have differences both iconography and genre.

KISALTMALAR

- a.g.e.** :Adı geçen eser
- a.g.m.** :Adı geçen makale
- bkz.** :Bakınız
- c.** :Cilt
- M.Ö.** :Milattan Önce
- M.S.** :Milattan Sonra
- No.** :Numara
- res.** :Resim
- s.** :Sayfa
- y.y.** :Yüzyıl
- DOP.** :Dombarton Oaks Papers
- LCI.** :Lexikon der Christlichen Ikonographie

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Müneccim Kralların Bulunduğu Kiliselerin Listesi

Tablo 2: Müneccim Kralların Kıyafetleri ve Sundukları Hediyeler

Tablo 3: Tez Çalışmasında İncelenen Yirmi Kilisede Müneccim Kralların Tapınması Sahnesindeki İkonografik öğeler

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Roma Santa Maria Maggiore mozaik (5.yy) Zafer Takı Kral Hirodes ve Müneccimler (B.Yelda Uçkan'dan)

Resim 2: Saba Melikesi'nin Süleyman'ı Ziyareti (E.H. Gombrich'ten)

Resim 3: Ravenna Sant Apollinare in Nuova Müneccim Kralların Tapınması (W. F. Volbach, Max Hirmer'den)

Resim No 4: Egberti codexi (980) El yazması Müneccimlerin Yıldızı Görmesi ve Tapınması (Frühcristisliche und Koptische Kuns'tan)

Resim 5:Kariye Müzesi Müneccimlerin Herodos ile Karşılaşmaları (M.Palalı'dan)

Resim 6: Adelfia Sarkofajı (4.yy) Müneccim Kralların Tapınması (Frühcristisliche und Koptische Kuns'tan)

Resim 7: Müneccim Kralların Tapınması (21.11.2014)

Resim 8: Constantin Sarkofajı (4.yy) Doğum, Müneccimler ve Çoban (Frühcristisliche und Koptische Kuns'tan)

Resim 9:Khiton ve chlamy giyimli Phryg başlıklı Gaspar (W.F. Volbach, Max Hirmer'den)

Resim 10: Stephan Lochner Cologne katedral altar merkez panel (Frühcristisliche und Koptische Kuns'tan)

Resim 11: Müneccim Kralların Tapınması Duccio di Buoninsegna

Resim 12: Ağaçalı Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Resim 13: Pürenli Seki Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Resim 14: Kokar Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Resim 15: Kokar Kilise Doğum

Resim 16: Eğritaş Manastır Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Resim 17: Bahattin Samanlığı Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Resim 18: El Nazar Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Resim 19: Karanlık Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Resim 20: Çarıklı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Resim 21: Elmalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Resim 22: Eski Tokalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Resim 23: Yeni Tokalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Resim 24: Kılıçlar Kuşluk Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Resim 25: Ayvalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması (A. Türker'den)

Resim 26:Güzelyurt Ahmatlı Kilise Müneccim Kralların Tapınması (S. Pekak'tan)

Resim 27:Güzelyurt Çömlekçi Kilise Müneccim Kralların Tapınması (S. Pekak'tan)

Resim 28: Mavrucan Haç Kilise Müneccim Kralların Tapınması (A.Canverdi'den)

Resim 29: Haç Kilise Müneccim Kralların Dönüşü (A. Canverdi'den)

Resim 30: Tağar Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması (F.Koçyiğit'ten)

Resim 31: Tağar Kilisesi Doğum (F. Koçyiğit'ten)

Resim 32:Archangelios Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması (S.Altunkaynak'tan)

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1: Ağaçalı Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Çizim 2: Ağaçalı Kilisesi Plan (M.Restle'den)

Çizim 3: Pürenli Seki Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Çizim 4: Pürenli Seki Kilisesi Plan (M.Restle'den)

Çizim 5: Kokar Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Çizim 6: Kokar Kilise Plan (N. Peker'den)

Çizim 7: Eğritaş Manastır Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması
(S.Düsseldorf'dan)

Çizim 8: Bahattin Samanlığı Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Çizim 9: Bahattin Samanlığı Kilisesi Plan (M.Restle'den)

Çizim 10: El Nazar Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Çizim 11: El Nazar Kilisesi Plan (O.Sağdıç'tan)

Çizim 12: Karanlık Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Çizim 13: Karanlık Kilise Plan (M.Restle'den)

Çizim 14: Çarıklı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Çizim 15: Çarıklı Kilise Plan (M.Restle'den)

Çizim 16: Elmalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Çizim 17: Elmalı Kilise Plan (M.Restle'den)

Çizim 18: Eski Tokalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Çizim 19: Eski Tokalı Kilise (O.Sağdıç'tan)

Çizim 20: Yeni Tokalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Çizim 21: Yeni Tokalı Kilise (Epstein'dan)

Çizim 22: Kılıçlar Kuşluk Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Çizim 23: Kılıçlar Kuşluk Kilisesi (M.Restle'den)

Çizim 24: Ayvalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması (A. Türker'den)

Çizim 25: Ayvalı Kilise (A. Türker'den)

Çizim 26: Güzelyurt Ahmatlı Kilise Müneccim Kralların Tapınması (S. Pekak'tan)

Çizim 27: Güzelyurt Çömlekçi Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Çizim 28: Mavrucan Haç Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Çizim 29: Mavrucan Haç Kilise (N.Karakaya'dan)

Çizim 30: Tağar Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Çizim 31: Tağar Kilisesi (O. Sağdıç'tan)

Çizim 32: Archangelios Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması (S. Altunkaynak'tan)

Çizim No 33: Müneccim Kralların Giydikleri Kıyafetlerden Khlamy örneği (Şule Kılıç'tan)

Çizim No 34: Müneccim Kralların Giydikleri Kıyafetlerden Himation ve Khiton örneği (Şule Kılıç'tan)

Çizim No 35: Müneccim Kralların Tapınması Sahnesinde Yer Alan Meryem'in giydiği Maphorion örneği (Şule Kılıç'tan)

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
TEZ KABUL FORMU	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
KISALTMALAR.....	vii
TABLO LİSTESİ.....	viii
RESİM LİSTESİ.....	ix
ÇİZİM LİSTESİ.....	xi
1.GİRİŞ	1
1.1.Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırları.....	1
1.2. Konuyla İlgili Yapılan Çalışmalar	2
1.3. Araştırmada Uygulanan Metod ve Yöntem	6
1.4.Kapadokya Bölgesinin Adı ve Tarihçesi.....	8
1.4.1.Kapadokya Bölgesinde Hıristiyanlığın Gelişimi.....	10
2. KAPADOKYA BÖLGESİ RESİM SANATINA GENEL BAKIŞ	12
2.1. Kapadokya Bölgesi Duvar Resimleri Uygulama Teknikleri	15
2.2.Kapadokya Duvar Resimlerinde Müneccim Kralların Tapınması Sahnesi	16
3. MÜNECCİM KRALLARIN TAPINMASI SAHNESİNİN MEYDANA ÇIKIŞI VE İKONOĞRAFİSİ.....	17
3.1.Müneccim Kralların Tapınması Sahnesinin Gelişimi	24
4.KAPADOKYA BÖLGESİ DUVAR RESİMLERİNDE YER ALAN MÜNECCİM KRALLARIN TAPINMASI SAHNESİ KATALOĞU	32
4.1. Ihlara Bölgesi	33
4.1.1. Ağaçalı Kilisesi	33
4.1.2. Pürenli Seki Kilisesi	36
4.1.3. Kokar Kilise.....	39
4.1.4. Eğritaş Manastırı Kilisesi	42
4.1.5. Bahattin Samanlığı Kilisesi	45
4.2. Göreme Açık Hava Müzesi.....	48
4.2.1. El Nazar Kilisesi.....	48

4.2.2. Karanlık Kilise.....	51
4.2.3. Çarıklı Kilise	54
4.2.4. Elmalı Kilise.....	57
4.2.5. Eski Tokalı Kilise	60
4.2.6. Yeni Tokalı Kilise	64
4.3. Güllüdere Vadisi	70
4.3.1. Ayvalı Kilise.....	70
4.4. Güzelyurt Bölgesi.....	73
4.4.1. Ahmatlı Kilise	73
4.4.2. Çömlekçi Kilise	75
4.5. Mavrucan Bölgesi	77
4.5.1. Haç Kilise	77
4.6. Ürgüp Bölgesi	80
4.6.1. Yeşilöz Tağar Kilisesi	80
4.6.2. Cemil Köyü Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi	83
5.EK: SÖZLÜK	
6.DEĞERLENDİRME-SONUÇ.....	90
7. KAYNAKÇA.....	95

1.GİRİŞ

1.1.Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırları

Bizans Dönemi kaya kiliseleri bakımından oldukça zengin olan Kapadokya Bölgesi'nde, 9. ve 12. Yüzyıllar arasına tarihlendirilen yirmi kilisede yer alan Müneccim Kralların Tapınması Sahnesinin İkonografisi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Duvar resimleri, başta ikonografi olmak üzere, tarihlendirme ve plan özellikleriyle birlikte ele alınmıştır. Duvar resimleri, üslup ve ikonografi açısından bölge ve dönemleri içerisinde karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Müneccim Kralların Tapınması Sahnesinin bulunduğu yirmi kilisenin dönemi içerisinde üslup değerlendirmesi yapılmış olup sahne tanımı ve ikonografisiyle birlikte katalog olarak detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Zengin bir kültürel geçmişe sahip olan Anadolu'da, meydana getirilmiş sanatsal eserler, tabiat şartlarının, zamanın ve insanın neden olduğu bir tahrip süreci içerisinde yer alan Kapadokya Bölgesi, Bizans Sanatı içerisinde hem mimari hem de anıtsal resim sanatı açısından oldukça önemli ve zengin bir bölge olmasına karşın konu hakkında Türkçe yayın sayısı yeterli değildir.Çalışmaların birçoğu yabancı araştırmacılar tarafından yapılmış ve kendi dillerinde yayınlanmıştır. Bu açıdan Müneccim Kralların Tapınması sahnesinin bulunduğu kiliselerin detaylı olarak incelenmesi sonucunda, sahnelerin resim programı, ikonografik ve üslupsal özellikleri, Bizans sanatı içindeki gelişimi ve önemi belirlenmiş olacak; Bizans Sanatı ile ilgili çalışmalara katkı sağlanacaktır. Bunların belgelenmesi, sanatsal değerlerinin ortaya konması; sanat tarihi ve bölgenin tarihi bakımından da önemlidir.

Kısaca Kapadokya tarihine genel bir bakış yapılmış Hıristiyanlık dönemindeki önemine değinilmiştir. Genel olarak Müneccim Kralların Tapınması sahnesinin Kapadokya'da bulunan örnekleri ikonografik açıdan değerlendirilmiş ve kilise içerisindeki yeri saptanmıştır. Müneccim Kralların sahne içerisindeki dağılımı anlatılmış son olarak da 9. ve 12. Yüzyıllar arasına tarihlendirilen 20 kilise kendi içlerinde resim ve üslup açısından değerlendirilmiştir.

1.2. Konuyla İlgili Yapılan Çalışmalar

Konuyla ilgili 1925-1942 yılları arasında yapılmış olan Jerphanion'un Une Nouvelle Provence de l'art Byzantin: Les Eglises Rupestres de Cappadoce, adlı eseri Kapadokya bölgesiyle ilgili yayınlanmış olan önemli kaynaklardan bir tanesidir. 1902-1912 Kapadokya bölgesini gezen Jerphanion, bu süre zarfında edinmiş olduğu bilgi ve araştırmaları 1925-1932-1936-1942 yıllarında yayınlamış olduğu eserlerinde bizlere sunmuştur. Araştırmalarını yedi ciltte toplamış olup bu ciltlerden dördü metin, üçü fotoğraf, çizim ve planlardan oluşmaktadır. Birinci ciltte bölgede yapmış olduğu araştırmaları ve araştırma programını genel olarak tanıtmış, bu bölgeyi ziyaret eden diğer araştırmacılar hakkında bilgi vermiştir. İkinci ciltte öncelikle Kapadokya kiliselerinin kronolojik sıralamasını yapmış daha sonra kiliseleri mimari ve duvar resimleri açısından incelemiştir. Duvar resimlerini İkonoklasmus, Arkaik, Geçiş, 11. y.y. ve 13. y.y. başlıkları altında değerlendirmiştir. Bu cildin son bölümünde İncil kaynaklı sahnelerin yer aldığı kiliseleri listeler halinde belirtmiştir. Son üç ciltte kiliselerin fotoğraf, plan, kesit ve çizimlerine yer vermiştir. Jerphanion, ayrıntılı olarak Müneccim Kralların bulunduğu birçok kiliseyi fotoğraflar ve çizimlerle tanıtmıştır.

Kapadokya Bölgesi'ni çalışan önemli araştırmacılardan olan Restle, 1969 yılında Anadolu'da, Kapadokya, Latmos (Bafa), İznik ve Trabzon bölgelerini kapsayan çalışmalarını, biri metin, ikisi resim, plan ve çizimlerden oluşan üç ciltlik kitabında toplamıştır. Üç bölümden oluşan birinci cildin, ilk bölümünde bölgede çalışmış olan diğer araştırmacıların görüşleriyle birlikte tarihlendirme yapılmıştır. Bölgedeki kiliseler, Makedonya ve Komnenos dönemleri, Ermeni dönemi eserleri ve el yazmaları ile karşılaştırılarak; üsluba ve teknik verilere dayanan bir tarihlendirmeye gidilmiştir. İlk cildin ikinci bölümü katalog kısmıdır. Araştırmacı, Roma rakamlarıyla numaralandırdığı kiliseleri, buldukları yer, daha önce yapılmış araştırmalar (varsa plan ve çizim numaraları ile birlikte), resimlerin durumları ve resim teknikleri bakımından ele almıştır. İkinci ve üçüncü ciltler ise kiliselerin planlarına, çizim (resimlerin kilise içerisindeki dağılımını gösteren çizimler, plan üzerinde okunmalarını kolaylaştırmak için numaralandırılmış resim listeleri) ve fotoğraflarına ayrılmıştır. Restle, katalog kısmında kiliselerin tarihsel analizini

yapmamıştır. Yapıların tarihleri planlarla birlikte verilmiştir. Araştırmacı, kiliseleri, ikonografik bakımdan değil teknik bakımdan değerlendirmiştir. Yine ilk cildin üçüncü bölümünde, Bizans duvar resmi yapım teknikleri, analizlerle birlikte anlatılmaktadır. Müneccim Kralların Tapınması Sahnesinin bulunduğu kiliseler de ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1981 yılında Hild ve Restle'nin "Tabula Imperii Byzantini" serisinin ikinci eseri Kapadokya Cildi olarak yayınlanmış ve bu ciltte Kapadokya hakkında genel tarihi ve coğrafi bilgiler verilmiştir. Katalog bölümünde Kapadokya'daki yerleşim yerleri hakkında alfabetik bir sözlük oluşturulmuştur. Bu sözlükte yerleşim yerlerinin tarihi geçmişi, coğrafi yapılanması ve barındırdığı kiliseler hakkında bilgiler sunulmuştur. Kiliseler arasında Müneccim Kralların Tapınması Sahnesinin yer aldığı birçok örnek yer almıştır.

Rodley'in 1985 tarihli *Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia*, adlı eseri Kapadokya Bölgesinde Bizans dönemine ait kaya manastırlarının incelendiği bir kitaptır. Kitap altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Kapadokya'nın tarihi ve coğrafyası ile kaya mimarisinin özelliklerini anlatan yazar, iki, üç, dört ve beşinci bölümlerde üç gruba ayırdığı kaya manastırlarını ayrıntılı bir şekilde inceler. Son bölüm olan altıncı bölümde ise yapıların, kronolojik ve tipolojik değerlendirilmeleri ve karşılaştırmaları yapılmıştır. Müneccim Kralların Tapınması Sahnesinin bulunduğu Eğritiş Kale Manastırı ve Kale Manastır Kilisesi de yayında yer almıştır.

Kostof'un 1989 tarihli *Caves Of God. The Monastic Environment of Byzantine Cappadocia*, Kapadokya Bölgesi'nin incelendiği önemli çalışmalardandır. Bölgeyi genel olarak ele alan kitap, giriş, yapılar ve resimler olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, bölgedeki yerleşmeler, bölgenin Bizans ve Türk dönemi tarihleri ve bölgeyi gezmiş olan seyyahlar anlatılmaktadır. Yapıların incelendiği ikinci bölümde ise manastırlar ve kiliseler incelenmiştir. Araştırmacı, bu bölümün alt başlıklarını dönemlere ve plan tiplerine göre belirlemiş olup gruplandığı yapıları örnekleriyle ve resim ağırlıklı ele almıştır. Üçüncü bölümde ise Aziz ikonografilerini, İsa siklusunu, Arkaik siklusu, İhlara siklusu, Orta Bizans dönemi siklusu ve yeni bir bakışla İstanbul (Başkent) duvar resimlerini incelemiştir. İkinci bölümde, sekizinci olarak "İkonoklastik Dönemi" incelemiştir. Araştırmacı,

bölümün sonunda ise tarihleme konusunda, yapı malzemesinin ve kullanım esaslarının da kiliselerin tarihleri ile ilgili somut veriler sunacağını belirtmektedir. Tarihlendirme ve dönemlere ayırma açısından konumuza ışık tutan kaynaklardan bir tanesidir.

Kapadokya Bölgesi'nde, Jolivet-Levy'nin Bizans dönemine ait kiliseleri toplu halde inceleyen 1991 tarihli *Les Eglises Byzantines De Cappadoce, Le Programme Iconographie de l'apside et de ses Abords*, adlı kitap, yerleşim bölgelerine göre oluşturulmuş Çavuşin, Göreme, Ürgüp, Gülşehir, Kayseri, Mavrucan ve Niğde bölümlerinde alt başlıklar altında kiliseler incelenmiştir. Kiliselerin öncelikle mimarisi daha sonra başlıklar halinde apsis, nefler veya naosta yer alan duvar resimleri tasvir edilmiştir. Bu resimler arasında Müneccim Kralların Tapınması sahnesi de yer almaktadır. Son olarak tarihlendirmeleri yapan araştırmacı tarihlendirmelerde Jerphanion, Restle, Thierry gibi önemli araştırmacıların öngördükleri tarihlendirmelere yer vermiştir.

Gürsel Korat'ın 2003 tarihinde yayınlanan "Taş Kapıdan Taç Kapıya" adlı eser Kapadokya Bölgesi'nin coğrafi yapısını ve tarihini ele alan ve oldukça yeni olan kitap, bölgede yer alan kiliseleri mimari ve resim açısından tanıtıcı nitelik taşır. Öncelikle Kapadokya Bölgesi'nin coğrafyasını ve tarihini anlatan yazar, tarih kısmında bölgede Hıristiyanlığın gelişimini, ikonoklastik ve sonrası dönemleri örnekleriyle birlikte anlatmıştır. "Kapadokya Resimlerinin Konuları" başlığı altında, örnek fotoğraflarla birlikte, kronolojik sırayla, sahnelerin ikonografilerini kısa olarak anlatmıştır.

Ayşegül Canverdi tarafından 2005 yılında yazılan "Kapadokya Bölgesi Güzelöz (Mavrucan) ve Ortaköy Mevkindeki Kiliselerin Duvar Resimlerindeki Sahnelerin İkonografisi" adlı tezinde kiliseleri kataloglamış plan sahne şeması ve ikonografisini detaylı bir şekilde ele almıştır. Mavrucan Haç Kilise de de konumuz olan Müneccim Kralların Tapınması adlı sahnenin katalog şeklinde tanıtımı yapılmıştır.

Seher Altunkaynak tarafından 2006 yılında Erciyes Üniversitesinde Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmış olan "Ürgüp Cemil Köyü Keşlik Manastırı Kiliseleri

Duvar Resimleri” Muneccim Kralların Tapınması Sahnesinin bulunduğu Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesini mimari ve ikonografik açıdan ele almıştır. Kilisede bulunan duvar resimlerini katalog halinde detaylı bir şekilde incelemiştir.

2007 yılında Fazilet Koçyiğit tarafından “Tağar (St. Theodore) Kilisesi Duvar Resimleri” Erciyes Üniversitesinde Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır. Tağar Kilisesi mimari olarak tanıtılmış ve resimleri ikonografisiyle birlikte anlatılmıştır. Tezimizin konusu olan Muneccim Kralların Tapınması sahnesi de bu kilise de yer aldığı için detaylı bir şekilde kilise ve sahne tanıtılmıştır. Aynı kiliseye ait Sacit Pekak’ın da 2010 yılında yayınlanmış olan önemli bir çalışması vardır. Aynı şekilde kilise genel hatlarıyla tanıtılmış ve resim örnekleri detaylı bir şekilde verilmiştir.

2008 yılında Alev Türker tarafından Hacettepe üniversitesinde Yüksek Lisans tezi olarak yayınlanan “Güllüdere Vadisinde Bulunan Ayvalı Kilise ve Resim Programı”bu konuda yapılmış detaylı çalışmalardan bir tanesidir. Ayvalı kilise mimari ve resim özellikleri açısından katalog şeklinde tanıtılmıştır. Bu kilise de konumuz olan Muneccim Kralların Tapınması sahnesi detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Buket Coşkun tarafından 2009 yılında Hacettepe Üniversitesinde Doktora Tezi olarak yayınlanan “11. Yüzyılda Kapadokya da ki İsa’nın Doğumu ve İsa’nın Çarmıha Gerilmesi Sahnesi” Kapadokya bölgesiyle ilgili yayınlanmış olan önemli tezlerden bir tanesidir. Doğum ve Çarmıha Geriliş sahneleri ikonografik olarak ele alınmış ve bu sahnelerin bulunduğu kiliseler katalog şeklinde tanıtılmıştır. Doğum sahnesine ek olarak da Muneccim Kralların Tapınması sahnesi de ele alınmıştır.

Neslihan Kurtuluş tarafından Trakya Üniversitesinde Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanmış olan “17. Yüzyılda Avrupa Resim Sanatında Üç Muneccim Kralın Gelişi Avrupa resim sanatında Muneccim Kralların meydana çıkışı ve gelişimini” anlatmaktadır. Avrupa resim örnekleriyle de genişletilerek katalog halinde sahenin ikonografisi anlatılmıştır.

1.3. Araştırmada Uygulanan Metod ve Yöntem

Çalışmaya öncelikle kütüphane araştırmasıyla başlanılmış ve Ankara'da bulunan İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, Bilkent, Hacettepe, Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu ve YÖK kütüphaneleri ile İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü ve Konya Selçuk Üniversitesi kütüphanesine gidilmiş; konu ile ilgili yayınlar ve tezler taranmıştır. Daha sonra tez konumuzu seçerken yerini tespit ettiğimiz yirmi kilisenin, arazi çalışması tamamlanmış, elde edilen verilerle çizimler ve katalog bölümü oluşturulmuştur. Kaynak araştırması ve arazi çalışması ile elde edilen verilerle tezin yazım sürecine geçilmiştir.

Tez, altı ana bölüm, değerlendirme, sonuç, kaynakça, planlar, çizimler, tablolar ve bir ekin yer aldığı bölümlerden oluşmaktadır.

Tez çalışmasını oluşturan ilk bölüm olan girişte, konuyu açıklayıcı kısa bir tanım verilmiş, çalışmanın amacı ve önemi, son olarak da çalışmanın yöntemi anlatılmıştır. Giriş kısmının ikinci bölümü konu ile ilgili yayınları içermektedir. Bu bölümde Kapadokya bölgesindeki kiliselerin duvar resimlerini ele alan ve tez çalışmasını oluşturan kiliselerin de yer aldığı kitaplar ve makaleler tanıtılmıştır. Yayınların künyeleri verildikten sonra içerikleri, yöntemleri kısaca anlatılmış, yayınlar içerisinde yer alan kiliselerin nasıl anlatıldığı, neler içerdiği ile ilgili bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise kısaca tez çalışmasında uygulanan metod ve yöntem açıklanmıştır.

Giriş bölümünün ardından gelen ikinci bölümde Kapadokya bölgesi resim sanatı anlatılmış kısaca gelişiminden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde Müneccim Kralların Tapınması Sahnesinin meydana çıkışı, İkonografisi ve gelişimi anlatılmaktadır.

Dördüncü bölüm katalog bölümüdür. Bu bölüm, “katalog tanıtımı” başlığı altında katalogun yönteminin anlatıldığı bir alt bölümden ve yirmi kilisenin tanıtıldığı bölümlerden oluşmaktadır. Katalog bölümünde, kiliseleri ayrıntılı olarak inceleyen araştırmacıların tarihlendirmelerine yer verilmiş; resim programı ile mimari arasındaki ilişki göz önüne alınarak, duvar resimleri mimariyle birlikte

değerlendirilmiştir. Kronolojik sıraya göre, sahnelerin katalog, çizim ve resim numaraları verildikten sonra varsa yazıtı, bugünkü durumu ve kaynakları belirtilmiş; ayrıntılı tasvirleri yapılmıştır.

Beşinci bölüm değerlendirme olup burada yine ayrı başlıklar altında ikonografi genel değerlendirmesi yapılmış, kiliseler dönemsel olarak tarihlendirilmeye çalışılmış ve her kilisenin kendine özgü olan resim üslupları kısaca verilmeye çalışılmıştır. Duvar resimlerinin genel özelliklerinin yanı sıra üslupsal özellikleri de göz önüne alınarak, ortak özellikler gösteren örneklerle karşılaştırılarak resimlerin ait olabileceği dönem ve yüzyıllar belirlenmeye çalışılmıştır.

Altıncı bölüm de sonuç bölümünde ise tez genel hatlarıyla toparlanmış ve bu çalışmanın neticesinde varılan sonuçlar anlatılmıştır.

1.4.Kapadokya Bölgesinin Adı ve Tarihçesi

Kapadokya, Eskiçağ'da Anadolu'nun orta yerinde çok geniş bir bölgenin adıdır. Ancak bugün Kapadokya denildiğinde akla Nevşehir ili civarındaki Göreme ve Ürgüp yöreleri ve peribacaları ile sınırlı turistik bir bölge gelir. Kapadokya'nın tarihsel coğrafyasını inceleyebilmek için bölgeyi bütünlüğü ve geniş sınırları içinde ele almak gerekir(Ötüken, 1990: 2).Eskiçağ Anadolu'sundaki birkaç önemli bölgeden biri olan Kappadokia, yarım adanın ortasında, bugün Kırşehir, Nevşehir, Aksaray, Niğde, Kayseri ve Malatya illerinin tümünü; Ankara'nın doğu, Yozgat ve Sivas'ın güney ve Adana'nın da kuzey bölümlerini kapsamaktadır.

Kapadokya coğrafyasının adının kökeniyle ilgili farklı görüşler öne sürülür. Kapadokya adına ilk kez M.Ö. VI. yy.'ın sonlarında, Pers kralı I. Dareios'un Behistun kayalıklarına kazınan ve imparatorluğa bağlı ülkelerin sıralandığı yazıtta "Katpatuka" biçiminde rastlanır (Sözen,1998: 47). Herodot da Kapadokya isminin Persçe "Katpatuka"dan geldiğini ve anlamının "Güzel Atlar Ülkesi" olduğunu, "Kapadokya" adının ise "Katpatuka" kelimesinin Yunancası olduğunu eserinde anlatmaktadır(Herodotos, 1991: 38). Hild (1981), Restle (1981), Kostof (1989), Ötüken (1987),Esin (1998) gibi önemli araştırmacılar da bu görüşü desteklemektedir. Bölgenin adı konusundaki diğer bir yaklaşım ise bölgenin "Kappadoks Yeri" anlamına gelen "Kapadokia" olarak adlandırıldığıdır. Kızılırmak'a doğudan katılan ve sanıldığına göre bugün bilinen Delice Çay, Kappadoks adını taşıyordu (Umar, 1998:2). Yine 1913 tarihli bir Nevşehir Salnamesi'nde Asur Kralı Ninias'ın Kappadoks adındaki oğlunun bölgenin adına kaynaklık edebileceği belirtilmektedir(Erdoğdu, 1996: 145).

M.S. 1. yüzyılda Hıristiyan dininin bölgedeki etkinliği hakkında kesin bilgiler yoktur. Havari Paulus Galatya bölgesine yaptığı yolculuk sırasında muhtemelen Kapadokya'ya uğramıştır. Havari Paulus'un birinci mektubunda buradaki Hıristiyanlardan söz edilmektedir(Canverdi, 2005: 6). 2.yüzyılın sonlarında Ceesarea (Kayseri) ve Melitene'de (Malatya) bu dini kabul etmiş topluluklar vardır(Ötüken, 1990: 4).

4. yüzyılda Kapadokya bölgesi önemli bir din merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Nazianzoslular Gregerios, Büyük Basileos ve Nyssalı Gregerios gibi önemli din adamları manastır kurallarını koymaları ve manastır yaşamını başlatmaları ile büyük önem taşımaktadırlar(Peker, 1997: 4).

7.yy'ın başlarında Kapadokya Arap akınlarına maruz kalır. 646 yılında birinci Arap akınlarıyla Kayseri Müslüman ordularının eline geçmiştir. İkinci akında ise Tyana, (Kemerhisar) Sebasteia, (Sivas) ve tekrar Kayseri olmak üzere birçok şehir fethedilmiştir. III. Leon Afyon zaferiyle Arapları bir süre durdurmayı başarır. 7.yüzyıldan bu yana süregelen savaşlar Bizans ordularının Melendiz ovasında kazandıkları bir muharebe ile durdurulmuştur. Arapların eline geçen birçok şehir geri alınmıştır. VI. Leon (886-912) bölgede istikrarlı bir idare sağlamış 10.yüzyıl ortalarında 11.yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar bölge barış içinde yaşamıştır(Ötügen, 1990: 5).

Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya girmeleriyle yeni bir dönem başlamıştır. 11.yüzyılın ikinci yarısında Türkler Anadolu'ya hızla yerleşmişlerdir. 1071 yılında Malazgirt ovasında İmparator Romanos Diogenes Selçuklu hükümdarı Alparslan'ın karşısında büyük bir yenilgiye uğrar ve esir alınır. 1080 yılında Süleyman Şah Konya'yı başkent seçerek Anadolu Selçuklu devletini kurar. 1082'de Kayseri Türklerin eline geçer ve Aksaray Niğde gibi şehirler imar edilir. Fethedilen yerlerde birçok kervansaray, cami, medrese, türbe gibi eserler inşa edilir. Anadolu'nun Selçuklu Türkleri tarafından fethi Patrikhanenin Kapadokya bölgesindeki idari etkinliğini etkilememiş ancak 14. yüzyıldan sonra sayıları ve statüleri azalmıştır(Texier,1849: 35-36)

1.4.1. Kapadokya Bölgesinde Hıristiyanlığın Gelişimi

Kapadokya bölgesinde Hıristiyanlık öncesinde Paganizm ve Musevilik görülmektedir. İlk olarak Filistin’de doğan Hıristiyanlık, Anadolu’da daha da gelişmiştir. Bu gelişimde Konya, Derbe, Aksaray, Ürgüp ve Göreme’nin rolü büyüktür(Ötüken, 1990: 6). Hıristiyanlık dininin Kapadokya bölgesinde yayılması M.S 2. y.y.’da H. Paulos sayesinde olmuştur. Bu dönemde bölge, Hıristiyanlık için önemli bir yerleşim merkezi olmakla beraber birçok papaz ve din adamı buradan çıkmıştır. Hıristiyanlık, I. Constantinius tarafından 311. ve 313 Milano kararı ile serbest bırakılmıştır (Canverdi, 2005: 7). Kapadokya’da kilise ve manastırların kuruluşu hakkında fazla bilgi bulunmamasına karşın ilk manastırın 4. y.y’da Büyük Basileos tarafından kurulduğu sanılmaktadır. Kayseri Metropoliti Basileos ile İmparator Valentianus arasında süren tartışmalardan dolayı Kapadokya 371-372’de İmparator Valentianus tarafından idari açıdan ikiye ayrılır. Bu da kilisenin ikiye ayrılması demektir(Thierry, 1963: 9-10).

VI. y.y.’da bölgedeki manastır ve kiliselerin yapımına yoğunluk verilmiştir. Fakat İmparator Heraklios zamanında İran, Avar ve Slav saldırıları nedeni ile imparatorluk zayıflamış ve bu yüzden manastır ve kilise yapımına bir süre ara verilmiştir(Thierry, 1963: 10).VII. ve VIII. yüzyıl boyunca süren Arap saldırıları nedeni ile Kapadokya halkı yer altı şehirlerini sığınak olarak kullanmış, kesişler ise dağlara oyulmuş sığınaklara saklanmışlardır. Bu sebeple Kapadokya bölgesinde sanat kesintiye uğramış, hiçbir kilise ve manastır resimlenememiştir. 726-843 yılları arasına tarihlenen İkonaklazma döneminde İmparator III. Leon tarafından dinsel konulu resim ve heykellerin yokedilmesi emredilmiştir. İkon yanlısı Hıristiyanların yoğun olarak bulunduğu Kapadokya bölgesinde İkonaklazma dönemi boyunca sadece haç, geometrik bezemeler ve hayvan betimlemeleri kiliselerde yer alabilmiştir(Eyice, 1982: 551).

X. y.y sonu ile XII. y.y sonu arasında tahta geçen Makedonya sülalesi sayesinde Bizans sanatının ikinci altın devresini yaşamıştır. Manastır ve kiliselerde tekrar sanat yapılmaya başlamıştır. Günümüze gelen adak yazıtları ile bilinen resimli kaya kiliselerinin çoğu bu döneme aittir(Eyice, 1982: 551).1071 yılından itibaren Selçuklular Anadolu’ya girmeye başlamıştır. Kapadokya’daki Hıristiyan halk uzun

süre Selçuklular egemenliğinde toleranslı bir yaşam sürmüşlerdir. Fakat manastır ve kiliselerdeki dini canlılık ve faaliyet sona ermiştir. Bölgede, Selçuklu dönemi başlarında kiliselerin yapılmaya devam ettiği görülmektedir(Ötüken, 1990: 5).

2. KAPADOKYA BÖLGESİ RESİM SANATINA GENEL BAKIŞ

Kapadokya bölgesi Bizans döneminde imparatorluğun önemli dini merkezlerinden birisi olmuştur. Bilinen 230 yerleşimde 700'ü aşkın yapı olduğu bilinmektedir. Göreme de 48 kilise, Güzelyurt'ta 23 kilise, Ihlara da 23 kilise, Soğanlıdere de 21 kilise, Derinkuyu da 12 kilise, Kaymaklı da 12 kilise ve Uluğaç'ta 10 kilise bulunmaktadır. Bunlar arasında Göreme, Ihlara, Soğanlıdere ve Zelve vardır. Bu yapılardan birçoğu freskolarla bezelidir(Coşkun, 1999: 28).

Başlangıcından İkonoklast dönem sonuna kadar tarihlenen yapılardan sadece %15'i günümüze gelmiştir. Örneklerin az ve tahrip olması nedeniyle bu yapıların resim örneklerinin belli bir tarihe ve üsluba bağlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu yapılar 726 tarihinden önce veya 787-815 arası döneme tarihlendirilebilir (Eyice,1982:550). Bu dönemde haçlar ve kıvrık dallardan oluşan motifler karşımıza çıkmaktadır. Hem erken dönemde hem de ikonoklast dönemde bu tip süslemeler yapılmıştır. Haç tasvirlerinin sadece ikonoklast dönemde yapıldığını söylemek güçtür. Çünkü yalnız haçlarla oluşturulan süsleme figür düşmanlığı olduğunu açıklamaz.

Bu dönemde sıklıkla kırmızı ve yeşil renkler kullanılmıştır. Haç ve bitki motiflerinin yanı sıra hayvan figürleri de karşımıza çıkmaktadır. Günümüze gelen yapıların tek bir elden ve aynı dönemde yapıldığını söylemek mümkün değildir. Sonradan yapılmış eklemeler ve boyamalarla süslemeler, değiştirilmiş ve zenginleştirilmiştir. Bu dönemin en belirgin özelliği tonoz veya tavanlara boyanarak ya da kazınarak yapılan haç tasvirleridir(Thierry,1925: 98).

İkonoklast dönemde bazı yapılarda yasaklara rağmen dini resimlerin devam ettiğini, bazılarında ise sembolik haçlarla yapılmış dekorasyonların kullanıldığı görülmektedir(Ramsay,1960:149).

9.yüzyılın ikinci yarısı ve 10.yüzyılın ilk yarısına tarihlenen resimler "arkaik" olarak adlandırılmaktadır. "Arkaik" kelimesi ilk kez Jerphanion tarafından Kapadokya'daki 9.yüzyılın ikinci yarısı ile 10.yüzyılın ilk yarısına tarihlenen bir dizi dekorasyonun tanımlanması için kullanılmıştır(Jerphanion,1925-1942:440-41).

Arkaik ikonografili yapılarda tüm kompozisyonlar kronolojiyi takip eden sikluslar şeklinde, her zaman soldan sağa doğru devamlı şeritler şeklinde yapılmıştır. Sahneler çerçevelerle birbirinden ayrılmadan, tonoz ve yan duvarlara resmedilmiştir. Kompozisyonlar sıkışık ve genellikle figürlerin boyları şerit boyu kadardır(Restle,1969:147).

İsa'nın hayatını anlatan sikluslar başlıca üç ana grupta toplanmıştır. Çocukluk hikayeleri, mucizeler, ve eziyetler olarak adlandırılmıştır. Özellikle Çocukluk hikâyeleri kısmı çok gelişmiştir. Bu dönemin ortak noktası, sahne detaylarının apokrif İncillerden alınmış olmasıdır. Yakabos ve Nikodemos gibi apokrif kaynaklı figürler yer alır(Eyice,1982:552). Arkaik olarak adlandırılan bu yapıların çoğunda apsis freskleri bozulmuş ancak hepsinde ortak bir süslemenin var olduğunu Jerphanion'un çalışmalarından öğrenebiliyoruz¹. Apsis yarım kubbesinde gökkuşağı renklerinden oluşan halenin içinde, yıldızlı gökyüzünde tahtta İsa yer alır. Ayağının altında tabure ve sol elinde kapalı olarak İncil vardır. Sağ eliyle de taktis işareti yapmaktadır. Tahtın dört köşesinde İncil'in vahiy bölümünde geçen hayvanlar ve İnciller'in sembolü olan hayvanlar resmedilmiştir. Bu sembollerin sıraları her zaman aynıdır. İmparator kıyafeti içinde Gabriel ve Michael, ay ve güneşi temsil eden büstler ve İsa'yı işaret eden kutsal el tasvirleri yer almaktadır(Jerphanion,1925-1942:441-42).

Bizans'ın Klasik Sanatı olarak adlandırabileceğimiz 11.yüzyıla tarihlenen yapılar başlı başına bir sanat oluşturmuştur. Bu dönem yapıları Bizans Sanatına canlılık getiren bir dönemin ürünüdür. Makedonya Rönesansı diye adlandırılan dönemin resimlerinde, arkaik ikonografili yapılarda rastlanan, apokrif İncillerden alınmış çocukluk sahneleri yer almaktadır. Ayrıca bu dönemde resmedilen İsa'nın tanrısal yönünün göstergesi olan Mucizeler serisi Kapadokya'daki örneklerin en gelişmişidir(Demir,2010:22).

11.yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen yapılarda Bizans imparatorluğunun siyasi ve kültürel alanda yaptığı atılım sonucunda, resim sanatında dönemin Başkent

¹ Fransız Arkeolog yazar Guillaume de Jerphanion(1877- 1948) yaklaşık 5 yıl bu bölgede çalışmış ve 7 cilt kitap yazmıştır.

zevkine uygun başarılı örnekler verilmiştir. Anadolu'da Başkent sanatı, siyasi ve kültürel gelişmeler sonunda yaygınlaşmıştır(Budde,1958:70-71).

Bu dönemde Başkent üslubunu yansıtan sütunlu kiliseler karşımıza çıkmaktadır. Karanlık, Elmalı, Çarıklı, Saklı, Meryem Ana kiliseleri bu sanatın görüldüğü en önemli örneklerdir. Sütunlu kiliselerin mimarileri arkaik kiliselerden farklıdır. İkonoklast dönem sonrası yaygınlaşan kapalı Yunan Haçı plan tipindedir. Tüfün içine kazılan sütunların hiçbir taşıyıcı özelliği yoktur. Sadece dönemin modasına uymak için yapılmıştır(Eyice,1982:555). Bu dönemde Helenistik sanat etkisinde kalınmış apokrif İncillerden alınan detaylar kaldırılmıştır. İncil konularına ek olarak Tevrat'tan alınmış bazı sahneler (Hz. İbrahim'in üç meleği ağırlaması, Fırında Üç İbrani genç gibi...) eklenmiştir. Kompozisyonlar şeritler halinde değil çerçeveli tablolar şeklindedir. Orta kubbede Pantokrator İsa, pandantiflerde İncil yazarları ve duvarlarda oniki bayram sahneleri yer alır. Apsiste Deesis sahnesi vardır. Bu 11. yüzyıl kiliselerinde görülen ortak bir özelliktir. Süsleme motifleri çeşitlenmiş ve yazı şeritlerindeki harfler düzgün ve zarif bir şekilde resmedilmiştir(Coşkun, 1999: 32).

11.yüzyıl sonu ile 12.yüzyıl da Kapadokya resim sanatında Türklerin Anadolu'yu almasıyla kesinti olmuştur. Bölgede 13.yüzyıl başında tekrar bir canlanma olmuş, yerel sanatçılar ellerindeki eski örneklerle, genellikle 11.yüzyılın başarılı resimlerine bakarak dekorasyonlar yapmışlardır. Desenlerde başarısızlık, renklerde cırtlak tonlar görülmektedir(Ötüken,1990:17).

2.1. Kapadokya Bölgesi Duvar Resimleri Uygulama Teknikleri

Fresko Tekniği

Hıristiyanlık tarihinde, Kilise, Sapel, Bazilika ve Manastırların duvarlarını süslemek amacı ile kilise ressamaları tarafından kök boya kullanılarak yapılan, resmetme sanatına “Fresko” bu resimlerin her birine de“Fresk” denir. Freskler için su tabir de kullanılabilir; “Taşınamayan nesnelere üzerine yapılan (duvarlara) resim sanatı(Tansuğ,1992:82). İtalyanca taze anlamına gelen bu kelime; resmin ancak yaş malzeme üzerine yapılabilmesi özelliğinden gelmektedir(Dikilitaş,2005:17). Bizans’ta görülen diğer bir süsleme tekniği olan mozaik tekniğine göre daha ucuz, fakat ışığa ve neme dayanıklılığı olmayan bir tekniktir. Fresko tekniği Hacılar, Çatalhöyük resimlerine kadar geçmişı uzanan, tarih boyunca çok fazla kullanılan kullanılan bir tekniktir(Coşkun,1999: 33).

Bölge freskolarında farklı bir özellik vardır. Yaş sıva kullanılmadan da resim yapılabilir. Çünkü kayacı oyulduktan hemen sonra resim yapılabilir neme sahiptir. Ressam olmadığı durumlarda aş boyalarla bu kayacıların üzerine basit sembol ve resimler yapılmıştır. Daha sonra ressam resmedeceği zaman üzerine samanla karıştırılmış alçı sürülerek duvar sıvanmış ve üzerine resimler yapılmıştır. Direk kayacı üzerine yapılmış, kilise oyulduğu zaman ressam elinden çıkmış örnekler de vardır(Coşkun,1999: 28).

Kapadokya fresklerinde mavi, kırmızı ve yeşil renklerin egemen olduğu görülmektedir. Kırmızı ve diğer renkler figürlerde mavi ve yeşil renkler ise geniş alanlarda kullanılmıştır.

2.2.Kapadokya Duvar Resimlerinde Müneccim Kralların Tapınması Sahnesi

Kapadokya duvar resimlerinde Müneccim Kralların Tapınması sahnesi apokrif metinlere sadık biçimde görülür. Genellikle kompozisyonun bir tarafında taht üzerinde oturan Meryem Ana ve kucağında Bebek İsa, tahtın arkasında duran Yusuf ve diğer tarafta, ellerindeki hediyeleri sunmak üzere art arda sıralanan kral figürleri yer alır.

Meryem figürü Doğu örneklerinden farklı olarak profilden, doğal ve gösterişten uzak bir şekilde resmedilmiştir. Doğu sanatında Meryem cepheden ve gösterişli bir şekilde resmedilir (Ateşok,1983: 25).

Müneccim Kralların Tapınması sahnesi bazen İsa'nın Doğumu sahnesi içinde, kompozisyonun bir parçası olarak tasvir edilir, bazen bağımsız bir sahne olarak ele alınır. Müneccim Kralların Yıldızı Takip Etmesi'nde, mağaranın dışında veya sınırı üzerinde, İsa'nın başıyla aynı ekseninde, Krallara yol gösteren yıldız vardır. Krallar bazen atlı bazen yaya mağaraya doğru ilerler. Doğum sahnesine dahil edildiği örneklerde Krallar, tahtta oturan Meryem Ana ve Çocuk İsa yerine, mağara içindeki Meryem Ana ve İsa'ya hediyelerini sunarlar.

Kapadokya Bölgesi duvar resimlerinde Müneccim Kralların Tapınması sahnesinin en erken örneklerinin bulunduğu kiliselerin tarihleri oldukça tartışmalıdır. İhlara Ağaçalı Kilisesi, Mavrucan Haç kiliseleri bölgede, Müneccim Kralların Tapınması sahnesinin resim programında yer aldığı en erken tarihli kiliselerdir².

²Söz konusu kiliselerin tarihleri oldukça tartışmalıdır:

İhlara Ağaçalı Kilisesi (Aziz Daniel Kilisesi - Panatanassa Kilisesi), İkonoklasms öncesi (Thierry 1972: 153); 6-10. yüzyıllar arası (Thierry 1961: 434); 8-9. yüzyıllar arası (Thierry 1982: 372); 9. yüzyıl (Lafontaine 1963: 162); 10. yüzyıl (Kostof 1972: 109); 11. yüzyıl başı (Restle 1967: 172)

Mavrucan Haç Kilise (no.6), İkonoklasms öncesi (Jerphanion 1942, II: 234, Lafontaine 1963: 136, Thierry 1968: 349; 1972:151); 8.-9. yüzyıllar arası (Thierry 1982: 371); 10. yüzyıl (Restle 1978: 1077); 13. yüzyıl (Hild-Restle 1981: 371).

3. MÜNECCİM KRALLARIN TAPINMASI SAHNESİNİN MEYDANA ÇIKIŞI VE İKONOĞRAFİSİ

İsa'nın doğumu ile birlikte ortaya çıkan Müneccim Kralların Tapınması teması, Kanonik İncillerden sadece Matta İncilinde geçmektedir. Apokrif İncillerden Pseudo Jacobus, Pseudo Matthaëus ve Barnabas İncillerinde yer almaktadır (Coşkuner, 2009: 67) İncil yazarı ve İsa'nın havarilerinden biri olan Matta olayı şöyle anlatmaktadır;

İmdi İsa, kral Hirodes'in günlerinde, Yahudiye Beytlehem'inde doğduğu zaman işte, şarktan Yeruslaim'e münecimler gelip dediler: Yahudilerin kralı doğan zat nerededir? Çünkü onun yıldızını şarkta gördük ve ona secde kılmaya geldik. Kral Hirodes bunu işitince bütün Yeruslaim ile birlikte yüreği oynadı. Hirodes bütün baş kahinler ve kavmin yazıcılarını toplayarak, onlardan Mesih'in nerede doğacağını sordu. Onlarda kendisine dediler; Yahudiye Beytlehem'inde; peygamber vasıtasıyla şöyle yazılmıştır.

“Ve sen ey Beytlehem, Yahuda diyarı, Yahuda reisleri arasında hiç de en küçüğü değilsin; Zira kavmin İsrail'i güdecek olan reis senden çıkacaktır. (Mika, 5:2)

Ayrıca Apokrif İncillerden Pseudo Jacobus (21,3) ve Pseudo Matthaëus (16) da olay Matta'ya benzer bir şekilde anlatılmaktadır. Farklı olarak Pseudo Matthaëus da olayın geçtiği zaman belirtilir:

Pseudo-Matta 16: *“Ve ikinci yıl bittikten sonra, şarktan Yeruslaim'e münecimler gelip dediler: Yahudilerin kralı doğan zat nerededir? Çünkü onun yıldızını şarkta gördük, ve ona secde kılmağa geldik. Kral Hirodes bunu işitince, bütün Yeruslaimle beraber yüreği oynadı. Hirodes bütün başkahinleri ve başyazıcılarını toplayarak onlardan Mesih'in nerede doğacağını sordu. Onlar da kendisine dediler: Yahudiye Beytleheminde; çünkü peygamber vasıtası ile şöyle yazılmıştır: Ve sen, ey Beytlehem, Yahuda diyarı, Yahuda reisleri arasında hiç de en küçüğü değilsin; Zira kavmin İsrail'i güdecek olan reis senden çıkacaktır” (Mika 5: 2). O zaman Hirodes münecimleri gizlice çağırdı; ve onlardan yıldızın ne vakit*

gözüktüğünü iyice öğrendi. Ve gidin, çocuk hakkında iyice araştırın; onu bulduğunuz zaman bana haber verin ki, ben de gelip ona secde kılalım, diyerek kendilerini Beytlehem'e gönderdi. Onlar da kralı dinleyip yollarına gittiler; ve işte şarkta gördükleri yıldız önlerince gidiyordu; ta çocuğun bulunduğu yere kadar gelerek üzerinde durdu. Onlar da yıldızı gördükleri zaman, taşkın sevinçle sevindiler. Eve girip anası Meryem'le çocuğu gördüler ve yere kapanıp O'na secde kıldılar; hazinelerini açıp Ona hediye olarak altın, günnük ve mür takdim ettiler. Hirodesin yanına dönmesinler diye rüyada kendilerine bildirildiğinden, memleketlerine başka bir yoldan gittiler”(Kitab-ı Mukaddes, Matta, 2:1-12) (Resim 1).

Resim 1: Roma Santa Maria Maggiore mozaik Kral Hirodes ve Müneccimler (5.yy)
Zafer Takı (B.Yelda Uçkan'dan)

Matta'nın dışındaki Apokrif sayılan İnciller'den Pseudo Jacobus'da doğum bir mağarada geçmektedir ve Müneccimlerin Tapınması aynı mağarada gerçekleşmektedir(Weis,1968:539). Barnabas İncilinde ise Matta'dan farklı olarak doğudan gelen müneccimlerin üç kişi oldukları belirtilmiş ancak, doğumun gerçekleştiği mekan tam olarak belirtilmemiştir. Ayrıca müneccimlerin yanlarında

getirdikleri hediyelerin altın, gümüş ve baharat olduğu aktarılmıştır(Barnabas İncili, 60-61).

Matta da münecimler gökbilimciler olarak geçmektedir. Ayrıca matta Münecimlerin Tapınmasını anlatırken onların sadece doğudan geldiklerini belirtmiş, kimlikleri sayıları ve isimleri hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir (Kurtuluş, 1997: 92). Matta'nın Yunanca aslından yapılan çevirilerde “doğudan bilici adamlar” gibi bir tabir kullanılmıştır. Bunun dışında Moffat “doğudan büyücüler” Godspeed ise doğudan “astrologlar” olarak çevirmişlerdir(Cohen,1962:222).

Matta münecimlerin kimlikleriyle ilgili açıkça bilgi vermemesine rağmen doğudan geldikleri, yıldız ve rüyaları yorumladıkları anlatılmaktadır. Doğu'dan geldiklerine dayanarak, Münecimlerin Yerusalem'in doğusundan, yani Arabistan, Mezopotamya veya İran'dan hatta daha doğudaki ülkelerden gelebileceği kastedilmiştir(Kurtuluş,1997: 95). Ancak rüyaları ve yıldızları yorumlama özelliklerinden dolayı, daha M.Ö. 400'lerde bilinen Mag'lar olması ihtimali kuvvetlidir. Nitekim Herodotos, Med boylarından gelen dinsel bir topluluğun üyeleri olan Mag'ların rüya yorumlamakta usta olduklarını belirtmiştir(Herodotos,2007: 60). Ayrıca Herodotos'un döneminde Perslerin dininin Zerdüş dini olduğu ve Maglar'ın da bu dinin rahipleri olduğu eklenmiştir(Cohen,1962:222),(Kurtuluş, 1997: 97). Ancak M.Ö. 7. yüzyılda ortaya çıkan Zerdüş dininin içinde, M.Ö. 500'lerde yine İran'da ayrı bir kol olarak Mithra kültü meydana gelmiştir. Mithraizm, Zerdüş dininden pek farklı olmamasına rağmen en önemli özelliği büyüye ve kehanete dayalı olmasıdır(Ganlı,1987: 580). Mithra kültü kısa sürede İran'ın dışına, Anadolu ve Akdeniz'i kapsayacak bir şekilde geniş bir alana yayılmış ve yayıldığı her bölgede farklı anlayışlarla kaynaşarak benimsenmiştir.Öyle ki Hıristiyanlığın ilk dönemlerine kadar geniş yayılımı ile güçlü bir din pozisyonundadır (Jones,1980: 752).

Matta, İsa'nın doğumunda ziyarete gelen münecimlerin kimliğini açıkça belirtmese de, kendi döneminde mevcut olan bu kaynaklardan yararlanarak, yıldız veya rüya yorumlamada usta olan, ayrıca sihirle uğraşan Mithra rahiplerini kastetmiş olması kuvvetli bir olasılıktır(Kurtuluş,1997:106). Ayrıca Matta'nın anlatımı Eski Ahitte ki bazı bölümlerdeki anlatımlara oldukça benzemektedir. Nitekim I. Krallar 10: 10 bölümünde, Süleyman'ı ziyarete gelen Saba Kraliçesi yüz yirmi talant altın,

pek çok baharat ve değerli taşlar hediye ederek, Süleyman'ın Krallığını tanıdığını belirtmektedir (Resim 2). Yine, Mezmurlar 72: 8-11 bölümde, Süleyman'a bütün Kralların secde edeceği ve hediyeler geleceği anlatılmaktadır. Ancak Matta'da ki anlatıma en uygun olan, İşaya 60: 1-7 bölümündeki anlatımdır. Burada “ Kalk, aydınlan; çünkü ışığın geldi ve Rabbin izzeti senin üzerine doğdu. Çünkü işte, dünyayı karanlık ve ümmetleri koyu karanlık örtecek fakat senin üzerine Rab doğacak ve izzeti senin üzerinde görünecek. Ve senin ışığına milletler ve sana doğan günün parlaklığına krallar gelecek” anlatımındaki son cümle Matta'da ki “Çünkü onun yıldızını şarkta gördük ve ona secde kılmaya geldik” anlatımına oldukça benzemektedir. Yine İşaya 60: 5-7 de geçen “O zaman göreceksin ve yüreğin çarpacak ve genişleyecek; çünkü denizin bolluğu sana döndürülecek, milletlerin zenginliği sana gelecek. Develerin çokluğu Midya'nın ve Efyas'ın hecin develeri seni kaplayacak, şebadan olanların hepsi gelecek altın ve günnük getirecekler ve Rabbin hamtlarını ilan edecekler” Matta' da ki “... ve yere kapanıp ona (İsa'ya) secde kıldılar; hazinelerini açarak ona hediyeler altın, günnük ve mür takdim ettiler.” Bölümüne uygunluk göstermektedir(Kurtuluş, 1997: 102).

Resim 2: Saba Melikesi'nin Süleyman'ı Ziyareti (E.H. Gombrich'ten)

Müneccimler Matta'nın dışında Eski Ahit'te de oldukça sık geçmektedir. Nitekim Eski Ahit'te Daniel, 2: 2, 10 bölümünde, M.Ö. 100'de yapılan Yunanca tercümesinde “magus”, İbranice'den “büyü yolu ile çağırma ya da ölümler âlemiyle

temas kurma (necramancer) şeklinde tanımlanmıştır. Yine Daniel'in 2. yüzyılda yapılan çevirisinde çeşitli bölümlerde “magus” a rastlanmaktadır(Cohen,1962:224).

Matta'da münecimlerin sayılarıyla ilgili net bir bilgi olmamasına rağmen çeşitli yorumlarda sayılarının üç olduğu belirtilmiştir (Resim 3). Tertullian ve Origenes münecimlerin üç kişi olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca Origenes münecimlerin sayılarının üç olmasını, İsa'ya sunulan hediyelere bağlamıştır(Kurtuluş, 1997: 95). Oryantal efsanelerde münecimlerin sayısı on iki ye kadar çıkarılsa da, yaygın olan münecimlerin üç kişi olduklarıdır(Weis,1968:539). Burada yine Eski Ahitle bir bağlantı söz konusudur. Nitekim Davut'a Beytlehem kapısının yanındaki kuyudan su sunan yiğitler üç kişidir(Kitab-ı Mukaddes, 23-16).

Münecimlerin isimleri yine Matta'da belirtilmemesine rağmen yaygın olarak Caspar, Balthazar ve Melchior olarak bilinmektedir. M.S. 8.yüzyılda Pseudo Bede “Excerptiones Patrum” isimli eserinde münecimlerin bu isimle de belirtildiği gibi Balthazar, esmer ve sakallı olarak tanımlanmıştır³. Ancak münecimlerin isimleri bazı yerlerde farklılık göstermiştir. Ravenna'da ki Apollinare Nuova da üç münecimleri gösteren mozaikte isimler Caspar, Balthazar ve Melchior olarak yazılmış olsa da, Egbercod'da Caspar, Pudizar ve Balthazar olarak adlandırılmıştır (Weis,1968:154). Bede ise münecimlerin Nuh'un üç oğlunu, dolayısıyla Asya, Afrika ve Avrupa'yı temsil ettiğini söylemiştir(Hunter,1970:154). Ancak Erken dönemde özellikle doğu bölgesinde, münecimlerin bir erkeğin yaşlı, orta yaşlı ve gençlik dönemlerini temsil ettiği fikri daha yaygındır(Weis,1968:541).

³ G.K. Hunter, Balthazar için(üçüncü esmer, sakallı Balthazar olarak çağırılıyor ve bir kayışla bağlı tunik giyiyordu) tanımlamasını yapmıştır.

Resim 3: Ravenna Sant Apollinare in Nuova Müneccim Kralların Tapınması (W.F Volbach, Max Hirmer'den)

Müneccimlerin İsa'ya sundukları üç hediye Matta'da altın, günnük ve mür olarak ifade edilmiştir. Origenes bu hediyelerin İsa'nın üç makamını temsil ettiğini öne sürmüştür. Buna göre altın İsa'nın kral yönünü, günnük Tanrı yönünü, mür ise hekimlik yönünü temsil etmektedir(Weis,1968:539). Daha önce de belirtildiği gibi bu hediyeler Saba kraliçesinin Süleyman'a sunduğu hediyelerle benzerlik gösterdiği gibi İşaya'da geçen sunulara da benzemektedir. Ayrıca "Le Combat d' Adam et d' Eve" isimli apokrif kaynakta, Tanrı Âdem ve Havva'yı cennetten kovduktan sonra teselli için onlara cennetten hatıralar verdiği ve talimatı üzerine Mikail'in altın çubuk, Cebrail'in buhur, İsrail'in mür getirdiği bilinmektedir. Bu hediyeler ile Matta'da sunulan hediyeler arasında yakın bir benzerlik bulunmaktadır(Balay,1989: 363).

Matta da "Müneccimlerin Tapınması" ikonografisi anlatılırken birçok kaynağın etkisi altında kalınmıştır. Ancak burada müneccimlerin doğudan gelmesi ve

yıldızlar ile rüyaları yorumlamaları, Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde güçlü bir şekilde yaygınlık gösteren Mithra kültürünün önde gelen rahiplerinin İsa'yı tanımasına bir gönderme yapmıştır(Kurtuluş, 1997: 106). Böylece aslında Pagan sayılan müneccimler, Hıristiyanlığı kabul ettiklerinden dolayı resmi bir nitelik kazanmıştır. Mithra rahiplerinin Hıristiyanlığı kabulüyle birlikte bunlara inanan büyük insan kütleleri de Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. Matta'nın çoğunlukla Eski Ahitten yararlandığı görülmektedir. Nitekim müneccimlerin secdesi olayının anlatımdaki benzerliklerin haricinde, hemen hemen Matta İncili'nin tüm bölümlerinde Eski Ahit'e yapılan göndermelerle de bu teyit edilmektedir. "Müneccimlerin Secdesi" Hıristiyan din yorumcuları tarafından, Matta'nın anlayışıyla daha da genişletilerek, Hıristiyanlığı kabul eden veya Hıristiyanlığın yayıldığı üç kıta şeklinde yorumlanarak, Hıristiyanlığın en büyük din olduğu görüşü desteklenmiştir.

Müneccimlerin İsa'yı görmek için Beytlehem'e gelmelerinin kutlandığı, 6 Ocak Doğu kilisesi tarafından önceleri İsa'nın doğum günü olarak kutlanırdı. Daha sonraları vaftiz ve Kana Düğünü de buna eklenmiştir. Ancak 4.yüzyılın ortalarına doğru Roma'nın Noel Yortusunu ithal etmesi ile Bizans Ortodoks Kilisesi, Doğumu ve Müneccimlerin Secdesini 25 Aralık gününde, Vaftiz'i ise 6 Ocak gününde kutlanmaktadır. Ancak Gallicya bölgesinde halen Vaftiz ve Kana Düğünü birlikte kutlanmaktadır. Müneccimlerin kültü kilise tarafından kabul edilmiş olsa da kutsal anlamda resmi bir saygı görmezler. S. Eustorigo, müneccimlerin röliklerinin 1158'de Maillan'da bulunduğunu fakat 1164'te Köln'e taşındığını belirtmiştir(Weis,1968:539-540)

3.1.Müneccim Kralların Tapınması Sahnesinin Gelişimi

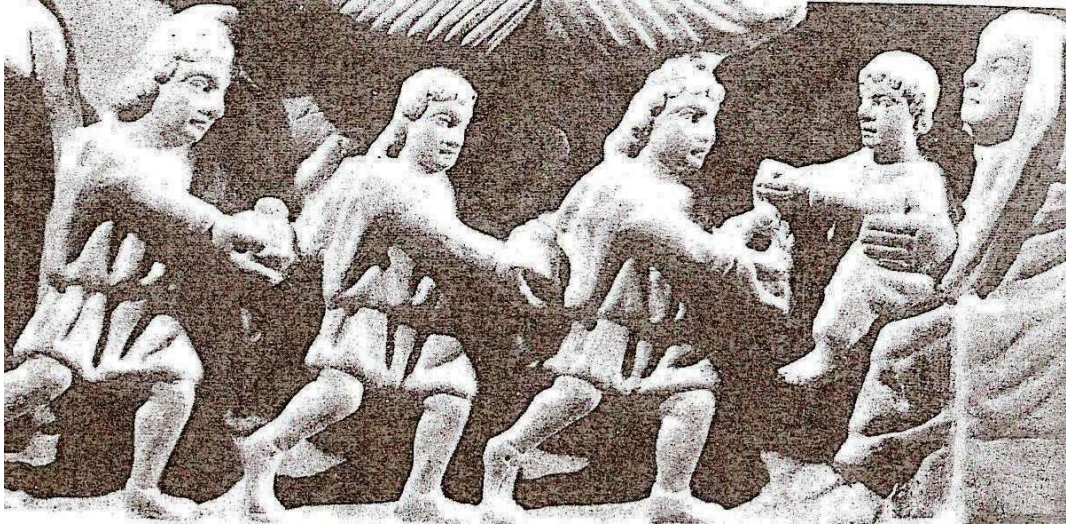
Hıristiyan sanatında, İsa'ya secde eden Müneccimler ile ilgili belli başlı dört sahne bulunmaktadır. Bunlar; Müneccimlerin Yıldızı Görmesi(Resim 4), Herodes ile Karşılaşmaları(Resim 5),İsa'ya Secde Etmeleri ve ayrı yollarda geriye dönmelerini tasvir eden dört sahnedir. Sahnelerin sıralanışı Matta'ya göre yapılmıştır. Müneccimlerin Tapınması ikonografisi en erken 3.yüzyılda katakomp resimlerinde ve sarkofajlarda karşımıza çıkmaktadır(Weis,1968:540)(Resim 6).

Resim 4: Egberti codexi (980) El yazması Müneccimlerin yıldızı görmesi ve Tapınması (Frühchristisliche und Koptische Kunst'dan)

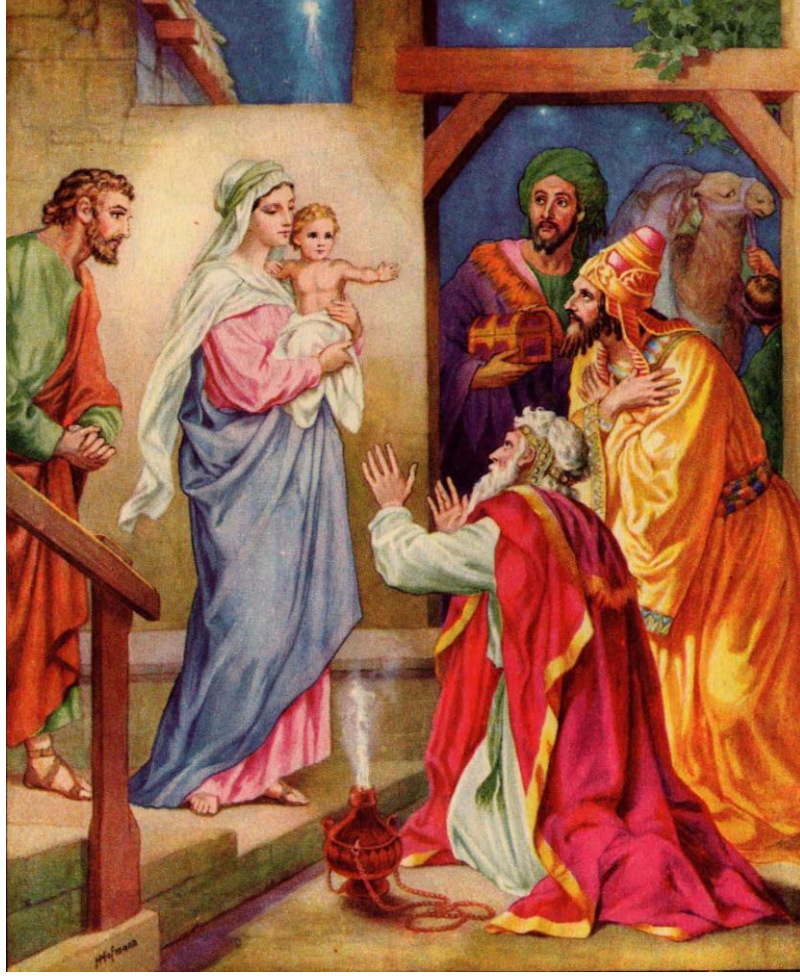
Resim 5: Kariye Müzesi Müneccimlerin Herodos ile karşılaşmaları (M. Palalı'dan)

Resim 6: Adelpia Sarkofajı (4.yy) Müneccim Kralların Tapınması (Frühchristliche und Koptische Kunst'dan)

Erken dönem katakomplar ve sarkofajlarda Helenistik tasvir geleneği ağır basmaktadır. Erken dönem sahnelerinde Meryem çoğunlukla bir katedrada veya basamaklı bir tahtta, kucağında çocuk İsa ile birlikte betimlenmiştir. Üç Müneccimler genellikle aynı formda ve aynı düzlemde tek sıra halinde gösterilmiştir. Müneccimlerin getirdikleri hediyeler genellikle bir plaka üzerinde taşınmaktadır. 4.yüzyılın birinci yarısında bu ikonografiye develerin de olduğu zafer alayı eklenmiştir⁴. (Resim 7) Bu genel ikonografilerin haricinde bir de müneccimlerin yıldıza bakarken tasvir edildiği sahneler vardır. Müneccimlerin yıldıza bakması birinci secde olmaktadır ve ara sıra üç yıldız kullanılsa da genellikle tek yıldız

⁴A.Weis, **a.g.e.** s.542. Kompozisyona develerin eklenmesi tamamen Kıtáb-ı Mukaddes'in İşaya 60:6 bölümünden yararlanıldığını göstermektedir.

Resim 7: Müneccim Kralların Tapınması⁵

görülmektedir. Bu kompozisyonda Meryem genellikle sol tarafta oturur pozisyonda ve Yusuf ayakta tasvir edilmektedir. Özel formlarda müneccimlerin secdesi genellikle sarkofajlarda İsa'nın doğumuyla birlikte yemlikte verilmiştir. Burada Meryem kundakta İsa'yı tutarken gösterilmektedir. Bazı örneklerde müneccimler çobanlarla birlikte secde ederken tasvir edilmiştir. Bu tasvir nadir olarak da bazı katakomp resimlerinde ve Monza Ampullerinde ortaya çıkmaktadır. (Resim 8) Erken dönem Bizans sanatında müneccimler genellikle yıldız yorumlayıcısı melek ile birlikte tasvir edilirken, hediyeler de sandık şeklinde betimlenmiştir. Ayrıca sahnede Yusuf Meryem'in tahtının yanında durmaktadır.

⁵21.11.2014 The Visit Of The Wise Man (simple.m.wikipedia.org/wiki/Christmas)

Resim 8: Ampulla Müneccimler ve Çoban (Frühchristliche und Koptische Kunst'dan)

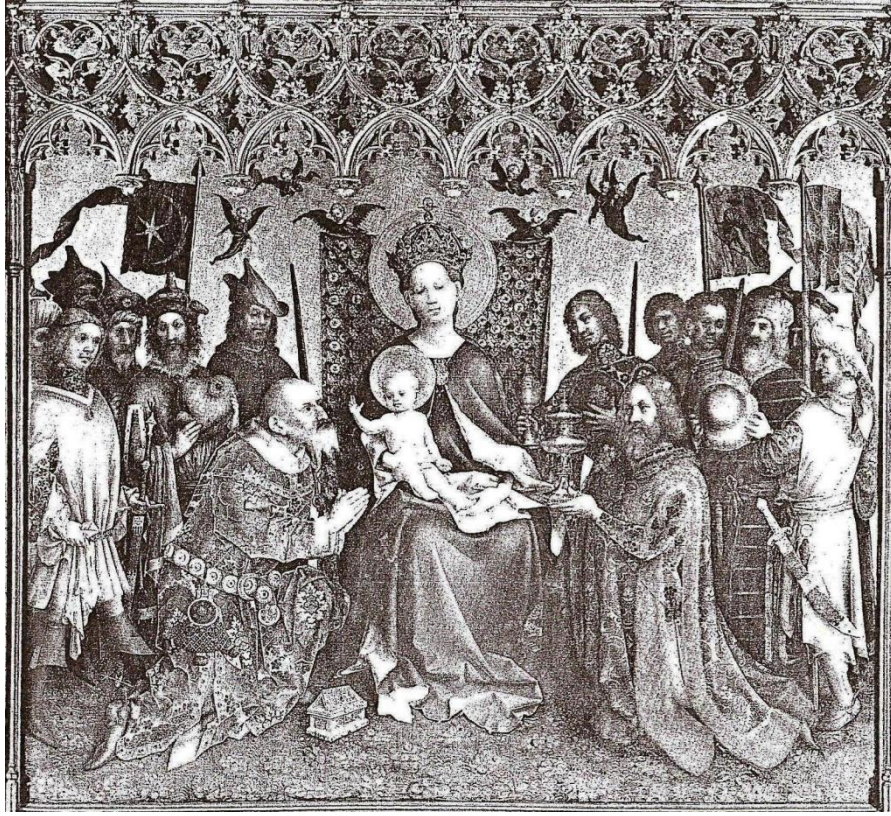
Müneccimlere beliren yıldız erken dönemde bazen İsa'nın monogramı şeklinde, bazen de melekler tarafından taşınan bir disk şeklinde tasvir edilmiştir(Weis,1968:547).

Erken Hıristiyan sanatında müneccimler doğulu ve Persli bir şekilde tasvir edilmiştir. Genelde pantolon, chiton, chlamys den oluşan renkli kostümler içinde ve başlarında Phryg başlığı ile gösterilmişlerdir. Kral tacını Batı ve Bizans resimlerinde 975'den sonra almışlardır(Weis,1968:543)(Resim 9).

Resim 9:Khiton ve chlamy giyimli Phryg başlıklı Gaspar (W.F Volbach, Max Hirmer'den)

Ortaçağ batı sanatında, Müneccimlerin Tapınması Sahnesi önce Helenistik daha sonra Bizans formuyla verilmeye başlanmıştır. Daha çok saraya benzer mimari bir zeminde, müneccimler taç ve kral elbiseleriyle tasvir edilmiştir. Müneccimlerin getirdikleri hediyelerde de sarayvari bir hava vardır. Bunlar altınla süslenmiş ayaklı kadeh, boynuzlu kupa şeklinde betimlenmiştir. 13.yüzyılda özellikle katedraller'de yeni bir sahne şeması ortaya çıkmaya başlamıştır. Müneccimlerin secdesi sahnesi Tympanon'da yer almaktadır. Meryem çocuk ile birlikte sahnenin merkezinde, Ciborion şeklinde bir tahtta oturmaktadır ve başında bir taç yer almaktadır. (Resim 10)Bu taç ile Tanrı'nın gelini olduğu sembolize edilmiştir. Müneccimler ise tek figür halinde kapı payelerinde yer almaktadır. Tympanon'un dışında yer alan sahnelerde ise Meryem ve müneccimler birlikte tasvir edilmiştir. Ancak bu dönemde yeni bir anlayışla birinci müneccim diz çökmüş halde tasvir edilirken, ikinci müneccim üçüncü müneccime yıldızı gösterirken betimlenmiştir. Özel formlar arasında yine Çobanların Tapınması, Müneccimlerin Tapınması ile birlikte, İsa'nın doğum sahnesinde birlikte verilmiştir. Bu ikonografilere Almanya ve İngiltere de "Meryem'in Efsanesi"ni konu alan mozaiklerde rastlanmaktadır. Nadir olarak İtalya ve İspanya'da görülen ancak, Münih Bayerisches National Museum'da bir örneği olan Antependium'da müneccim krallar Meryem'in önünde ata binerken tasvir edilmişlerdir(Weis,1968:544).

Resim 10: Stephan Lochner Cologne katedral altar merkez panel (Frühchristliche und Koptische Kunst'dan)

12. ve 13.yüzyıldan bu yana kaynakların bilgi verdiği kadarıyla Batı da üç müneccim kral efsanesinin çok sayıda örneği vardır. 1365'te Johannes von Hildesheim "Liber Trium Regum" isimli eserinde bu örneklerin hemen hemen hepsini bir araya getirmiştir. Hildesheim'a göre resimlerdeki bu değişik versiyonlar, değişik metinlerin anlatımına dayanarak ortaya çıkmıştır. Nitekim, Müneccimlerin Deniz Yolculukları, Kalverien Dağında Buluşmaları, Müneccimlerin Alayı, İsa'nın Yıldızda Görünmesi, Üç Müneccimlerin Tapınmadan sonraki yaşamlarına ait olan Hindistan'da havari Thomas ile karşılaşmaları ve vaftiz olmalarını ele alan sahneler, bu farklı metinlere dayanarak yapılmıştır⁶.

⁶11.yüzyılda Bizans resim sanatında, müneccimlerle ilgili sahne eskizlerinin 84 adet olduğu tespit edilmiştir. Ancak erken Hıristiyanlık döneminde yıldız vizyonu ile müneccimleri Herodes ile birlikte gösteren sahneler en fazla kullanılan örneklerdir. Bununla birlikte doğuda yıldız vizyonu, müneccimlerin Beytlehem'e seyahati ile birlikte verildiği gibi, seyahat olarak doğum sahnesiyle birlikte de verilmiştir. Sık kullanılan sahnelerden biri olan müneccimlerin rüyalarında bir melek tarafından ikaz edilmesi kompozisyonunda, müneccimler yatakta yatarken tasvir edilmiştir. Bu kompozisyona genellikle kitap resimlerinde ve fildişi eserlerde rastlanmaktadır.

1300'lerde münecimlerin secdesini ele alan sahneler daha realist ele alınmıştır. Olay bir evde ya da baraka da, çoğunlukla da ahırda gerçekleşirken gösterilmiştir. Bununla birlikte münecimlerden yaşlı olan birinci münecim İsa'nın önünde diz çökmüş durumda, elini ayağını öper pozisyonda tasvir edilmiştir. Bu dönemde münecim kralların taçlarını çıkarması ve ikinci münecimin tacını sunması sık sık karşımıza çıkmaktadır. Münecimlerin hediyeleri, ara sıra ihtişamlı doğu eserleri olarak da verilmiştir(Weis,1968:543). (Resim 11)

Resim 11: Münecim Kralların Tapınması (Duccio di Buoninsegna)⁷

Münecimler daha önce de belirtildiği gibi erken dönem örneklerinde aynı formda gösterilmiş, daha sonraki dönemlerde, özellikle 8.yüzyıldan sonra farklı niteliklerde tasvir edilmeye başlanmıştır. Bunlarda Caspar yaşlı olarak tasvir edilirken, Balthazar orta yaşlı, Melchior ise genç olarak betimlenmiştir(Kehrer,

⁷ 25.11.2014allart.biz/photos/image/Duccio_diBuoninsegna_18_Maesta_Altarpiece_Adoration_of_the_Magi.html

1908-1909: 225). Muneccimlerin bir erkeğin üç dönemini temsil etmesi genelde doğu (İran, Mezopotamya, Arabistan) sanatında kullanılmıştır. Ancak Bizans sanatında Balthazar olarak isimlendirilen muneccim, diğerlerinden farklı olarak daha esmer tasvir edilmiştir⁸. Batıda ise özellikle Balthazar'ın Mağribi olarak gösterilmesi, İspanya kitap resimlerinde 12.yüzyılda ortaya çıkmıştır(Kehrer, 1908: 229). Muneccimlerin dünyanın üç kıtasını temsil ederek, üç ayrı ırkta gösterilmesi, batı sanatında ancak 15.yüzyıl ve sonrasında ortaya çıkmıştır(Weis. 1968: 540).

⁸Kapadokya fresklerinde ve özellikle Ravenna'da ki S. Apollinare Nuova'da ki mozaiikte bu durum açıkça görülmektedir.

4.KAPADOKYA BÖLGESİ DUVAR RESİMLERİNDE YER ALAN MÜNECCİM KRALLARIN TAPINMASI SAHNESİ KATALOĞU

Katalog Tanıtımı

Tez kapsamına giren yirmi kilise sekiz başlık altında incelenmiştir. Katalogda önce kiliseyle ilgili genel bilgiler daha sonra da Müneccim Kralların Tapınması sahnesi ele alınmıştır.

Katalog No: Katalog numarası verilmiştir.

Resim No: Resim numarası verilmiştir.

Çizim No: Çizim numarası verilmiştir.

SahneninAdı: Kiliselerin yayınlarda geçen adı verilmiştir.

Sahnenin Bulunduğu Yer: Kilisenin nerede olduğu ve sahnenin kilisenin neresinde bulunduğu verilmiştir.

Eserin tarihi: Bu bölümde kiliselerin tarihlendirilmelerine ilişkin, araştırmacıların tespit etmiş oldukları tarihler kronolojik olarak verilmiştir.

Kilisenin Genel Tanımı: Mimari dolayısıyla da plan, sahnelerin ve figürlerin yerleştirilmelerini etkileyen önemli bir unsur olduğundan; sahnenin kilise içerisindeki yerlerini anlatabilmek için yapıların planı tasvir edilmiştir.

Sahne Şeması: Bu başlık altında, resim yüzeyi, resmin durumu, kompozisyon, figürler ve nesnelere tasvir edilmiştir. Önce sahnenin bulunduğu resim yüzeyi, kompozisyonu, varsa sahneyi oluşturan episodlar, figür sayısı verilmiş sonra, sahnede yer alan figür ve motifler ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Figürlerin giysileri, atribüleri; fiziksel özellikleri, duruş ve hareketleri; motiflerin biçimleri, figürle ilişkileri gibi özellikler anlatılmıştır. Resimde tahrip olan, boya veya sıva tabakası dökülen yerler anlatım içinde yeri geldiğinde belirtilmiştir. Kompozisyonla ilgili anlatımlarda, izleyicinin bakışına; figürlerin hareketleriyle ilgili bilgi verilirken figüre göre sağ-sol olarak belirtilmiştir.

4.1. Ihlara Bölgesi

4.1.1. Ağaçaltı Kilisesi

Katalog No: 1

Resim No: 12

Çizim No: 1, 2

Sahnenin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Sahnenin Bulunduğu Yer: Sahne Ihlara Vadisinde Ağaçaltı Kilisesinin güney haç kolu tonozunun Doğu yarısında yer alır.

Eserin Tarihi: 9. yüzyıla tarihlendirilmektedir(Ötüken, 1990: 41).

Kilisenin Genel Tanımı: Yapı serbest haç planlıdır. Merkez mekân tromplar üzerine oturan yüksek kasnaklı bir kubbeyle haç kolları da beşik tonozla örtülüdür. Merkez mekâna açılan ana apsis ve güney yan apsis yıkılmıştır. Bugün yapıya yıkık olan ana apsisten girilir(Yurttaş,2003:45). Daniel Peygamber'i aslanlar arasında gösteren oldukça tahrip edilmiş freske dayanarak Daniel Kilisesi ya da kilise içindeki bir yazıta dayanarak Pantanassa'ya ithaf edildiği düşünüldüğü için Pantanassa Kilisesi adı ile de bilinmektedir⁹.

⁹16.07.2013<http://wownturkey.com/forum/viewtopic.php?t=85772>

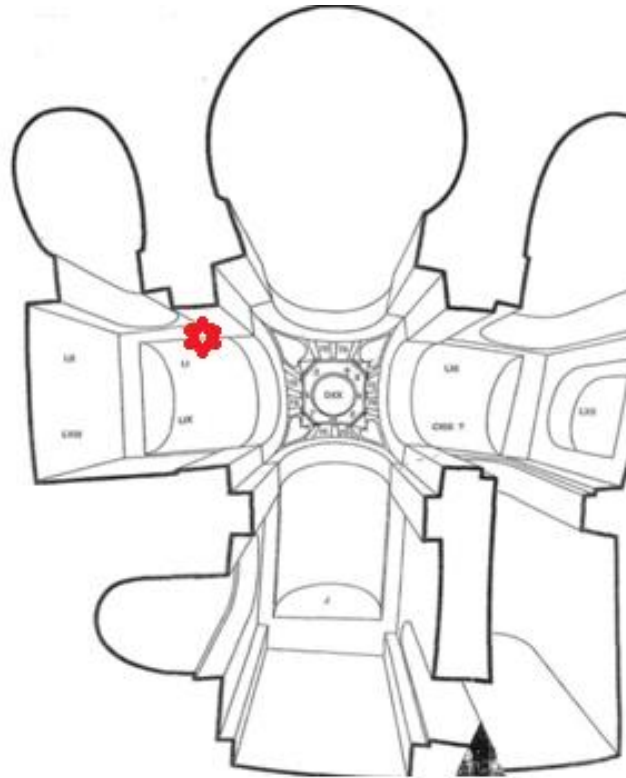

Resim No 12: Ağaçalı Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Sahne Şeması: Sahnenin merkezinde Müneccim Krallar ard arda sıralanmış bir şekilde üç figürden oluşmaktadır. Kafaları seyirciye dönük vücutları da üçte iki profilden resmedilmiştir. Resim çok fazla tahrip olduğundan dolayı karakteristik özellikleri bilinmemektedir. Fakat başlıklarının yan tarafında bulunan isimlerden figürlerin kimlikleri anlaşılmaktadır. Her birinin başlıklarının yanında bulunan yazıtlardan en soldaki kralın Gaspar, ortadakinin Baltasar, en sondaki kralın da Melkor olduğu anlaşılmaktadır. Müneccimlerden üçü de badem gözlü ve sakallı bir şekilde resmedilmiştir. Her birinin elinde tef olduğu düşünülen yuvarlak hediyeler vardır. Başlarında yeşil renkte sivri külah şeklinde başlıkları bulunmaktadır. Üzerlerinde yine yeşil renkte çan şeklinde aşağıya doğru inen tunik görülmektedir. Sahnede genel olarak turuncu ve yeşil renk hakimdir. Kapadokya bölgesinde 10.yüzyıla kadar Müneccim Krallar ikonografisi genellikle Doğum sahnesinden ayrı olarak resmedilmiştir. Bu kilise Müneccim Kralların Tapınması sahnesinin ayrı olarak resmedilen örneklerinden bir tanesini içermektedir.

Çizim No 1: Ağaçalı Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Çizim No: 2 Ağaçalı Kilisesi Plan (M.Restle'den)

4.1.2. Pürenli Seki Kilisesi

Katalog No: 2

Resim No: 1

Çizim No: 3, 4

Sahnenin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Sahnenin Bulunduğu Yapı ve Yeri: Sahne Ihlara Vadisindeki Pürenli Seki Kilisesi tonozunun batı alınlığında yer alır.

Eserin Tarihi: 10.yy. başlarına tarihlendirilmektedir. (Thierry, 1971: 57)

Kilisenin Genel Tanımı: Kilise dört bölümden oluşmaktadır. Yapı beşik tonoz örtülüdür ve nefler iki paye ile üçlü kemer açıklığı ile sınırlandırılmıştır. Kuzey nefin batısında yer alan narteks zemininde mezarlar yer almaktadır. Çok fazla tahrip olmasına rağmen günümüze sağlam bir şekilde gelebilen birçok ikonografik sahnesi vardır (Korat,2003: 237).

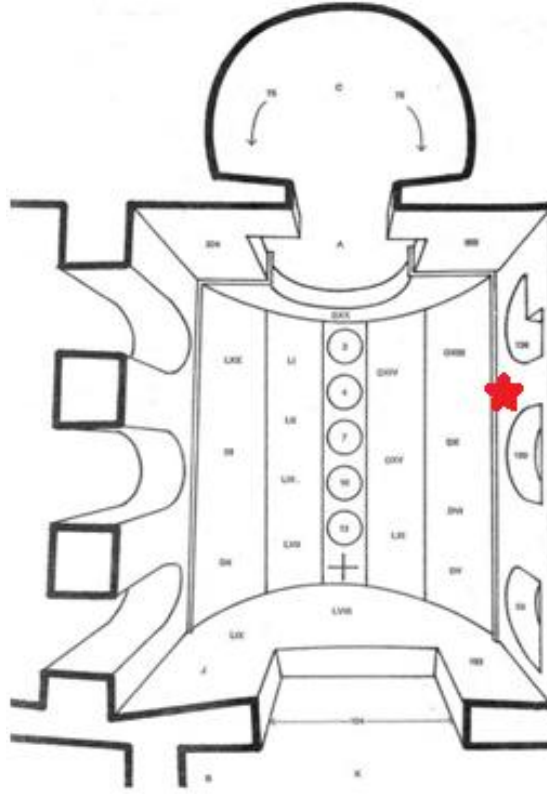

Resim No 13: Pürenli Seki Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Sahne Şeması: Sahne batı duvarda Doğum sahnesinin altında yer alır. Dört yönden düz bir bordürle çerçevesel sahne kare bir alana yayılmıştır. Ard arda, ayakta, dörtte üç profilden görülen krallar sahnenin sağına doğru ilerler bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Yüzleri tahrip olan krallar, kare başlık, kısa khiton altına desenli çorap ve uzun çizme giymiş bir şekilde resmedilmişlerdir. Kralların ellerinde, başı okucu, altı silindir biçiminde birer hediye vardır. Sağa doğru büyük birer adım atan kralların her birinin iki ayağı arasında, stilize birer kır bitkisi bulunmaktadır. Kompozisyon Kapadokya örneklerinden farklı olarak Meryem ve İsa'nın durduğu yer açısından farklıdır. Genelde Meryem ve İsa seyirciye göre solda dururken bu örnekte sağ tarafta yer almış, müneccimler de sol tarafta sıralanmışlardır. Müneccimler, Meryem ve İsa'dan koyu kahverengi bir şeritle ayrılmıştır. Solda koyu sarı renkte sade bir tahtta oturan Meryem ve kucağında sarı tunikle betimlenmiş İsa yer alır. Kapadokya örneklerinde genelde Meryem'in hemen arkasında ya da yanında duran Yusuf bu sahnede yer almamıştır. Meryem'in üzerinde koyu kahverengi renkte khiton ve kollarını örten gri renkli khlamys vardır. İsa ve Meryem'in başındaki hale gri konturlarla belirtilmiş koyu kahverengi renktedir. İsa ellerini Müneccimlere doğru açarak uzatmış bir şekilde tasvir edilmiştir.

Çizim No 3: Pürenli Seki Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Çizim No 4: Pürenli Seki Kilisesi Plan (M. Restle'den)

4.1.3. Kokar Kilise

Katalog No: 3

Resim No: 14, 15

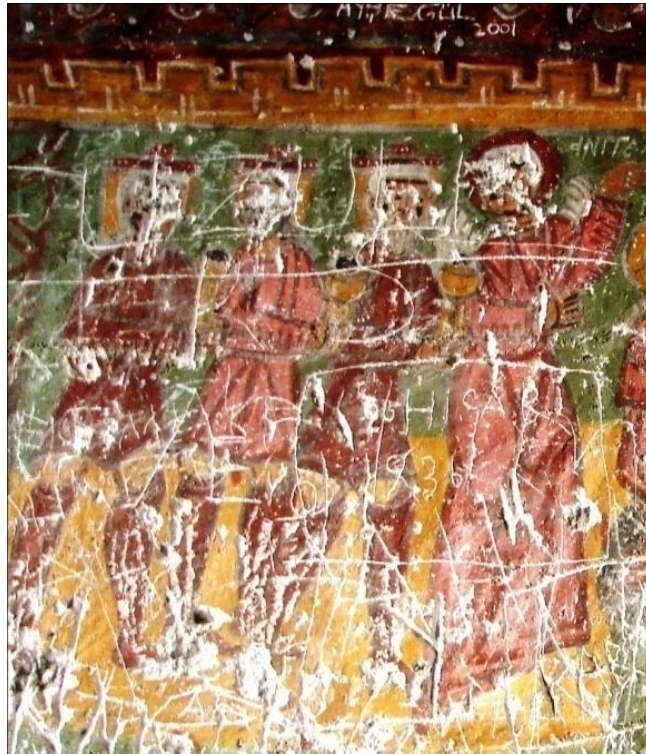
Çizim No: 5, 6

Eserin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Eserin Bulunduğu Yer: Sahne Aksaray'da İhlara vadisinde Kokar kilisenin güney duvarın batı yarısında yer alır.

Eserin Tarihi: 9.yüzyıla tarihlendirmektedir(Thierry, 1971: 59)

Kilisenin Genel Tanımı: Kilise tek katlıdır ve kayanın içersine uzunlamasına oyulmuştur. Bugün kiliseye yıkık olan apsisten girilir. Yan duvarların önünde oturma sekileri batı duvarda iki nefli mezar şapeline bağlantıyı sağlayan sonraki bir döneme ait kapı ve açıklık görülür. Küçük şapelin zemininde mezarlar yer alır.

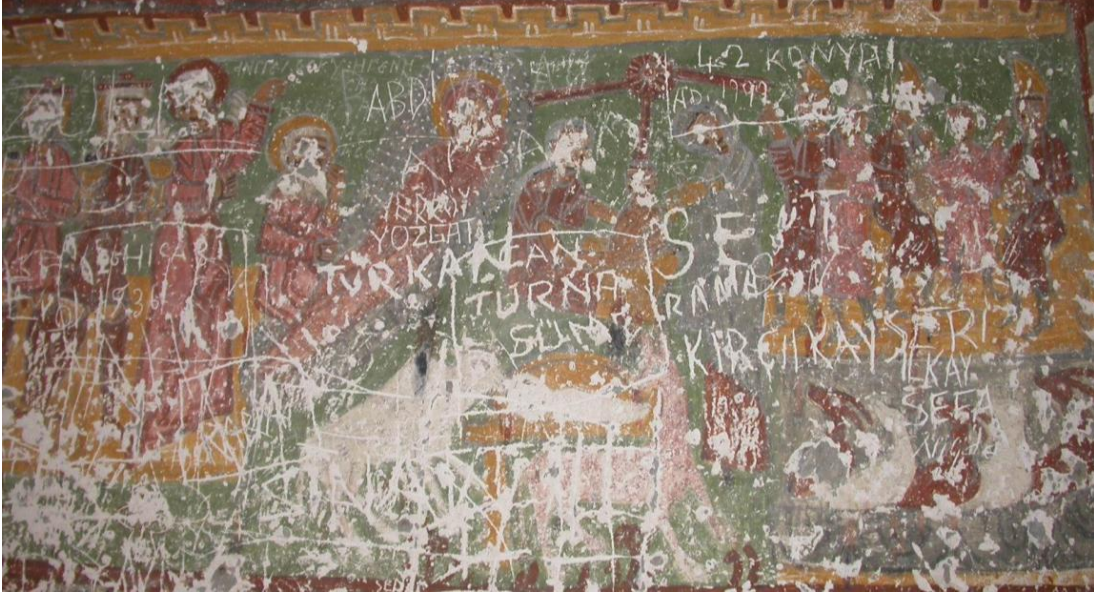

Resim No 14: Kokar Kilise Müneccim Kralların Tapınması

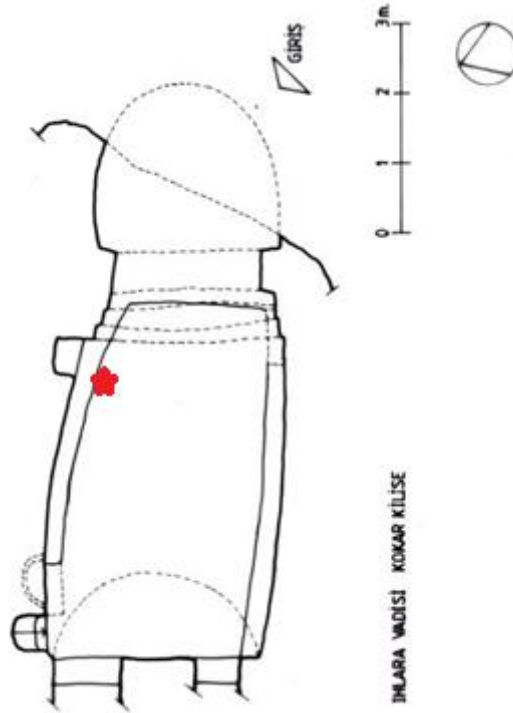

Çizim No 5: Kokar Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Sahne Şeması: Sahnenin merkezinde Doğum sahnesi yer alır. Müneccim Krallar sahnenin solundadır. Müneccimler dikdörtgen biçiminde hardal sarısı bir zemin üzerinde tasvir edilmişlerdir. Arka arkaya yürüyen üç kraldan öndeki bir eliyle İsa'nın başının üzerindeki yıldızı işaret eder ve başı arkaya dönüktür. Üzerinde bileğe kadar uzanan açık kırmızı khiton ile betimlenmiştir. İkinci ve üçüncü kral sağa doğru adım atmış biçimde ilerler ve kısa khiton uzun çizme giymiş bir şekilde resmedilmiştir. İlk sıradaki müneccimin başında kırmızı renkte halesi bulunmaktadır. Resim yüzeyindeki çizilme ve dökülmelerden dolayı figürlerin fizyonomisi bilinmemektedir. Yüzleri de tamamen tahrip olduğu için isimlerini de söylemek güçtür. Fakat Kapadokya örneklerindeki Müneccimlerin sıralanışına bakacak olursak ilk sıradaki kralın yaşlı olarak betimlenen Melkor olduğunu söyleyebiliriz. Ardında genç kral Gaspar ve onun ardında da orta yaşlı olarak betimlenen Baltasar olduğu bilinmektedir. Doğum Sahnesiyle birlikte resmedilen örneklerden bir tanesidir.

Resim No 15: Kokar Kilise Doğum Sahnesi

Çizim No 6: Kokar Kilise Plan (N. Peker'den)

4.1.4. Eğritaş Manastırı Kilisesi

Katalog No: 4

Resim No:16

Çizim No: 7

Sahnenin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Sahnenin Bulunduğu Yer: Sahne Aksaray'da Ihlara Vadisinde Eğritaş Manastırı Kilisesinde tonozun güney yarısında orta şeritte yer alır.

Eserin Tarihi: 9. ve 11.yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir(Ötüken, 1990: 45).

Kilisenin Genel Tanımı: İki bölüm halinde bir kilisedir. Üst kısım tek sahnalı, beşik tonozlu bir mezar şapelidir. Alt kısımda ise aynı ölçülere bağlı olarak yapılmış cenaze törenleri için kullanılan bir mekan ve sağında solunda alt bölümlere doğru uzayıp giden geniş bir yer altı mezarlığı girişi vardır.

Resim No 16: Eğritaş Manastırı Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

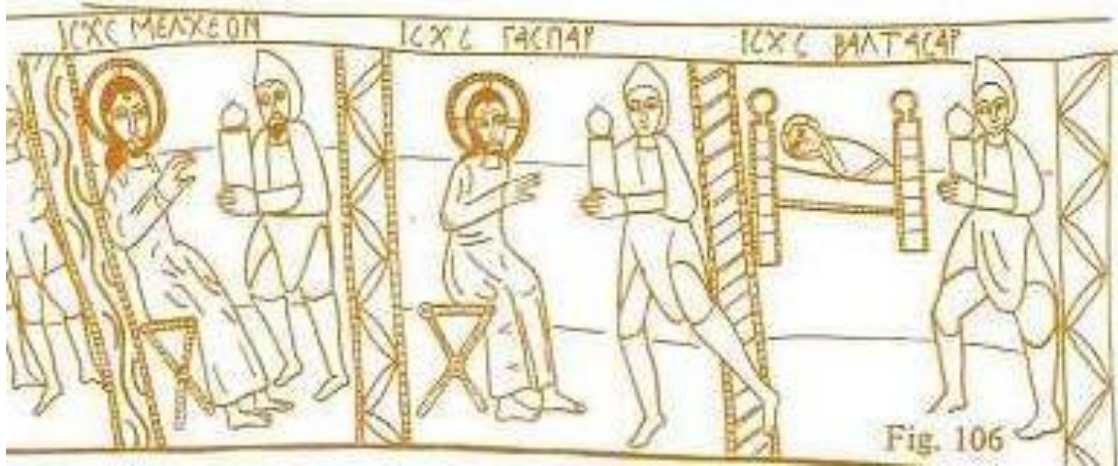
Sahne Şeması: Üç şeride ayrılmış sahnede en sağda bir odada İsa ve krallardan bir tanesi yer almaktadır. İsa turuncu renkte bir beşikte yatmaktadır ve kral Gaspar hediyesini İsa'ya doğru uzatmış sunmaktadır. Kralın sakalsız genç bir figür olduğu anlaşıldığı için Kral Gaspar olarak tasvir edildiği düşünülmektedir. Gaspar'ın

üzerinde yeşil renkte etekli bir kıyafet görülmektedir. Dizlerine kadar çekilmiş çizme ve çizmeden yukarıda turuncu pantolonu vardır. Başında da turuncu konik bir başlık vardır. Turuncu renkle çerçevelenen sahnelerin her birinin üzerinde kralların isimleri yazmaktadır fakat bu kralın ismi tahribattan dolayı okunamamaktadır.

Bir sonraki sahnede İsa tahtta oturur bir şekilde orta yaşlı bir figür olarak resmedilmiştir. İsa'nın üzerinde siyah renkle çevrelenmiş turuncu khiton vardır. Başında da siyah konturlu yeşil halesi yer alır. İsa'nın karşısında Orta yaşlı olduğu anlaşılan Üç Müneccim kraldan Kral Baltasar tasvir edilmiştir. Baltasar da Gaspar gibi yeşil rekli bir kıyafetle ve turuncu başlıkla betimlenmiştir. Elinde de turuncu renkte hediye yer alır. Hediyeyi İsa'ya sunar vaziyettedir. İsa'da sağ elini Baltasar'a doğru uzatmıştır.

En sondaki sahnede İsa yaşlı bir figür olarak tahta oturmuş bir şekilde resmedilmiştir. İsa'nın üzerinde yine turuncu khiton ve başında yeşil halesi vardır. İsa'nın karşısında üçüncü kral yer alır. Bu kralın üst şeritte bulunan yazıttan ve sakallı bir şekilde resmedilmesinden anlaşıldığı üzere Melkor olduğu bilinmektedir. Diğer müneccimler gibi Melkor da yeşil kıyafet ve turuncu başlıkla elindeki turuncu renkteki hediyeyi İsa'ya sunar şekilde betimlenmiştir. İsa yine sağ elini Melkor'a doğru uzatmış bir şekilde resimlenmiştir. Resmin genelinde turuncu ve yeşil renk hakimdir.

Bu kilise özellikle reenkarnasyonla ilgili inançlardan etkilendiğini belli eden, ortodokside sapmış Hıristiyan inançlarını dışa vuran bir özellik taşır (Korat,2003: 237-238). Bunu özellikle Üç Müneccim tasvirinden anlamak mümkündür. Bu tasvir diğer örneklerinden farklı olarak Üç Müneccim elinde hediyelerle yan yana değil de, üç ayrı odaya girmiş ve üç ayrı İsa ile görüşürlerken betimlenmiştir. Thierry'e göre bu resmin ilk örneği 6.yüzyılda Urfa'da yapılmıştır. Üç Müneccim Beytullahim'e geldikleri zaman üç farklı İsa ile birlikte betimlenmişlerdir. Bu Üç Müneccim sahnesinin "Apokrifal" kaynaklı olduğunu göstermektedir.

Çizim No 7: Eğriş Manastırı Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması
(S.Düsseldorf'dan)

4.1.5. Bahattin Samanlığı Kilisesi

Katalog No: 5

Resim No: 17

Çizim No: 8, 9

Sahnenin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Sahnenin Bulunduğu Yer: Aksaray'da Ihlara vadisinde Bahattin Samanlığı Kilisesinin kuzey tonoz yarısının üst şeridinde yer alır.

Eserin tarihi: 11.yüzyıla tarihlendirilmektedir(Restle,1969: 89).

Kilisenin Genel Tanımı: Tek nefli beşik tonozlu kilise doğuda bir apsisle sonuçlanır. Kuzey ve güney duvarlarında nişler yer alır. Kilise İsa'nın yaşamını konu alan İncil kaynaklı geniş bir siklusla bezenmiştir. Kilise freskleri oldukça tahrip olmasına rağmen genel hatlarıyla günümüze gelebilmiştir.

Sahne Şeması: Kuzey tonoz yarısı üst şeridinde yer alan Müneccim Kralların Tapınması sahnesi fresk yüzeyindeki dökülme ve kirlenmeden dolayı tam olarak seçilememektedir.

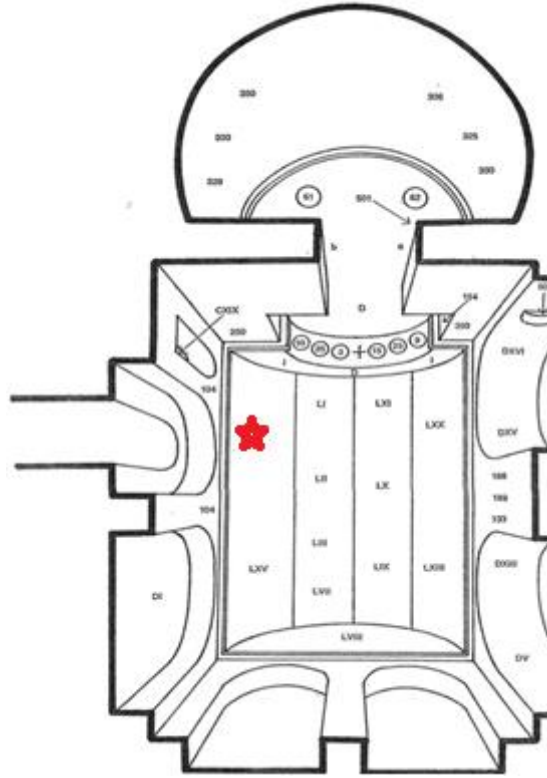

Resim No 17: Bahattin Samanlığı Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Sahnenin merkezinde solda Meryem ve kucağında çocuk İsa yer almaktadır. Fakat detayları çok fazla izlenememektedir. Resmin sağında konik başlıkla karşımıza çıkan üç kral ard arda resmedilmiştir. Ellerinde hediyeler görülmekte olan figürlerin her birinin khitonu farklı renktedir. İsa'ya hediyelerini sunmakta olan krallardan ilk sıradaki yaşlı figür adını öne doğru atmış bir şekilde İsa'ya doğru uzanırken resmedilmiştir. Üzerinde kırmızı khitonu toprak renginde khlamysi yeşil pantolonu ve siyah çizmeleri vardır. Başında Frig tarzı khitonunun renginde başlık bulunmaktadır. Elinde de İsa'ya sunulan turuncu renkte oval bir hediye kutusu vardır. Yüzü tamamen tahrip olduğu için hangi kral olduğu kesin olarak bilinmese de hiyerarşiye göre yaşlı kral Melkor olduğu tahmin edilmektedir. Hemen ardında yer alan kralın üzerinde de beyaz-sarı renkte kısa khiton, siyah khlamys yeşil tayt ve siyah çizme görülür. Başında yine khitonu ile aynı renkte başlığı bulunmaktadır. Bu figüründe genç figür kral Gaspar olduğu söylenebilir. Son sıradaki kralında açık yeşil kısa khitonu koyu yeşil khlamysi toprak renginde pantolonu ve kahverengi çizmeleri vardır. Bu kralında kral Baltasar olduğu düşünülmektedir. Resmin üst kısmında silik bir şekilde olduğu için detayları görülemeyen melek figürü bulunmaktadır. Meleğin haleli ve lacivert kahverengi kanatları olduğu görülmektedir.

Çizim No 8: Bahattin Samanlığı Müneccim Kralların Tapınması

Çizim No 9: Bahattin Samanlığı Kilisesi Plan (M.Restle'den)

4.2. Göreme Açık Hava Müzesi

4.2.1. El Nazar Kilisesi

Katalog No: 7

Resim No:18

Çizim No:10, 11

Sahnenin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Eserin Bulunduğu Yer: Göreme vadisindeki El Nazar Kilisesinin güney haç kolunun güney duvarında yer alır.

Eserin Tarihi: 10.yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir (Ötüken,1987:34).

Kilisenin Genel Tanımı: Kilise iki sütunlu, kuzey, güney ve batı haç kolları beşik tonozlu dört kubbeli ve üç apsislidir. Ana apsis orijinalde templonlu olarak inşa edilmiş, ancak daha sonra yıkılmıştır.

Duvar resimleri ana kayadaki çatlaklardan sızan suların yıkaması ve kilisenin doğusunda ve batısında büyük delikler olması nedeniyle doğrudan güneş ışığı ve rüzgâr erozyonuna maruz kaldığı için çok fazla zarar görmüştür. Yapıda onarım çalışması yapıldığı için de kilisenin içersine girmek mümkün değildir.

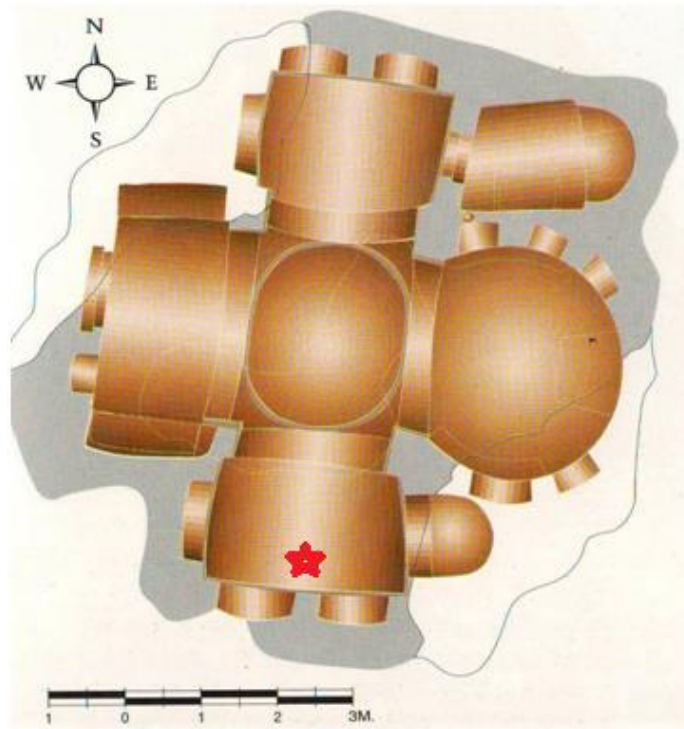
Resim No 18: El Nazar Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Sahne Şeması: Sahnenin merkezinde solda kahverengi inci dizileriyle süslenmiş tahta oturan Meryem, kucağında İsa ve Meryem'in hemen arkasında Yusuf tasvir edilmiştir. Meryem, Yusuf ve İsa'nın başlarında kahverengi konturlarla sınırlandırılmış sarı haleler vardır. Meryem'in üzerinde ten renginde bir kıyafet olduğu zar zor anlaşılabilir. Yusuf'un üzerinde ise turuncu renkte bir khiton vardır. Meryem ve Çocuk İsa'nın tam karşısında ard arda dizilmiş Üç Müneccim Kral yer alır. Krallardan ilk sıradaki kralın sadece bacakları seçilebilmektedir. Yüzü ve vücudu tamamen tahrip olmuştur. Hemen ardındaki ikinci kralın elinde hediye tuttuğu görülmektedir. Kıyafet olarak açık gri tonda khiton ve üzerinde pudra renginde khlamys giymiştir. Koyu kahverengi tonunda pantolonu ve aynı renkte tasvir edilmiş çorapları vardır. Üçüncü sıradaki kral da yine açık gri tonunda khiton üzerine de kahverengi tonunda khlamys giymiş olarak tasvir edilmiştir. Açık gri tonunda da pantolonu vardır. Sahnedeki tüm figürlerin yüzü kazınmış halde olduğu için figürlerin fizyonomisi bilinmemektedir. Özellikle kralların kimliklerini saptamak çok zordur. Fakat yine ilk sıradaki kralın Melkor, ortadaki kralın Gaspar ve en sondaki figüründe Baltasar olduğu tahmin edilmektedir. Sahnede yeryüzü ve gökyüzü ayrımı yapılmış, yeryüzü yeşil ile gökyüzü de gri tonlarında boyanmıştır. Doğum sahnesiyle birlikte resmedilen örneklerden bir tanesidir. İlk Banyo ve

Çobanların Tapınması sahnesi de Müneccim Kralların Tapınması sahnesiyle birlikte Doğum sahnesine ek olarak yapılmıştır.

Çizim No 10:El Nazar Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Çizim No 11: El Nazar Kilisesi Plan (O. Sağdıç'tan)

4.2.2. Karanlık Kilise

Katalog No: 8

Resim No: 19

Çizim No: 12, 13

Eserin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Eserin Bulunduğu Yer: Göreme’de Karanlık Kilisenin naosunun kuzey haç kolu tonoz örtüsünde yer alır.

Eserin Tarihi: 11.yüzyıl ortalarına tarihlendirilmektedir (Rott, 1908: 54).

Kilisenin Genel Tanımı: Kilise haç planlı, haç kolları çapraz tonozlu, merkezi kubbeli, dört sütunlu, üç apsislidir. Karanlık Kilise olarak adlandırılmasının nedeni, narteks kısmındaki küçük bir pencereden çok az ışık almasından dolayıdır. Bu sebeple fresklerdeki renkler oldukça canlıdır (Korat,2003:237).

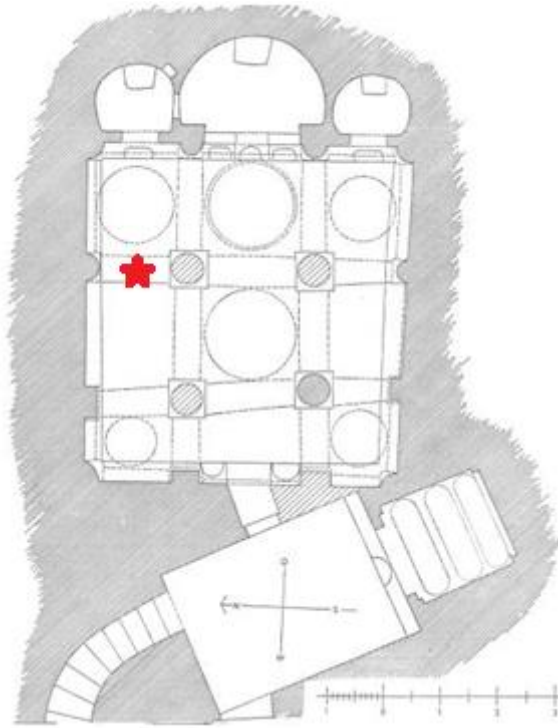

Resim No 19: Karanlık Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Sahne Şeması: Tonozun sağ tarafında eğilmiş vaziyette ellerinde hediyelerle betimlenen Üç Müneccim Kral sahnesi yer alır. En önde beyaz sakallı ve beyaz saçlı yaşlı bir figür olarak resmedilen Kral Melkor'dur. Ortada kızıl saçlı orta yaşlarda betimlenmiş olan figür Balthasar, en sonda yer alan sakalsız genç figür de Kral Gaspar'dır. Başlarında kırmızı renkte külah bulunan krallardan Melkor'un kıyafeti de kırmızıdır. Ortadaki kralın kıyafeti görünmemektedir. Gaspar ise lacivert renkte kıyafetle betimlenmiştir. Kıyafetleri kıymetli taşlarla süslenmiş gösterişli bir şekildedir. Krallar ellerindeki oval bitkisel ve geometrik desenlerle süslenmiş hediyeleri eğilmiş bir şekilde sunmaktadırlar. Ayaklarında siyah renkte çarıkları ve beyaz renkli geometrik desenli pantolonları vardır. Figürlerin üstünde sol tarafta onlara yol gösteren kırmızı renkte betimlenmiş Beytüllahim yıldızı yer alır. Kralların atları geri planda bir ağacın altında kayaların üzerinde betimlenmiştir. Atların bastıkları tepe üzerinde de siyah bitkisel bezemeler vardır. Sahnede fon mavimsi, gri ve sarıdır. Yukarıda ki yazıtta da Magi, Eğilen Müneccimler ve Yıldız yazmaktadır. Kapadokya da bulunan Müneccim Kralların Tapınması sahnesinin günümüze sağlam gelebilen en güzel örneklerindedir.

Çizim No 12: Karanlık Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Çizim No 13: Karanlık Kilise Plan (M.Restle'den)

4.2.3. arıklı Kilise

Katalog No: 9

Resim No: 20

Çizim No: 14, 15

Eserin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Eserin Bulunduğu Yeri: Göreme vadisinde arıklı Kilisede yer alır.

Eserin Tarihi: 11. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmektedir (Budde,1958:107).

Kilisenin Genel Tanımı: İki sütunlu çapraz tonozlu,  apsisli ve dört kubbeli bir kilisedir. Elmalı ve Karanlık kilise ile aynı resim programına sahiptir.

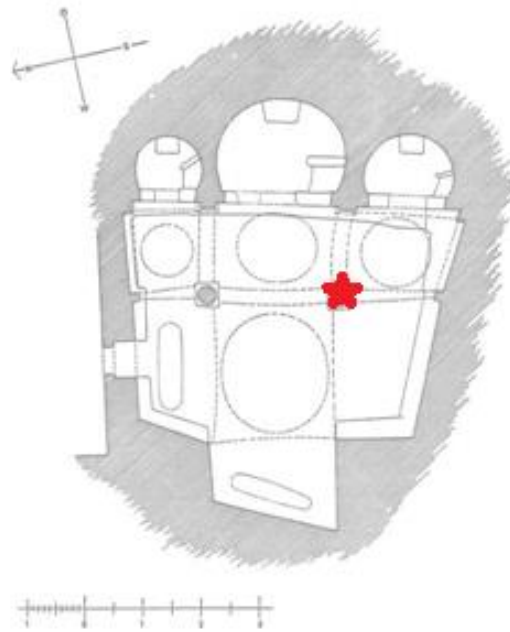
Resim No 20: arıklı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Sahne Şeması: Sahnenin merkezini  Müneccim Kral oluşturur. Önde yan yana duran iki kral Melkor ve Baltasar'dır onların ardında da Kral Gaspar yer alır. Seyirciye doğru önde yer alan Melkor lacivert khlamys ile beyaz saçlı sakallı yaşlı

bir figür olarak betimlenmiştir. Elinde oval değerli taşlarla süslenmiş hediye kutusunu sunarken görülür. Melkor'un yanında kızıl saçlı ve sakallı orta yaşlı bir figür olarak betimlenmiş Baltasar vardır. Baltasar'ın elinde de yine oval bir hediye kutusu vardır. Bu iki kralın ardında da sakalsız genç bir figür olarak görülen Gaspar vardır. Gaspar da koyu kırmızı renkli khlamys giyimlidir. Sahnenin sağ üst köşesinde beyaz renkte atlar vardır. Sahne siyah bitkisel motiflerle süslenmiş bir şeritle sınırlandırılmıştır. Doğum sahnesine ek olarak resimlenmiş örneklerdendir.

Çizim No 14: Çarıklı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Çizim No 15: Çarıklı Kilise Plan (M.Restle'den)

4.2.4. Elmalı Kilise

Katalog No: 10

Resim No: 21

Çizim No: 16, 17

Eserin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Eserin Bulunduğu Yer: Göreme’de Elmalı Kilise de naosun kuzey haç kolunun kemer alınlığının iç yüzünde yer alır.

Eserin Tarihi: 11. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmektedir (Rott, 1908: 109).

Kilisenin Genel Tanımı: Dokuz kubbeli, dört sütunlu, kapalı yunan haçı planlı, üç apsislidir. Asıl girişi güney yönünden olan kiliseye, kuzeyden açılan bir tünel vasıtasıyla girilebilmektedir.

Resim No 21: Elmalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

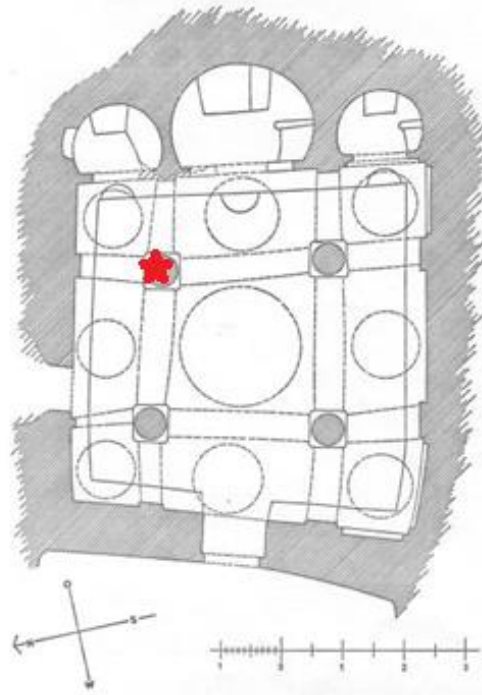
Sahne Şeması: Kompozisyon sahnenin betimlendiği yer ile bağlantılı olarak kırmızı bordürle çevrelenmiştir. Sağ tarafta Müneccim krallardan ikisi secde etmiş, sağ üstte atları, sol üstte de kuzular betimlenmiştir.

Elmalı kilisede müneccimlerden sadece ikisi seçilebilmektedir. Önde secde eden figürün kıymetli taşlarla süslü elbisesinin etekleri sarı şeritli ve lacivert renktedir. Pelerininin uçları da geometrik desenli kahverengi-sarı şeritlidir. Elinde yarısı tahrip olmuş Karanlık kilisedeki hediye kutusuna benzer bir hediye tutmaktadır. Arkasında ki kralda aynı şekilde şeritli kırmızı pelerinin altına mavi elbiseyle betimlenmiştir. Müneccimlerin karşısında ayakta duran beyaz çoraplı, siyah sandaletli bir erkek figürü vardır. Bu figürün yüzü dökülmüş olduğu için fizyonomisi bilinmemektedir. Sağ üst köşede de ikisi beyaz birisi sarı olan atların koşum takımlı eğilirdirler fakat bağlı değildirler. Sol üst köşede önde bir koç, arkasında üç kuzu tasviri vardır. Kompozisyonda ağaçlar, gülkurusu bir tepe ve siyah bitki motifleri bulunmaktadır. Fon mavimsi gri zeminde zeytuni renktedir.

Sahnede Müneccim Kralların başı ve sahnenin merkezi oldukça tahrip olmuştur. Sahnenin dökülen kısmında muhtemelen ikonoklast dönemde resmedilmiş, sıva dökülünce ortaya çıkmış kırmızı aşı boyasıyla yapılmış bir haç tasviri vardır. Genel olarak sahneye baktığımızda Karanlık ve Çarıklı kilise örneklerini anımsatmaktadır. Sütunlu kiliselerden Karanlık ve Çarıklıda da olduğu gibi bu kilisede de Üç Müneccim ellerinde hediyelerle Doğum sahnesine doğru secde ederlerken görülürler.

Çizim No 16: Elmalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Çizim No 17: Elmalı Kilise Plan (M.Restle'den)

4.2.5. Eski Tokalı Kilise

Katalog No: 11

Resim No: 22

Çizim No: 18, 19

Eserin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Eserin Bulunduğu Yer: Sahne Göreme vadisinde Eski Tokalı Kilisenin tonozunun kuzey yarısının üst şeridinde yer alır.

Eserin Tarihi: 10.yüzyılın başlarına tarihlenir(Restle,1969: 34).

Kilisenin Genel Tanımı: Bölgenin bilinen en eski kaya kilisesi olup 4 mekândan oluşur. Tek Nefli Eski Kilise, Yeni Kilise, Eski Kilise'nin altındaki Kilise, Yeni Kilise'nin kuzeyindeki Yan Şapel olarak ayrılır.

Eski Kilise, bugün Yeni Kilise'nin giriş mekanı şeklinde ise de orijinalde tek nefli, beşik tonozlu bir yapıdır. Doğusuna Yeni Kilise'nin eklenmesi sırasında apsisi tamamen yıkılmıştır. Kilisenin duvar resimlerinde karşılaşılan başlıca sorunlar sıva tabakasının ayrışması ve ziyaretçilerin verdiği çizme, kazıma gibi zararlardır(Coşkuner,2002: 235).

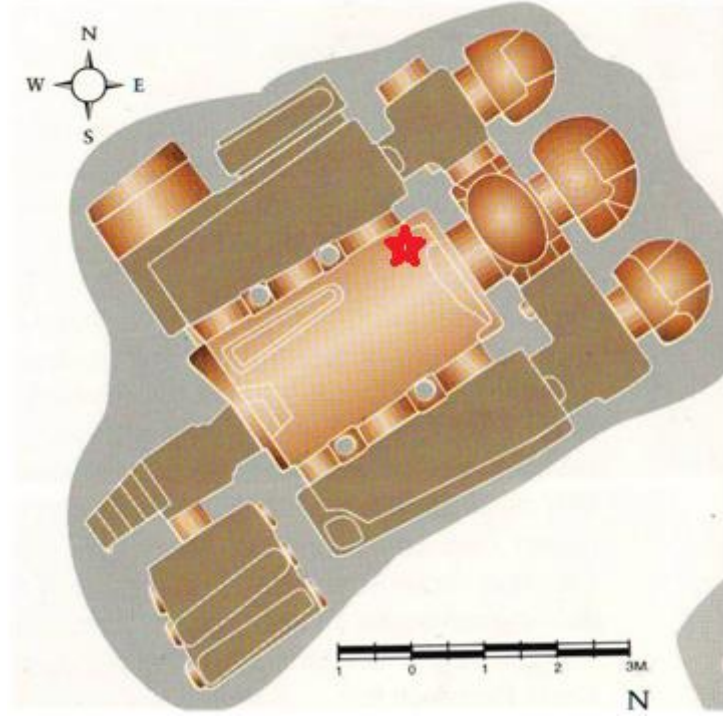
Resim No 22: Eski Tokalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Sahne Şeması: Sahnenin sol tarafında incilerle bezeli tahtta oturan Meryem ve kucağında çocuk İsa yer almaktadır. Meryem'in kıyafeti açık mavi renktedir ve sağ elini kucağında oturan İsa'nın sağ omzuna koymuştur. Meryem, Yusuf ve İsa'nın başlarında kahverengi tonda çerçevelenmiş haleler vardır. İsa'nın üzerinde de koyu kahverengi bir kıyafet vardır. Meryem'in arkasında beyaz khlamys giymiş Yusuf figürü yer almaktadır. Meryem ve İsa'nın karşısında hediyelerini sunarken betimlenen üç müneccim yer alır. Müneccimlerden ilk sıradaki beyaz saçlı ve sakallı olarak resmedilen Melkor'dur. Elinde incilerle bezenmiş hediye kutusu vardır ve bu hediyeği bir adımını öne atmış İsa'ya doğru hafifçe uzanmış bir şekilde İsa'ya sunmaktadır. Melkor'un genellikle hediye olarak altın sunduğu bilinmektedir. Müneccimlerden Melkor'un üzerinde turuncu khiton ayağında dizlerine kadar çekilmiş kahverengi çorap ve üstünde beyaz pantolon vardır. Yeşil khitonun üzerinde de turuncu renkte khlamys giymiş bir şekilde betimlenmiştir. Melkorun arkasında ortada sakalsız genç bir şekilde betimlenen figür de genç Kral Gaspar'dır. Genelde İsa'ya hediye olarak günnük sunduğu bilinir. Fakat burada Melkor'un arkasında betimlendiği için elinde hediye kutusu görünmemektedir. Ayrıca diğer iki kraldan farklı olarak yüzü seyirciye doğru betimlenmiştir. Gaspar'ın yeşil bir kıyafet giydiği

anlaşılmaktadır. Dizlerine kadar da açık yeşil bir çorap giydiği gör÷lmektedir. Gaspar'ın hemen ardında da orta yaşıli olarak tasvir edilen Kral Baltasar yer alır. Baltasar'ın elinde de yine incilerle süslenmiş hediye kutusu yer alır. Hediye olarak da İsa'ya mür sunduğu bilinmektedir. Baltasar'ın üzerinde de kahverengi khlamys vardır.Sahne inci dizileriyle çerçevlenmiştir. Sahnenin genelinde yeryüzü ve gökyüzü ayrımı yapılmış yeryüzü yeşil, gökyüzü mavi olarak betimlenmiştir.

Çizim No 18: Eski Tokalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Çizim No 19: Eski Tokalı Kilise Plan (O.Sağdıç'tan)

4.2.6. Yeni Tokalı Kilise

Katalog No: 12

Resim No: 23

Çizim No: 20, 21

Eserin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Eserin Bulunduğu Yer: Göreme vadisindeki Yeni Tokalı Kilisenin tonozunun kuzey kanadındaki üst panelde yer alır.

Eserin Tarihi: 10. yy'a tarihlendirilmektedir(Jerphanion,1925:43).

Kilisenin Genel Tanımı: Yeni Tokalı enlemesine dikdörtgen planlı, basit beşik tonozludur. Doğu duvarında kemerlerle birbirine bağlı dört sütun, sütunların arkasında yükseltilmiş bir koridor, koridordan sonra ana apsis ile iki yan apsis yer alır. Lapis mavisi, Tokalı Kilise'yi diğer kiliselerden ayıran en önemli özelliğidir.

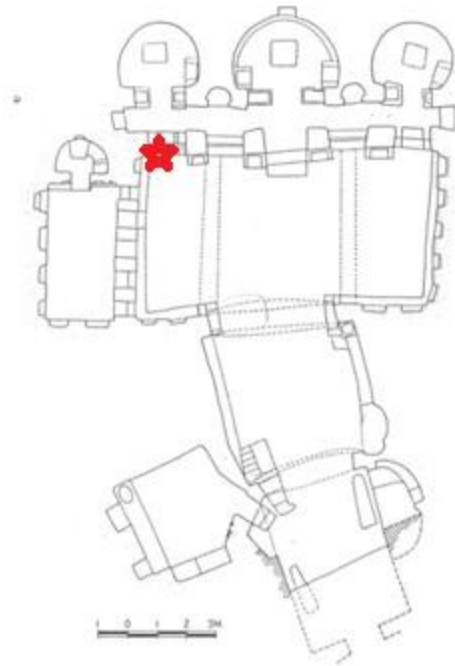
Resim No 23: Yeni Tokalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Sahne Şeması: Sahnenin solunda geometrik motiflerle süslü hardal sarısı sade gösterişsiz bir tahtta oturan Meryem, kucağında İsa ve Meryem'in hemen yanında

Yusuf figürü yer almaktadır. Meryem'in üzerinde mavi renkte khiton ve açık kahve tonlarında başıyla birlikte örtülmüş mophorionu vardır. Meryem'in hemen yanında beyaz saçlı ve sakallı, beyaz renkte khlamys giymiş olarak tasvir edilen Yusuf diğer örneklerinden farklı olarak Meryem'in arkasında değil de yanında yer alır. Çocuk İsa'nın üzerinde ise koyu sarı renkte khiton vardır. Meryem, Yusuf ve İsa'nın başlarında koyu sarı renkte haleler vardır. Meryem ve İsa'nın hemen karşısında eğilmiş vaziyette duran ilk figür beyaz saçlı ve sakallı olarak betimlenen Melkor'dur. Elinde sarı renkte oval bir hediye kutusu vardır. Melkor'un hemen ardında kahverengi saçlı genç bir figür olarak betimlenen kral Gaspar'dır. Gaspar'ın ardında da kızıl saçlı ve sakallı orta yaşlı olarak betimlenen figür de Kral Baltasar'dır. Kapadokya örneklerine göre daha gösterişli resmedilmiş bu kompozisyonda Kralların her birinin üzerinde beyaz renkte uzun kollu khiton vardır. Dizlerine kadar uzanan lacivert pantolon ve ayaklarında kahverengi sandaletleri vardır. Melkor'un khitonunun üzerinde koyu kahve, Gaspar'ınki'nde açık kahve, Baltasar'ınki'nde de açık yeşil khlamys vardır. Müneccimlerin her birinin başında kenarları k açık yeşille konturlanmış koyu yeşil haleler vardır. Müneccimlere kompozisyonda kanatlı bir melek eşlik etmektedir. Kompozisyon diğer örneklerinden farklı olarak Müneccimlerin yıldızı görmesi ve onu takip ederek İsa'yı bulmalarını betimleyen bir diğer sahne ile birlikte resmedilmiştir. Müneccimlerin tapınmasını anlatan üç figürün hemen ardında yer alan diğer üç figür de tip ve giyim olarak diğerlerinin aynısıdır. Kompozisyonun genelinde koyu mavi tonlar ağırlıktadır. Kapadokya örneklerinin birçoğunda olduğu gibi yine yeryüzü ve gökyüzü ayrımı yeşil ve mavi renkle yapılmıştır. Kompozisyon Kapadokya bölgesindeki en güzel örneklerden bir tanesidir. Günümüze oldukça sağlam bir şekilde gelmiştir.

Çizim No 20: Yeni Tokalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Çizim No 21: Yeni Tokalı Kilise Plan (Epstein'dan)

4.2.7. Kılıçlar Kuşluk Kilisesi

Katalog No: 13

Resim No: 24

Çizim No: 22, 23

Eserin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Eserin Bulunduğu Yer: Göreme'de Kılıçlar Kuşluk Kilisesinde kuzey haç kolu tonozunun batı yarısında yer alır.

Eserin Tarihi: 11. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir(Restle,1967: 76)

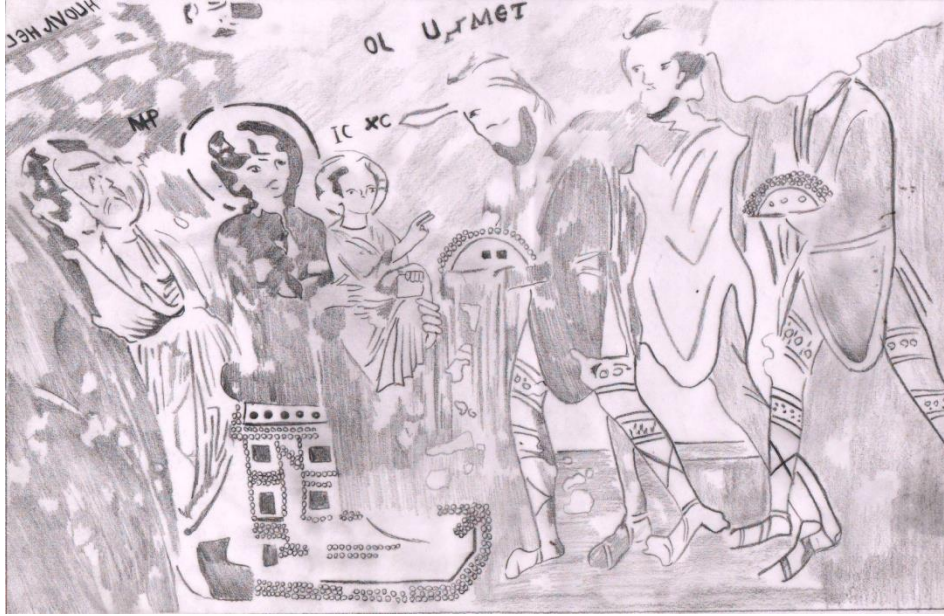
Kilisein Genel Tanımı: Haç planlı, dört sütunlu, merkezi kubbeli, haç kolları beşik tonozlu, batı köşe mekânları, düz tavanlı, doğu mekânları kubbeli olup üç apsislidir.

Resim No 24: Kılıçlar Kuşluk Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Sahne Şeması: Kuzey haç kolu tonozunun batı yarısını Müneccim Kralların Tapınması sahnesi kaplamaktadır. Sol tarafta bir taht üzerinde oturan Meryem ve kucağında Çocuk İsa, tahtın hemen arkasında Yusuf, sağda ise ellerindeki hediyeleri

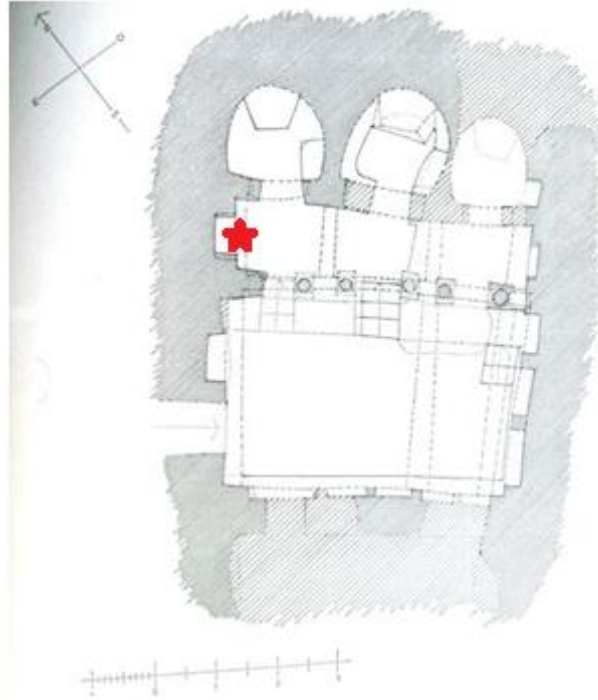
sunmak üzere ard arda sıralanan üç kral figürü yer alır. Sahne açık gri fon figürlerin diz hizasında biten koyu yeşil zemin üzerinde yer alır ve iki yanda, altta kıvıll bir çerçeveyle çerçevesizdir.

Çizim No 22: Kılıçlar Kuşluk Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Meryem arkalıksız ve incilerle süslü bir taht üzerinde, üçte iki profilden oturur pozisyonda tasvir edilmiştir. Başında açık gri halesi ve üzerinde koyu mavi maphorionu vardır. Kucağında oturan İsa'yı sağ eliyle belinden, sol eliyle de dizinden tutar. İsa haçlı, haleli ve koyu sarı khiton giysilidir. İsa yeni doğmuş bir bebekten çok küçük bir çocuğun ifadesini taşır. Önden görülen İsa sağ eliyle kendisine yaklaşan kralları taktis ederken, sol eliyle sol dizinin üzerinde duran kodeksi tutar. Meryem'in arkasında duran Yusuf, üçte iki profilden ayakta tasvir edilir. Yusuf üzerinde pembe khitonu, ayağında sandaletleriyle, kısa beyaz saçlı ve sakallı yaşlı bir adam olarak betimlenmiştir. Müneccim Krallar arka arkaya sıralanmış, üçte iki profilden görülen üç genç adam figüründen oluşmaktadır. Herbir kral figürü sol bacağına geriye atıp iki eliyle hediyesini tutar pozisyonundadır. Kenarları incilerle bezeli, yarı daire biçimli kutulardan oluşan hediyeleri, giysileriyle örtülü elleriyle tutarlar. Üzerlerinde kısa, belden bağlı ve iki yandan belde toplanan khiton ve başlarında ucu sivri Frig tipi başlık vardır. Meryem ve İsa'ya yakın olan ilk figür koyu gri, ortadaki beyaz, arkadaki de koyu kahverengi khiton giymiştir. Birinci ve

üçüncü figürler geometrik motiflerle işli çorap ve pantolan giymişlerdir. Üç kraldan öndeki ve ortadaki kral siyah kısa saçlı ve sakallıdır. Meryem'e doğru bakarlar. En arkadaki kralın başı tahrip olduğu için tam olarak betimlenememektedir. Ancak Jerphanion'un fotoğrafında son figürün de sakallı ve genç olduğu görülmektedir.

Çizim No 23: Kılıçlar Kuşluk Kilisesi Plan (M.Restle'den)

4.3. Güllüdere Vadisi

4.3.1. Ayvalı Kilise

Katalog No: 15

Resim No: 25

Çizim No: 24, 25

Eserin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Eserin Bulunduğu yer: Göreme Çavuşin arasında Güllüdere vadisinde bulunan Ayvalı Kilisenin güney nef tonozunun güney yarısında yer alır.

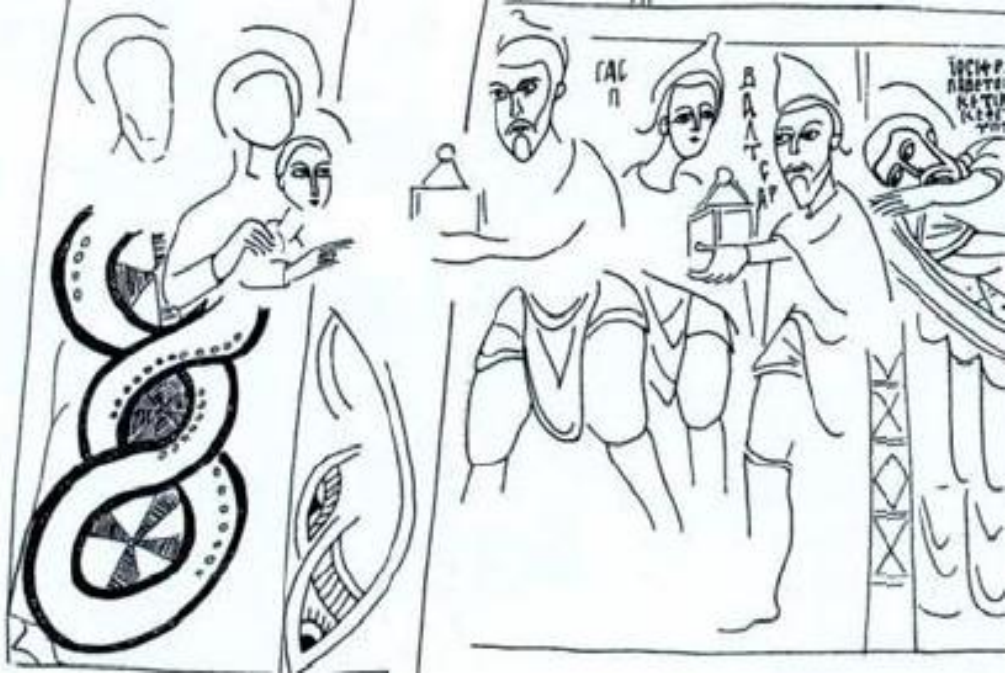
Eserin Tarihi: 9.ve 10.yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir(Ötüken,1969: 23).

Kilisenin Genel Tanımı: Kilise kuzey güney doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen planlıdır. İki neflidir. Ortadaki bir açıklıkla iki mekan arasında geçiş sağlanır. Üst tabakadaki boyaların dökülmesi nedeniyle sahnenin sol bölümü zor seçilmektedir. Özellikle Yusuf, Meryem ve İsa'nın omuz hizalarından aşağısı, alt tabakadaki geometrik bezemeler nedeniyle görülememektedir.

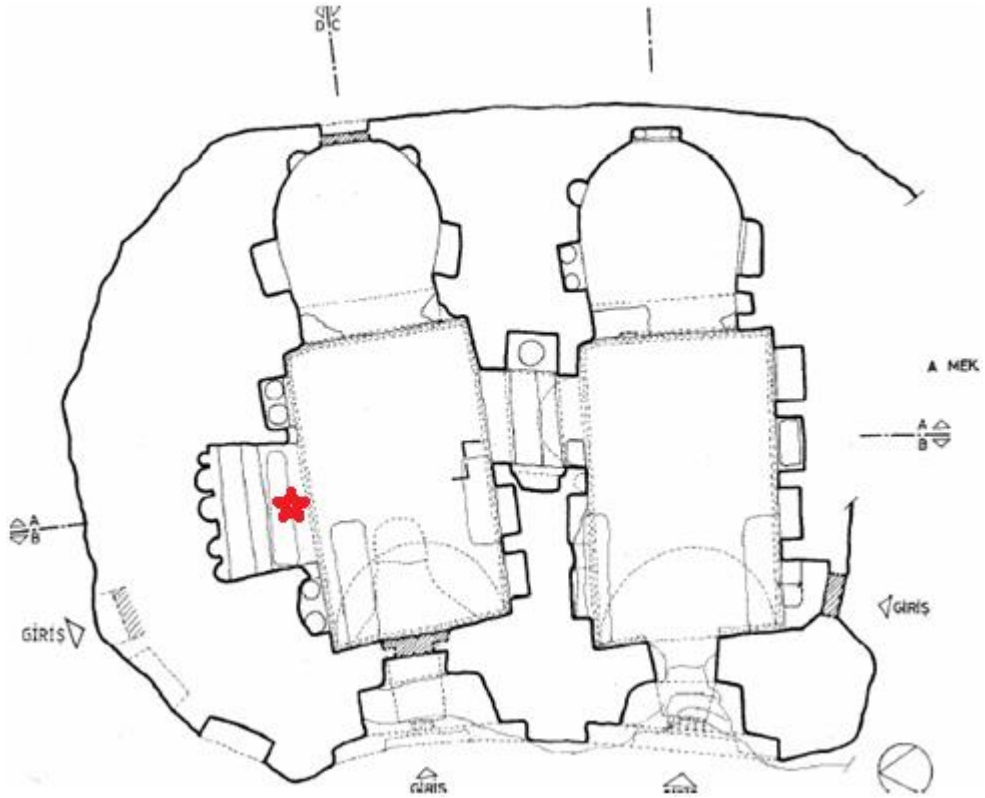

Resim No 25: Ayvalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması (A. Türker'den)

Sahne Şeması: Sahne alttan ve üstten kızıl kahve şeritle sınırlandırılmıştır. Alttaki şerit üç sıra inci dizisiyle süslenmiştir. Sahnenin solunda Yusuf, kucağında İsa ile tahtta oturan Meryem sağında ise hediyelerini sunmak üzere ard arda sıralanmış Üç Müneccim Kral yer almaktadır. Meryem, tahtta kucağında çocuk İsa ile birlikte oturmaktadır. Ayaklarının altında inci taneleriyle süslenmiş yükselti bulunmaktadır. Açık sarı, uzun kollu tuniğin üzerine siyah khiton giyimli Meryem'in üzerinde kızıl kahve mophorionu vardır. Meryem sağ elini, İsa'nın sağ omzuna koymuştur. İsa, kızıl kahve khiton giyimli resmedilmiştir. İsa, sağ eliyle takdis işareti yaparak, müneccimleri kutsamaktadır. Meryem'in arkasında ayakta duran Yusuf'un kızıl kahve khitonu güçlkle seçilmektedir. Yusuf'un saçları gri, beyaz, zeytin yeşili çizgilerle belirtilmiştir. Arka arkaya dizilmiş Üç Müneccim Kraldan soldaki Melkor, yaşlı kraldır. Melkor iki eliyle taşıdığı kutudaki armağanını İsa'ya sunarken, hafifçe ona doğru eğilmiş; sağ bacağıyla bir adım öne atmıştır. Beyaz saçlı ve sakallı resmedilen Melkor'un sarı tuniği kalçalarına kadar çekilmiş, gri, işlemeli pantolonu görünecek şekilde betimlenmiştir. Kralın tuniği beyaz ve gri çizgilerle gölgelendirilmiştir. Melkor beyaz, kızıl-kahve khlamys giyimli tasvir edilmiştir. Ortada, sakalsız ve genç resmedilen Gaspar, arkasındaki Baltasar'a bakmaktadır. Gaspar'ın vücudu cepheden, bası dörtte üç profilden betimlenmiştir. Gaspar, Melkor ve Baltasar'a göre geride durmaktadır. Gaspar'ın üzerinde beyaz tuniği ve yeşil pantolonu vardır. Tunüğünün kıvrımları gri çizgilerle verilmiştir. Yeşil khlamys giyimli Gaspar'ı, orta yaşlı, kahverengi sakallı kahin Baltasar takip etmektedir. Melkor'a göre daha çok eğilen Baltasar da iki eliyle taşıdığı kutuyla hediyesini İsa'ya sunmaktadır. Tunüğü ve pantolonu, Gaspar'ınkilerle aynı renk ve biçimde betimlenmiş Baltasar'ın khlamysi beyaz boyayla bezenmiş, bordo kahvedir. Baltasar, diğer iki kral gibi dizlerine kadar siyah boyayla belirtilmiş uzun çizmeler giymektedir. Üç Müneccim Kral da kızıl kahve Frig tipi başlıklarla resmedilmiştir. Melkor ve Baltasar'ın ellerinde taşıdıkları kare kutular, üçgen piramidal kapalıdır; inci taneleri ile süslenmiştir.

Çizim No 24: Ayvalı Kilise Müneccim Kralların Tapınması (A. Türker'den)

Çizim No 25: Ayvalı Kilise Plan (A. Türker'den)

4.4. Güzelyurt Bölgesi

4.4.1. Ahmatlı Kilise

Katalog No: 16

Resim No:26

Çizim No: 26

Eserin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Eserin Bulunduğu Yer: Kilise Güzelyurt'ta Ahmatlı kilisesinin tonozunun güney yarısında üst şeritte yer alır.

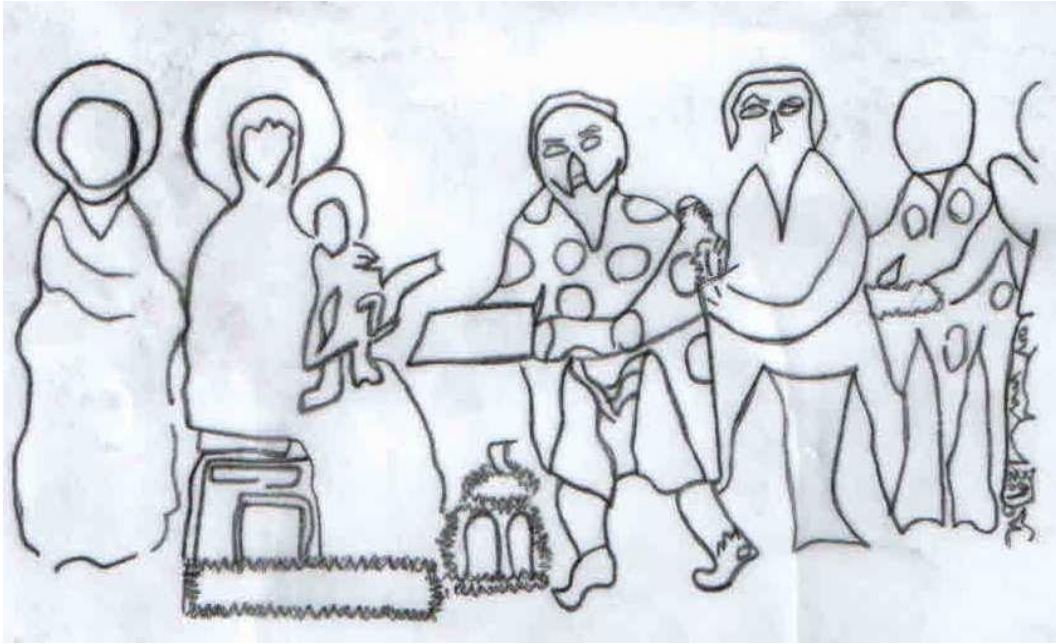
Eserin Tarihi: 11.yy'a tarihlendirilmektedir(Pekak,1993:34).

Kilisenin Genel Tanımı: Yapı kaya kütesine oyulmuş mekanların arasında yer almaktadır. Birbirine simetrik iki neften oluşan kilisenin girişi güney nefin güney duvarlarında eksenin batısındaki kapı ile sağlanmaktadır.

Resim No 26: Ahmatlı Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Sahne Şeması: Tonozun kuzey yarısında bulunan sahnenin merkezinde tahtta oturan Meryem ve kucağında İsa yer almaktadır. Meryem'in hemen arkasında Yusuf figürü vardır. Meryem ve İsa'nın karşısında ard arda dizilmiş Üç Müneccim Kral yer alır. İlk sıradaki kral hafifçe İsa'ya doğru eğilerek hediyesini sunmaktadır. Diğer iki kralında ellerinde hediye kutularını tuttıkları görülmektedir. Üzerlerinde de turuncu renkte khlamys olduğu anlaşılan kıyafetler vardır. Sahne çok fazla tahrip olduğu için figürlerin fizyonomisi kesin olarak bilinmemektedir. Fakat ilk sıradaki kralın beyaz saçlı ve sakallı bir şekilde betimlendiği için Kral Melkor olduğu tahmin edilmektedir. Ortadaki figürde muhtemelen Gaspar, en arkadaki figür ise Baltasar'dır. Ayaklarında dizlerine kadar uzanan gri renkte çizme ya da çorap vardır. Dizlerinin üzerinde de khlamysin örttüğü gri pantolonları yer almaktadır. Meryem, Yusuf ve İsa'nın başlarında haleleri vardır. Resmin genelinde koyu gri ton hakimdir.

Çizim No 26: Ahmatlı Kilise Müneccim Kralların Tapınması (S. Pekak'tan)

4.4.2. Çömlekçi Kilise

Katalog no: 17

Resim No:27

Çizim No: 27

Eserin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Eserin Bulunduğu Yer: Aksaray Güzelyurt'ta Çömlekçi Kilisenin güney tonoz yarısının batısında yer alır.

Eserin Tarihi: 9.ve 10.yüzyıllar arasına tarihlendirilir(Pekak,1993:35).

Kilisenin Genel Tanımı: Kareye yakın dikdörtgen planlı naos beşik tonoz örtülüdür. Naosun batı, kuzey ve güney duvarlarında oturma sekileri, doğu duvarının kuzeyinde dikdörtgen bir niş içinde yuvarlak bir su teknesi bulunmaktadır(Pekak,1993:35). Doğu-batı doğrultusundaki kilisenin kuzeyinde bir ek yapı bulunmaktadır. Kiliseye giriş, batı duvarı eksenindeki kapı ile sağlanmaktadır. (Sunay, 2008:85).

Resim No 27: Çömlekçi Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Sahne Şeması: Kapadokya örneklerinden farklı olarak Meryem ve İsa tahtta değil ayrı bir şekilde resmedilmiştir. Meryem ayakta durur vaziyettedir fakat resimde perspektife önem verilmediği için yatar pozisyonda gözükmektedir. İsa ise Doğum sahnesine bağlı olarak beşikte resmedilmiştir.

Çizim No 27: Çömlekçi Kilise Müneccim Kralların Tapınması

İsa'nın beşiği kırmızı renktedir. Üzerinde de turuncu renkte sarmalanmış kundağı bulunmaktadır. Meryem'in üzerinde kırmızı khiton ve açık gri renkte khlamys'i vardır. Meryem'in karşısında Üç Müneccim Kraldan ikisi yer alır. İlk sıradaki kral sağ elini Meryem'e doğru selamlar bir şekilde uzatmıştır. Üzerinde kırmızı renkte khitonu ve aynı renkte konik başlığı bulunmaktadır. İkinci sıradaki kralın da üzerinde turuncu etekli bir kıyafet ve dizlerine kadar çekilmiş gri pantolon vardır. Bu müneccim elini alınına koymuş yukarı bakar şekilde resmedilmiştir. Muhtemelen İsa'yı bulmalarını sağlayan Beytullahim yıldızına bakmaktadır. Sahnede üçüncü kralın olmaması, Doğum sahnesine ek olarak resmedilmeleri ve kralların ellerinde hediyelerinin olmaması bu sahnenin Müneccim Kralların tapınması sahnesini değil de Kralların yolculuk sonrasının betimlendiğini düşündürmektedir. Çünkü Müneccim Kralların Tapınması sahnesinde Meryem genelde kucağında çocuk İsa ile tahtta oturur ve yanında da Yusuf yer alır. Krallarda İsa'nın önüne eğilmiş bir şekilde hediyelerini sunarlar.

4.5. Mavruca Bölgesi

4.5.1. Haç Kilise

Katalog No: 18

Resim No: 28, 29

Çizim no: 28, 29

Eserin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Eserin Bulunduğu Yer: Kayseri ilinin Mavruca (Güzelöz) köyünde Haç Kilisenin batı haç kolu tonozunun kuzey yarısında yer alır.

Eserin tarihi: 9.ve10.yüzyıllar arasına tarihlendirilir(Thierry,1971: 57).

Kilisenin Genel Tanımı: Kilise orta büyüklükte serbest haç planlı bir yapıdır. Doğu-batı yönünde uzanan kilisenin naosu kare planlıdır. Naos doğuda, merkezi içte yarı daire planlı bir apsisle sonlanmaktadır. Giriş naosun batısındaki eksen üzerindedir. Kiliseye giriş batı kısımdaki beşik tonozlu bir geçitten sağlanır(Canverdi, 2005:27).

Resim No 28: Haç Kilise Müneccim Kralların Tapınması (A. Canverdi'den)

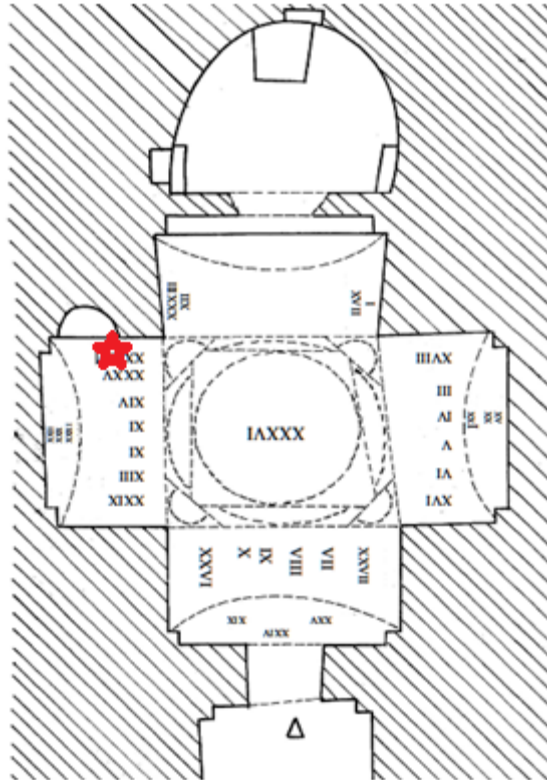
Sahne Şeması: Sahnenin merkezinde kucağında çocuk İsa'yı tutan Meryem, arkasında Yusuf ve resmin sağ tarafında da İsa'ya bağlılıklarını bildiren üç kraldan ikisi tasvir edilmiştir. Resmin zemini yeşil, arka fon figürlerin bel hizasına kadar sarı bel hizasından sonra kızıl kahvedir. Sahne alttan ve üstten kızıl kahve şeritlerle sınırlandırılmıştır. Sahnenin merkezinde yer alan Meryem küçük bir sandalye tarzında cisimde oturmaktadır. Vücudu sağa dönük bir şekilde resmedilmiştir. Başını ve vücudunu tamamen örten mavi khitonu dikkat çekmektedir. Elleriyle kucağında oturan çocuk İsa'yı kavramaktadır. Çocuk İsa büyük oranda tahrip olmuştur. Üzerinde kızıl kahve bir kıyafet olduğu anlaşılmaktadır. Meryem'in hemen arkasında beyaz saçlı ve sakallı vücudu sağa dönük olarak resmedilen Yusuf'un üzerinde mavi khiton ve yeşil himatyon vardır. Meryem ve çocuk İsa'nın başlarında beyaz hale vardır. İsa'nın karşısında ona doğru eğilmiş vaziyette kimliği belli olmayan üç kraldan biri yer alır. Bu kral sol elini İsa'ya doğru uzatmıştır. Muhtemelen elinde İsa'ya sunduğu hediyeler vardır. Resmin en sağ köşesinde duran kralın vücudu sola dönüktür. Sol elindeki hediyeyi İsa'ya sunarken tasvir edilmiştir. Krallardan üçüncüsü kompozisyonda tasvir edilmemiştir. Bu kilise de Kapadokya örneklerinde görülmeyen Üç Kralın dönüşü sahnesi de betimlenmiştir. Muhtemelen ressam üç karalı bir resimde tasvir edememiş bu nedenle konuyu iki ayrı resim panosunda gerçekleştirmeyi tercih etmiştir.

Çizim No 28: Haç Kilise Müneccim Kralların Tapınması

Resim No 29: Haç Kilise Müneccim Kralların Dönüşü (A.Canverdi'den)

Çizim No 29: Haç Kilise Plan (N.Karakaya'dan)

4.6. Ürgüp Bölgesi

4.6.1. Yeşilöz Tağar Kilisesi

Katalog No: 19

Resim No: 30, 31

Çizim No: 30, 31

Eserin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Eserin Bulunduğu Yer: Nevşehir ilinin Ürgüp ilçesine bağlı Yeşilöz köyünde yer alan Aziz Theodore (Tağar) Kilisesinin kuzey eksedrasının üçüncü şeridinde eksedranın iç yüzeyinin batısında bulunur.

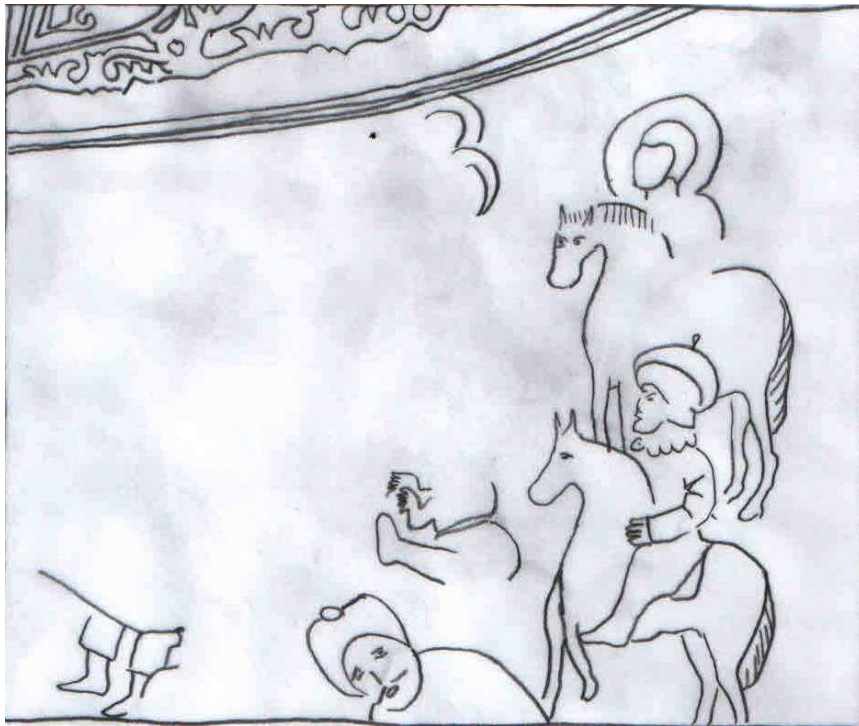
Eserin Tarihi: 11. Yüzyıla tarihlendirilmektedir(Hild ve Restle,1980:98).

Kilisenin Genel Tanımı: Yapının bir manastıra ait olduğu düşünülmektedir. Avlulu bir manastırın parçası olan Tağar kilisesi Kapadokya Bölgesi için alışılmış bir plan tipi olmayan trikonch planda yapılmıştır. Yapı ortada bir kilise, kiliseye açılan ve bazıları üst seviyelerde bulunan mekânlardan oluşmaktadır.

Resim No 30: Tağar Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması (F. Koçyiğit'ten)

Sahne Şeması: Sahnede kutsal aileyi oluşturan Meryem, Çocuk İsa ve Yusuf'un yanı sıra, İsa'yı yıkayan hizmetkârlar, Müneccim Krallar, çobanlar ve iki melek de bulunmaktadır. Sahnenin ortasında bir döşek üzerine uzanmış Meryem'in, sağındaki beşikte İsa yer almaktadır. Sahnenin alt kısmında sol tarafta Yusuf, sağ tarafta banyo sahnesi, Salome'nin hemen arkasında üç çoban, üstte sol tarafta iki melek ve sağ tarafta Müneccim Krallar atlarıyla tasvir edilmiştir.

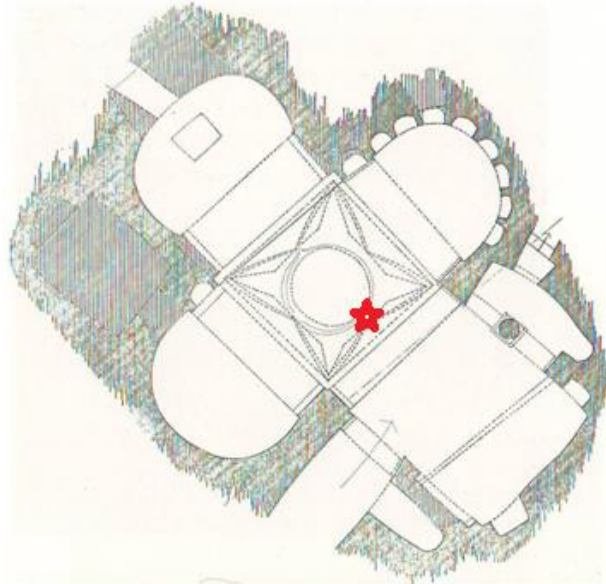
Çizim No 30: Tağar Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması

Sağ üst kösede Müneccim Krallar yer alır. Dört atının bulunduğu bu kompozisyonda iki atlı önde, iki atlı arkada yer alır. Öndeki atlılardan sağda olanın atı, beyaz renklidir. Üzerinde kahverengi khitonu olan bu figürün saç ve sakalları da kahverengidir. Bu figürün sağında yer alan ikinci atlının atı, koyu kahverengi olup khitonu beyazdır ve yüzünü beyaz atlıya dönmüş şekilde tasvir edilmiştir. Arkadaki atlıların atları açık kahverengi olup giysileri de kahverengi yapılmıştır. Bunlardan sahnenin solunda olanı dökülmelerden dolayı fazla seçilememektedir. Günümüze

daha iyi durumda ulasan diğer figürün sakalı ve bıyığı olmayan genç biri olduğu görülebilmektedir. Omuzlarından itibaren yükselen haleleri ise açık mavi renkte olup dış kontürleri kahverengi yapılmıştır. Sahnenin genelinde yeryüzü ve gökyüzü ayrımının yapıldığı görülür. Yeryüzü yeşil ile belirtilmişken gökyüzü mavi ile belirtilmiştir. Doğum sahnesinin içinde “İlk Banyo”, “Müneccim Kralların Secdesi” ve “Çobanların Tapınması” sahnesine de yer verilmiştir.

Resim No 31: Tağar Kilisesi Doğum (F. Koçyiğit'ten)

Çizim No 31: Tağar Kilisesi Plan (O. Sağdıç'tan)

4.6.2. Cemil Köyü Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesi

Katalog no: 20

Resim No:32

Çizim No:32

Eserin Adı: Müneccim Kralların Tapınması

Eserin Bulunduğu Yer: Keşlik Manastırı Archangelios Kilisesinde güney nef tonozunun kuzey kanadı üzerinde yer alır.

Eserin Tarihi: 9 ve 10.yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir (Karakaya,2006: 68).

Kilisenin Genel Tanımı: Manastır kompleksi içersinde yer alan kilise üç evre geçirmiştir. İlk olarak tek nefli küçük bir narteksi olan bir şapel daha sonra ikinci bir nef ilave edilmiş ve uzatılmış olan bir narteks ve son olarak kubbeli ve kemerli bir geçit tarafından kesilmiş olan iki nef ve narteksten nef olan genişletilmiş bir girişi bulunmaktadır. Yine duvar resimleri de bu üç dönemde yapılmıştır (Jerphanion,1925: 87).

Resim No 32: Archangelios Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması (S.
Altunkaynak'tan)

Sahne Şeması: Sahneden geriye yalnızca bir müneccim kral ile bir melek figürü kalmıştır. Sahnenin sağında betimlenmiş olan melek, yandan ve uçar şekilde verilmiş olup müneccim kralı sol eli ile bacağından, sağ eli omzundan desteklemekte, ilerlemesine yardımcı olmaktadır. Başlı tahrip olan figürün, sol bacağı aşağıda sağ bacağı yukarıdadır. Mavi khiton üzerine erguvani himation giymiştir. Kanatları sağa doğru açılmış olup tüyleri erguvani olup uçları kırmızıdır. Ayaklarında sandaletleri vardır. Sahnenin sol tarafında betimlenen Müneccim Kral yandan betimlenmiş olup meleğin desteğiyle uçar gibi ilerlemektedir. İki eliyle küçük bir hediye sandığı tutmaktadır. Saçı ve sakalı koyu kahverengi olan figürün koyu sarı halesinin dış konturu kırmızı ve beyazdır. Kıvrımları koyu kırmızı, açık kızıl khiton üzerine gri himation giymiştir. Himationu hareketiyle uçuşmaktadır. Soldaki geride, sağdaki önde olan ayakları sandaletlidir. Fon ve zemin mavi olup sahne kızıl kahve şeritle çerçevelenmiştir.

Çizim No 32: Archangelios Kilisesi Müneccim Kralların Tapınması
(S.Altunkaynak'tan)

5. EK: SÖZLÜK

Apokrif : Anlamı gözlerden gizlenen ya da reddedilen kitap demek olan apokrif sözcüğü, başlık, biçim, içerik olarak Tevrat ve İncil'e benzeyen, ancak, *kanon* kabul edilmeyen kitaplar için kullanılmaktadır. Kilise'nin de genelde saldırılarına hedef olan Apokrif İnciller, Kanonik İncilin açıklık getirmemiş olduğu bazı konuları ve teolojik sorunları (örneğin Anastasis ya da Koimesis gibi) seçerek, dinsel merakı tatmin etmeye çalışmıştır. Sanat tarihi açısından ise sanat için daha fazla konu çıkmasına katkıda bulunmuş olduğundan önem taşır (Irmsher 1991: 133; Akyürek 1996: 101).

Episod: Bir roman veya hikâyede ikinci derecede olay. Resim sanatında, bir olayın kesintisiz biçimde, art arda gelen sahneleri için kullanılır.

Khiton : Bizans dünyasında kadın, erkek, sivil, asker veya din adamı her sınıftan insanın giydiği bir giysi. Boyu ve kolları kısa veya uzun olabilir. Kumaşı genellikle yün veya ketendir ve iç giysi olarak kullanılır (Sevcenko 1991:2127).

Khlamys: Antik Yunan'da genellikle askerlerin giydiği tek omuzda tutturulan giysidir (Tierney,2002: 6).

Himation: Roma döneminde “pallium”denilen bir çeşit uzun, üst giysi.Kithon üzerine giyilir, sol omuza atılır ve sağ kolu açıkta bırakır (Sevcenko 1991:932).

Maphorion : Başı ve omuzları örten, kadınların taktığı başörtüsü şeklinde ki boydan kıyafettir. (Sevcenko ve Kazhdan 1991:1167).

Siklus: Dini ve tarihi resimlerde, kutsal kitaplarda geçen kişilerin, imparator ve kralların yaşamlarındaki önemli olayların belirli bir akışa göre tasvir edilmesi. Siklusungelişmiş hali, ikona, elyazması ve kiliselerde görülür. 9.yüzyıldan sonra İsa'nın çocukluk, yetişkinlik ve çektikleri dönemlerini içeren siklus; Meryem ve diğer önemli azizlerin siklusları; liturjik yıla göre düzenlen bayram sahneleri siklusu belirli bir düzene göre programlanır (Cutler 1991:567).

Suppedaneum: İmparatorun veya kutsal kişilerin ayaklarının altındaki yükselti.

Çizim No 33: Müneccim Kralların Giydikleri Kıyafetlerden Khlamy örneği
(Şule Kılıç'tan)

Çizim No 34:Müneccim Kralların Giydikleri Kıyafetlerden Himation ve Khiton
örneği (Şule Kılıç'tan)

Çizim No 35: Müneccim Kralların Tapınması Sahnesinde Yer Alan Meryem'in giydiği Maphorion örneği (Şule Kılıç'tan)

5.DEĞERLENDİRME-SONUÇ

Kapadokya bölgesinde 9. ve 12. yüzyıllar arasına tarihlendirilen yirmi kilisede bulunan Müneccim Kralların Tapınması sahnesi bu çalışmada ele alınmıştır. Çalışmada tarih, ikonografi ve üslupla ilgili değerlendirmeler, Müneccim Krallar sahnesinin bulunduğu yirmi kilisenin kendi içlerinde bir bütünlük oluşturmadığını, gerek ikonografi gerekse üslup yönlerinden aralarında farklar olduğunu ve farklı zamanlarda üretildiklerini gösterir. Kiliselerden bazıları kendi içlerinde gruplar oluşturabilir.

Gruplardan ilki incelenen kiliseler arasında en erken tarihli olduğunu düşündüğümüz Ihlara vadisindeki Kokar, Bahattin Samanlığı, Pürenli Seki kiliseleridir. Tez kapsamındaki Ihlara kiliselerinin tarihlendirilmesi için en önemli etken tarihi veriler, daha sonra ikonografik özelliklerdir. Ihlara grubunun üslubu ve tekniği bölgede yaygın olan arkaik özellikler yansıtır. Ihlara bölgesinde yer alan tez kapsamındaki diğer kiliselerden Ağaçalı, Eğritaş Manastır kilisesi ve Kale Manastır Kilisesi de arkaik özellikler yansıtır.

Söz konusu kiliselerin resimlerinin, Arkaik Grup Kiliseleri'nin resimleriyle ikonografik benzerlikleri; Kokar Kilise'deki yazıt ve tarihi verilere göre, Ermeniler tarafından 10. yüzyılın ikinci yarısında yapıldıklarını düşündürmektedir(Coşkuner, 1997:172).

Tez kapsamında incelenen Ihlara daki Kokar, Bahattin Samanlığı, Pürenli Seki Ağaçalı, Eğritaş, ve Kale Manastırı Kiliseleri üslup bakımından yerel, son derece şematik bir resim üslubu yansıtır. Ihlara kiliselerinin resimlerinde fiziksel olarak basitleştirilmiş, geometrize edilmiş, hacimden yoksun, iki boyutlu figürler, gene ikiboyutlu resim düzleminde yer alır. Uzunlamasına oval formlar, kadın ve erkekte, yaşlıda ve gençte tek tip bir yüz formu oluşturur. Figürlerin kişisel ifadeleri ayırt edilemez. Hepsinin iri gözleri, uzun burunları, dar alınları vardır, fakat saç, sakal, giysiler ve figür büyüklüğü değişir. Resimde ışık-gölge, mekan, tonlama gibi kaygılar hissedilmez. Kompozisyonlarda mimari ve manzara elemanları son derece sınırlıdır. Resimlerin renk yelpazesi oldukça kısıtlıdır ama canlı ve zıt renklerden oluşmaktadır.

Ihlara da yer alan kiliselerden Aaçaltı Kilisesi (9.yy) en erken tarihli olduėunu dūřundūėumuz kilisedir. Aaçaltı kilisesi hariç Ihlara da Mūneccim Kralların yer aldıėı sahneler Doėum sahnesiyle birlikte resmedilmiřtir. Fakat Aaçaltı farklı olarak Doėum sahnesinden mūstakil olarak karřımıza çıkmaktadır.

İkinci grubumuz ise teknik kalitesi yūksək, bařkentli atōlyelerin çalıřtıėı Yeni Tokalı ve Sūtunlu Kiliselerin resimlerinin, 11. yūzyılın son çeyreėinde yoėunlařan savař ve gō ortamında ūretilmesi mūmkūn gōrūlmemektedir. Savař ortamında, teknik kalitesi yūksək duvar resimlerinin yapım masraflarını karřılamak, bařkentten usta getirmek, altın veya gūmūř malzeme saėlamak gibi pahalı iřler için maddi imkānlar kısıtlıdır. Bu yūzden bu kiliselerin dōnemin zengin aileleri (Maleinos'lar ve Phokas'lar) tarafından yaptırıldıėı dūřūnūlmektedir(Rodley, 1983: 301). Yeni Tokalı resimleri, baėlayıcı malzeme olarak kazein, pigment olarak lapis lazuli, altın ve gūmūř kullanılan Kapadokya'daki tek, Bizans Sanatı'nda da az sayıda ūrnek arasındadır(Rodley, 1983: 304).

Yeni Tokalı Kilisesi'nde Mūneccim Kralların Tapınması sahnesinde diėer ūrneklerinden farklı olarak mūneccimlere eřlik eden bir melek figūrū vardır. Ayrıca sahne Bizans Sanatı ve Kapadokya ūrnekleri arasında, kilise içindeki yeri, ikonografisinin zenginliėi ve farklı eser tūrlerinden çeřitli ikonografik ūėeleri bir araya getirmesiyle ūnik bir sahnedir. Bōlgede benzeri olmadıėı gibi Bizans Sanatında da, ūzellikle anıtsal resimde, ikonografik açıdan yakın bir ūrneėi bulunmamaktadır. Makedonyalılar Sanatında bedeni zorlayan duruřlar, bedenin zarif ama gerçekdıřı uzunluėu, figūrlerde yūksək bel çizgisi, uzun bacaklar, uzun boyun, yuvarlak omuz ve kūek bařla saėlanan soylu, kırılğan gōrūnūmlū figūrler bu kilisenin resimlerinde karakteristik ūzelliktir (Restle, 1967: 30).

Tez kapsamındaki Taėar Aziz Theodoros, Gōreme Kılıçlar Kuřluk Kiliseleri'nin duvar resimleri geliřmiř bir eyalet ūslubu yansıtırlar. Bu kiliselerin resimlerinde bařarılı resmedilmiř yūzler, zarif siluetlerle 10. yūzyıl ikinci yarısında Bizans Sanatında gōrūlen Makedonya Rōnesans'ının izleri takip edilebilir (Thierry, 2002: 179). Resimlerde ūzenli bir çalıřma olduėu hissedilir, ancak renk yelpazesi sınırlıdır, ayrıca fırça hākimiyeti ve figūr hacmi, anatomik yapı, mekan duygusunun verilēi sınırlıdır.

Göreme Elmalı, Çarıklı ve Karanlık Kiliseleri'nden oluşan Sütunlu Kiliseler grubu üslupta başkent etkisinin yoğun olduğu diğer eserlerdir. Sütunlu Kiliselerin duvar resimleri aynı atölyeye bağlı farklı ustalar tarafından art arda yapılmıştır. Sahnelerin kompozisyonlarında dengeli ve ölçülü bir düzenleme hakimdir ve sahneler teatral bir düzen gösterir. Renk yelpazesi geniştir ve pastel renkler kullanılmıştır. Yumuşak ve hareketli fırça darbeleri, renklerde yumuşak geçişler vardır. Resim düzleminde figürlere ve diğer motiflere geniş yer ayrılır ve boş alanlarda bezeme motifleri çok çeşitlidir. Figürler hareketli, ancak ifadeleri duru ve sakinidir. Giysilerde zengin kumaş bezemeleri vardır (Jerhpanion, 1932: 328)

Göreme Sütunlu Kiliseler ve Yeni Tokalı resimlerinin üslubu, 1030-1040 civarına tarihlendirilen anıtsal Bizans resimlerine benzemektedir. Sütunlu Kiliseler, 11. yüzyılın son çeyreğinden önce, bölgenin, sanat üretimi bakımından verimli olduğu bir dönemde ve Kapadokyalı aristokrat aileler tarafından, Konstantinopolis'ten getirtilen ustalarca yapılmış olmalıdır (Budde, 1958: 17)

Kapadokya kiliselerinde en yaygın sahnelerden biri olan “Müneccim Kralların Tapınması” genellikle 10. yy.'a kadar ayrı tasvir edilirken 10. yy.'dan itibaren “Doğum” sahnesiyle bütünlük sağlayacak şekilde betimlenir. Sahnenin müstakil olarak tasvir edildiği örnekler Eski Tokalı, Yeni Tokalı, Göreme Kılıçlar, H. Eustathios Kilisesi, İhlara Ağaçalı ve Mavrucan Haç Kilise'dir. Archangelios Kilisesi'nde de “Doğum” sahnesinden ayrı betimlenmiştir. Göreme H. Eustathios, Eski Tokalı ve Yeni Tokalı'da sahnenin solunda krallar hediyelerini sunarken, sağ tarafta kucağında İsa ile Meryem bir taht üzerinde oturmakta olup Eski Tokalı, Kılıçlar ve H.Eustathios'da arkasında Yeni Tokalı'da ise yanında Yusuf bulunmaktadır. Yusuf'un sahnede yer alması apokrif kaynaklıdır. Erken örnekleri 3. ve 4.yy. sarkofaj ve katakomplarında görülen sahnenin, Suriye karakterli, erken örneklerdeki düzenlemelerde genellikle simetrik bir düzen görülür. Meryem oturur şekilde cepheden tasvir edilmiş, melekler ve krallar ise diğer tarafta betimlenmiştir. Erken Hıristiyan Sanatı'nda krallar tercihen İran kıyafetleri, çorapları ve Frig başlıklarıyla betimlenmişlerdir. Karolenj sanatında kullanılan İran kıyafetleri büyük ölçüde Erken Hıristiyanlık ve Bizans sanatına örnek olmuştur. Roma Santa Maria Antiqua ve Ravenna San Vitale'nin mozaiklerinde krallar imparator kıyafetleri

içerisinde betimlenmişlerdir. Göreme Karanlık ve Çarıklıda krallar gösterişli ve değerli taş işlemeli kıyafetler ve çizmeler giymişlerdir. Başlarında küçük başlıkları vardır. Kılıçlarda daha doğulu kıyafetler içinde ve başlarında sarıklı başlıklarla betimlenmişlerdir. İhlara Ağaç Altı Kilisesi'nde çan şeklinde inen tunik giymişler ve başlarına sivri külâh şeklinde başlıklar takmışlardır. Archangelios Kilisesi'nde günümüze tam ulaşan tek kral olan Balthazar'dan anlaşıldığı üzere; krallar, erken dönem örnekleri ve Batıdaki örneklerden farklı olarak; gösterişli kıyafetlerle değil khiton ve himation ile betimlenmişlerdir. Ayaklarında ise sandalet ve başlarında haleleri bulunmaktadır. Archangelios Kilisesi'ndeki sahneyi Kapadokya bölgesindeki diğer kiliselerden ayıran bir özellik kralların meleğin yardımı ile uçarcasına tasvir edilmeleridir. Sahnenin erken tarihli örneklerinden olan Roma Santa Maria Antiqua'da (8. yy.) da krallara bir melek eşlik etmektedir. 8. yüzyıldan itibaren krallar bir melek tarafından İsa ve Meryem'e takdim edilmeye başlar. Çavuşin, H. Eustathios, Bahattin Samanlığı, Eski ve Yeni Tokalı'da yukarıda bir melek krallara eşlik etmektedir.

Kapadokya bölgesinde Müneccim Kralların yer aldığı kiliseler farklı bir grup oluşturmaktadır. Çünkü Müneccim Kralların Tapınması sahnesi bu bölgeye özgün özellikler taşımaktadır. Kapadokya örnekleri sahnede bulunan ikonografik öğeler, figürlerin yerleşimi, giydikleri kıyafetler ve özellikle de ellerinde tuttıkları hediyeler açısından farklıdır. Kapadokya örneklerinde genelde Doğum sahnesiyle beraber resmedilen örnekler de Matta'nın da anlatımına uygun bir şekilde sahnenin solunda tahtta oturan Meryem ve kucağında çocuk İsa yer alır. Meryem'in yanında ya da arkasında Yusuf figürü bulunur. Yusuf figürünün bulunması apokrif kaynaklıdır. Meryem ve İsa'nın hemen karşısında da genelde ard arda sırasıyla ilk sırada yaşlı kral Melkor, ardında genç kral Gaspar ve onun ardında orta yaşlı olarak tasvir edilen Baltasar figürü yer alır. Genelde ellerinde hediyeler görünmektedir ve İsa'ya doğru eğilmiş secde eder pozisyonda resmedilmişlerdir. Ellerinde tuttıkları hediyeler altın, günnük ve mür olarak bilinse de Kapadokya örneklerinde hediyelerin ne olduğu tanımlanamamaktadır. Hediyelerin sadece formları hakkında yorum yapmak mümkündür. Hediyeler açısından da sahne Kapadokya örnekleri olarak farklı bir yere konulabilir. Her kilise de farklı formlarda hediyeler karşımıza çıkar. Kimisinde oval kimisinde konik kimisinin de de miğfer şeklinde farklı formlarda hediyeler

görülmektedir. Kıyafet olarak da genelde khiton, khlamys, himation ve pantolon giyerler. Bazı ikonografilerde ayaklarında çorap ve çarık bulunan örnekler vardır. Meryem figürü ise bazen mophorion ile karşımıza çıkmaktadır. Başlık olarak da genelde frig başlığı karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca sahnelerde ikonografik olarak yazıt ve melek figürünün bulunduğu örnekler de vardır.

Sahnenin kilisede yapıldığı yer açısından bir değerlendirme yapacak olursak bir bütünlük oluşturacak yer seçilmemiştir. Her örnek kilisenin farklı yerlerinde karşımıza çıkabilmektedir. Sadece doğum sahnesinin yakınına resmedilen ve ayrı olarak resmedilen örnekler vardır.

Sonuç olarak Kapadokya Bölgesinde 9. ve 12. yüzyıllar arasına tarihlenebileceği düşünülen ve resim programlarında Müneccim Kralların Tapınması sahnesinin yer aldığı, günümüze gelebilen yirmi kilisede bulunan Müneccim Kralların Tapınması sahnelerinin üretildikleri sosyo-kültürel ortam ile duvar resimlerinin ikonografik, üslup ve teknik özellikleri incelenmiş olup tarihi verilere göre bakıldığında üretim süreçleri açısından farklı olduğu saptanmıştır. Çalışmada tarih, ikonografi ve üslupla ilgili değerlendirmeler, bu yirmi kilisenin kendi içlerinde bir bütünlük oluşturmadığını gerek ikonografi gerekse üslup yönlerinden aralarında farklar olduğunu ve farklı zamanlarda üretildiklerini ortaya koymuştur.

İncelenen yirmi kilise de her ne kadar yer yer üslup birliği görülse de çoğu kilise yapıldığı döneme ve bölgeye göre farklı özellikler göstermektedir. Özellikle İhlara bölgesi daha erken dönemlerde yapıldığı için arkaik özellikler göstermektedir. Yani figürlerde tekdüzelik birbirine yakın surat ifadesi badem göz sivri çene gibi. Fakat Göreme bölgesi daha geç dönemlidir ve başkent üslubunda yapılmış eserler vardır. Bu örnekler de resimde perspektif ve devinim karşımıza çıkmaktadır. Figürler daha hareketlidir ve kıyafetleri daha bezemeli olarak resmedilmiştir. Resmin yüzeyinde boş yer kalmamacasına farklı dekoratif öğelerle doldurulmuştur. Farklı dönemlerde farklı bölgelerde farklı ustalarca yapılmış kiliselerde üslup birliği beklemek zaten yanlış olur fakat Kapadokya Bölgesi Üç Müneccim Kralın Tapınması dediğimizde kendi içinde grup oluşturan bir ikonografik sahne akla gelmektedir. Bölge bazında sahne kendine has özellikler taşımaktadır.

7. KAYNAKÇA

APPELL, J.W.(1872).*Monuments Of Early Christian Art (Sculpture and Catakomp Painting)*, London.

AKYÜREK, E.(1997).*Sanatın Ortaçağı, Türk ve Batı Sanatı Üzerine Yazılar*, İstanbul.

AKYÜREK, E.(1996).*Bizansta Sanat ve Ritüel*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

AKKAYA, T.(1995).“İkonoklazma Devri Sanatı”,*Arkeoloji ve Sanat Dergisi* Cilt:2, İstanbul.

AKYÜREK, E.(2010).Bizans Uygarlığı Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *TAY*, Klasör 8 Bizans, İstanbul.

ALTUNKAYNAK, S.(2006).*Ürgüp Cemil Köyü Keşlik Manastırı Kiliseleri Duvar Resimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

ANGELİKİ, E. L.(2001).“The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World, *Dumbarton Oaks Papers*, Washington.

ATEŞOK, G.(1983).*Göreme Vadisindeki Kaya Kiliselerinde Bizans Resim Sanatı*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.

BALAY, S. H.(1989).“Adem” *İslam Ansiklopedisi*, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul.

BOURGUET, Du P.(1972).*Early Christian Art*, Hollanda.

BECKWITH, J.(1979).*Early Chritian And Byzantine Art*, London.

BUDDE, L.(1958).“Göreme”, *Höhlenkirchen in Kappadokien*, Dusseldorf.

COHEN, S.(1962).*The Interpreter's Dictionary of the Bible*, C.3. New York.

COŞKUNER, B.(2002).*Göreme Kılıçlar Kilisesi Duvar Resimlerinin İkonografisi*,

Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

CANVERDİ, A.(2005).“*Kapadokya Bölgesi Güzelöz (Mavruca) ve Ortaköy Mevkindeki Kiliselerin Duvar Resimlerindeki Sahnelerin İkonografisi*”, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

CAVE, J. A.(1985).“*The Byzantine Wall Paintings of Kılıçlar: Aspects of Monumental Decoration in Cappadocia*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Pennsylvania State University.

COŞKUN, E., N.(1999).*Kapadokya Bölgesi Kiliseleri Resim Sanatının Gelişim*

Evreleri, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

COŞKUNER, B.(2010).“*Wall Painting Methods of Byzantine Art: Examples From Cappadocia*”, 1. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu. Onikinci ve Onüçüncü Yüzyıllarda Bizans Dünyasında Değişim, İstanbul.

COŞKUNER, B.(2009).*11. Yüzyılda Kapadokyada'ki İsa'nın Doğumu ve İsa'nın*

Çarmıha Gerilmesi Sahnesi, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Ankara.

COŞKUNER, B.(2002).*Göreme Kılıçlar Kilisesi Duvar Resimlerinin*

İkonografisi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Ankara.

- CÖMERT, B.(1999).*Mitoloji ve İkonografi*, Ankara.
- CLEMENT, C., E.(1871).*Legendary and Mythological Art*,New York.
- DALTON, O.M.(1911).*Byzantine Art And Archaeology*, New York.
- DİKİLİTAŞ, G.(2005). “*Duvar Resimlerinin Bozulmasına Neden Olan Etkenler ve Koruma Uygulamaları*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- DÜSSELDDORF, S.,L.VERLAG.(1958).*Göreme- Höhlenkirchen in Kappadokien*Germany.
- ERSÖNMEZ, A. S.(2006).*Bizans Giysileri*, Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- EPSTEIN, A., W.(1986).*Tokalı Kilise Tenth Century*Metropolitan Art in *Byzantine Cappadocia*, Washington D.C..
- EPSTEIN, A.,W.(1975). “*The Iconoclast Churches ofCappadocia*”, Byzantine Studies, Washington D.C..
- ESİN, U.(1998).“*Tarih Öncesi Çağların Kapadokyası*”, Kapadokya, İstanbul.
- EYİCE, S.(1982). “*Türkiye’de Bizans Sanatı*” Anadolu Uygarlıkları,İstanbul.
- FERGUSON, G.(1954). *Signs and Symbol in Christian Art*, New York.
- GANLİ, G.(1987). “*Mithraizm*”. The Encyclopaedia of Religion, C.9. New York.
- GIOVANNİNİ, L.(Ed).(1972).*Arts of Cappaducia*,Geneva.
- GRABAR, A.(1961).*Christian İkonography, A Study of İt Origins*,Princeton University Press, Washington.
- GRABAR, A.(1953).*Byzantine Painting*, Geneva.

- HERODOTOS.(1991).*Herodot Tarihi*,(Çev: M. Ökmen), III. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HILD, F., RESTLE, M.(1981).Kappodokien , *Tabula Imperi Byzantini*, I. Band, Wien.
- JENNER, H.(1910).*Christian Symbolism*, Chicago.
- JERPHANİON,G.(1925).*Une Nouvelle Provence de l'art Byzantien: Les Eglises Rupestres de Cappadoce*, Paris.
- JOLIVET-LEVY, C.(1991).*Les Eglises Byzantines De Cappadoce, Le Programme Iconographie de l'apside et de ses Abords*, Paris.
- JOLIVET-LEVY, C.(1965). *Peintures Byzantines de Cappadoce, Le Programme Iconographique de Painting*, Sansoni-Florance.
- JONES,H.S.(1980). “Mithraizm”. *Encyclopaedia of Religion and Ethics*,C.8, London.
- KARAKAYA,ÇORAĞAN, N.(2003). “Restorasyon Sonrası, Antalya'nın Demre (Kale) İlçesi'ndeki H. Nikolaos Kilisesi'ndeBulunan Havari Komünyonu Sahnesi”, *Sanat TarihiDergisi XII*, Kayseri.
- KARAKAYA, ÇORAĞAN, N.(2003). “Antalya'nın Demre İlçesi'ndeki H.Nikolaos Kilisesi'nde Yer Alan Deesis Sahnesi”,*ADALYA VI*,Kayseri.
- KILIÇ, Ş.(2004).*Orta Ve Geç Bizans Dönemi Giysileri*,YüksekLisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KILIÇKAYA, A.(1987).*The Museum Of Chora*,Ankara.
- Kitab-ı Mukaddes*,(1991).Eski ve Yeni Ahit (Tevrat ve İncil),İstanbul.

- KURTULUŞ, N.(1997).*17. Yüzyılda Avrupa Resim Sanatında Üç MüneccimKralın Gelişi*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya.
- KOÇYİĞİT, F.(2007).*Tağar (St. Theodore) Kilisesi Duvar Resimleri*, Yüksek Lisans Tezi,Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- KOSTOF, S.(1989).*Caves Of God. The Monastic Environment ofByzantine Cappadocia*, Cambridge.
- KOCH, G., Çev. A.AYDIN.(2007).*Erken Hıristiyan Mimarisi*, Ankara.
- KORAT, G.(2003).*Taş Kapıdan Taçkapiya Kapadokya*, İstanbul.
- KÖKLÜ, A.(2006).“*Hıristiyanlık'ta Ve İslam'da Resim*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- MERCANGÖZ, Z.(1993).“Orta Çağ Hıristiyan Tasvirlerinde Meryem'inMavi Giysisi Üzerine” *Sanat Tarihinde İkonografikAraştırmalar, Güner İnal'a Armağan*, Ankara.
- OSTROGORSKY, G.(1981).*Bizans Devleti Tarihi*, (Çev: Fikret Işıltan), Ankara.
- ÖTÜKEN, Y.(1983).“Kapadokya Bölgesi Çalışmaları”, *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, İstanbul.
- ÖTÜKEN, Y.(1990). *Ihlara Vadisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖTÜKEN, Y.(1984).“Kapadokya Bölgesindeki Kapalı Yunan HaçıKiliselerinde Resim Programı.” *Arkeoloji-Sanat TarihiDergisi* 3, Ege Üniversitesi Yayınları, 143-159.
- ÖTÜKEN, Y.(1987).“Niğde'nin Eski Andaval KöyündekiH.Konstantinos Kilisesinin Freskoları”,*Prof.Dr.R.O.Arik'a Armağanı*,Ankara.

- ÖTÜKEN, Y. (1987). *Göreme*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara.
- PEKAK, S. (2000). "Aksaray Çevresi Osmanlı Dönemi Hıristiyan Kiliseleri", 18. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt I, İzmir.
- PEKAK, S. (1993). "Güzelyurt'ta (Gelveri) Bulunan Bizans/ Post Bizans Dönemi Kiliseleri", Hacettepe Üniversitesi, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, Ankara.
- PEKAK, S. (1995). "Güzelöz (Mavrucan) Haç Kilise", *Tarih Çevresi*, Sayı 17, Ankara.
- PEKAK, S. (1998). "Kapadokyada Post - Bizans Dönemi Dini Mimarisi I: Nevşehir ve Çevresi", *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt I, Ankara.
- PEKAK, S. (2010). *Ürgüp Yeşilöz (Tağar) Kilisesi*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 1, Ankara.
- PEKER, N. (1997). *Kapadokya Bölgesindeki 13. Yüzyıl Duvar Resimleri ve Karşı Kilise*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- RAMSAY, W. (1960). *The Historical Geography of Asia Minor*, London.
- RESTLE, M. (1969). *Byzantine Wall Painting in Asia Minor*, Irish University Press, Ireland.
- RİCE, D., T. (1968). *Byzantinische Malerei*, Frankfurt, Verlag.
- RODLEY, L. (1985). *Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia*, Cambridge.
- ROTT, H. (1908). *Kleinasiatische Denkmäler aus Psidien-Pamphylien, Kappadokien und Lykien*, Leipzig.

- SCHILLER, G.(1966). *Ikonoğrafie der Christlischen Kunst*, I-VII, Gütersloh.
- PEHLİVAN, G.(2005).*Kappadokia Kaya Kiliselerindeki Melek Tasvirleri*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- SANTİ, B.(1991).*Botticelli*, Ankara.
- SUNAY, S.(2008). “*Aksaray Güzelyurt Kilise ve Manastır Binaları*”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- SCHILLER, G.(1971). *Iconography of Christian Art*, London.
- STRABON, (Çev: Adnan Pekman).(1993). *Antik Anadolu Coğrafyası*, İstanbul.
- STOKES, M.(1886).*The History Of Christian Art In The Middle Ages*, London.
- SOURCES, G.(1991).“Eustathius”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*,2, New York.
- SÖZEN, M.(1998). *Kapadokya*, İstanbul.
- SPITZING, G.(1989).*Lexikon Byzantinisch Christlicher Symbole*, München.
- TALBOT, A.,M.(1999). “Bizans Manastır Sistemine Giriş”, *Cogito,Bizans*, sayı.17, İstanbul. s.25-27.
- THIERRY, N., (Ed: N. Giovanini).(1971). *Arts de Cappadoce*, Geneva.
- TIERNEY, T.(2002). *Byzantine Fashions*, New York.
- TANSUĞ, S.(1995). *Resim Sanatının Tarihi*, İstanbul.
- TANBUROĞLU, N.(2001). *Karanlık Kilise*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TOPÇU, S.(2003).*Güzelöz Haç Kilisesi Mimari Resim ve Tasvir Programı*, Lisans Tezi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Kayseri.

TÜRKER, A.(2004).*Ihlara ve Soğanlıdere Vadileri 'nde Bulunan Kiliselerdeki İsa ve Meryem Tipleri*, Basılmamış Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ankara.

TÜRKER, A.(2008). *Bizans Sanatında İsa Tipleri: Kappadokia Örnekleri*, Arkeoloji ve Sanat Dergisi, Sayı: 129, İstanbul.

TÜRKER, A.(2008). *Güllüdere Vadisinde Bulunan Ayvalı Kilise ve Resim Programı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

UMAR, B.(1998).*Kappadokia*, İzmir.

UYAR, T.(2010). Thirteenth Century Byzantine Painting in Cappadocia, "Thirteenth Century Byzantine Painting In Cappadocia: New Evidence", *1. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu. Onikinci ve Onüçüncü Yüzyıllarda Bizans Dünyasında Değişim*, İstanbul.

ÜLKÜCÜ, M.(1998). "Kapadokyada Duvar Resimleri", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Cilt: II, İstanbul.

WERNER, F.(1972). "Eustathius", *Lexikon der Christlichen Ikonographie*, Wien.

WINFIELD, D.,C.(1968). "Middle and Later Byzantine Wall Painting Methods, A Comparative Study." *Dumbarton Oaks Papers*, Ankara.

VİKAN, G.(1998). "Bizans Sanatı", *Sanat Dünyamız*, Bizans Özel Sayısı, İstanbul.

s.24

VOLBACH, W.F.(1972).*Early Christian Art*, London.

YILDIZ, M.(1978). *Barnabas İncili*, Kùltür Basın YayınBirliği no.26, 3. Baskı, İstanbul.

YURTTAŞ, Ş.(2003). *Cappadocia (Ürgüp, Göreme, Nevşehir)*, Nevşehir.

WEIS, A.(1968). *Lexikon der Christlichen İkonographic*, C.1. Wien.

TABLOLAR

Tablo 1: Müneccim Kralların Bulunduğu Kiliselerin Listesi

Müneccim Krallar'ın Tapınması Sahnesinin Bulunduğu Kiliseler	Doğum Sahnesiyle Birlikte Resmedilenler	Müstakil Resmedilenler	Olarak
Ağaçaltı Kilisesi			X
Pürenli Seki Kilisesi	X		
Kokar Kilise	X		
Bahattin Samanlığı Kilisesi	X		
Eğritaş Manastırı Kilisesi	X		
Kale Manastırı Kilisesi	X		
Ahmatlı kilise	X		
Çömlekçi Kilise	X		
El Nazar Kilisesi	X		
Karanlık Kilise	X		
Çarıklı Kilise	X		

Elmalı Kilise	X	
Eski Tokalı Kilise		X
Yeni Tokalı Kilise		X
Kılıçlar Kuşluk Kilisesi		X
Aziz Eusthatios Kilisesi		X
Ayvalı Kilise		X
Haç Kilise		X
Tağar Kilisesi	X	
Archangelios Kilisesi		X

Tablo 2: Müneccim Krallar'ın Kıyafetleri ve İsa'ya Sundukları Hediyeler

Kiliselerin Listesi	Kıyafetler			Hediyeler		
	Khiton	Chlamys	Himatyon	Mür	Günnük	Altın
Ağaçaltı Kilisesi	-	-	-	?	?	?
Pürenli Seki Kilisesi	+	-	-	+	+	+
Bahattin Samanlığı Kilisesi	+	+	+	+	+	+
Eğritaş Manastırı Kilisesi	+	-	-	+	+	+
Kale Manastırı Kilisesi	?	?	?	?	?	?
Ahmatlı kilise	-	+	-	+	+	+
Çömlekçi Kilise	+	+	-	-	-	-
El Nazar Kilisesi	+	+	-	?	?	?
Karanlık Kilise	+	+	-	+	+	+
Çarıklı Kilise	+	+	-	+	+	+
Elmalı Kilise	+	+	-	+	+	+
Eski Tokalı Kilise	+	+	-	+	+	+
Yeni Tokalı Kilise	+	+	-	+	+	+

Kılıçlar Kuşluk Kilisesi	+	-	+	+	+	+
Aziz Eusthatios Kilisesi	?	?	?	?	?	?
Ayvalı Kilise	+	+	-	+	+	+
Haç Kilise	+	-	+	+	+	+
Tağar Kilisesi	+	-	-	+	+	+
Archangelios Kilisesi	+	-	+	+	-	-
Kokar Kilise	+	-	-	+	+	+

Tablo 3:Tez Çalışmasında İncelenen Yirmi Kilisede Müneccim Kralların Secdesi Sahnesindeki İkonografik öğeler

	Meryem	İsa	Yusuf	Baltasar	Melchior	Gaspar	Yıldız	Atlar	Yazıt	Melek
Ağaçaltı	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-
Pürenli										
Seki	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-
Kokar	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-
Bahattin Samanlığı	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+
Eğritaş	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-
Kale Manastırı	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Ahmatlı	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-
Çömlekçi	+	+	?	?	+	+	-	-	-	-
El Nazar	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-

Karanlık	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
Çarıklı	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-
Elmalı	-	-	-	?	+	+	-	+	-	-
Eski Tokalı	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+
Yeni Tokalı	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+
Kılıçlar	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-
Euthatios	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Ayvalı	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-
Haç	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-
Tağar	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-
Archan-gelios	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+

ÖZGEÇMİŞ

Denizli Merkez de 16.05.1988 yılında doğdum. İlkokul eğitimimi Hacı Ahmet Paralı İlköğretim okulunda 2002 yılında tamamladım. Lise eğitimimi de 2005 yılında Mehmet Akif Ersoy Lisesinde tamamladım. 2005 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesinde lisans eğitimime başladım ve 2009 yılında üniversiteden mezun oldum. 2009 yılında Konya Selçuk Üniversitesi Sanat Tarihi Ana Bilim dalında yüksek lisans eğitimime başladım. “İç Anadolu Bölgesi Bizans Dönemi Kiliseleri Duvar resimleri” başlıklı seminer çalışmamı sunarak, ders aşamasını tamamlayarak tez aşamasına geçtim. Sayın Danışman Hocam Doç. Dr. Osman KUNDURACI'nın yardımı ile belirlenen yüksek lisans tezimi hazırlamaya başladım ve kapsamlı bir şekilde yüksek lisans tezimi sonuçlandırdım. Şuan Denizlide yaşamımı sürdürmekteyim.

Özgül ULUYOL

(İmza)

Tel: 05066032367

E-Posta: ozgululuyol@gmail.com